

ACIBADEM MEHMET ALİ AYDINLAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BOŞANMA OLGULARINDA VELAYET DEĞERLENDİRMESİ:
DEĞERLENDİRMELERDE UYGULANMASI GEREKEN
STANDART OPERASYON PROSEDÜRÜNÜN (SOP)
OLUŞTURULMASI**

GÜLFEM HARAÇCI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADLİ BİLİMLER ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet Oğuz Polat

İSTANBUL-2024

ACIBADEM MEHMET ALİ AYDINLAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**BOŞANMA OLGULARINDA VELAYET DEĞERLENDİRMESİ:
DEĞERLENDİRMELERDE UYGULANMASI GEREKEN
STANDART OPERASYON PROSEDÜRÜNÜN (SOP)
OLUŞTURULMASI**

GÜLFEM HARAÇCI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADLİ BİLİMLER ANA BİLİM DALI

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet Oğuz Polat

İSTANBUL-2024

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tez çalışmasıyla elde edilmeyen bütün bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi ve bu kaynakları da kaynaklar listesine aldığımı, yine bu tezin çalışılması ve yazımı sırasında patent ve telif haklarını ihlal edici bir davranışımın olmadığı beyan ederim.

05.02.2024

Gülfem Haraççı

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Başta verdiği destek ve katkıları ile bu çalışmayı mümkün kılan Prof. Dr. Oğuz Polat hocama çok teşekkür ederim. Kendisinden öğrendiğim bilgiler ışığında bu çalışmayı gerçekleştirmiş olmaktan dolayı gurur duyarım.

Çocukluğumdan beri hayatımın her alanında bana destek olan, tez sürecinde beni hiçbir zaman yalnız bırakmayıp desteklerini bir gün olsun esirgemeyen, bana hep güvenen, benimle birlikte bu süreci tamamlayan canım babam Bülent Haraçcı, annem Dilek Haraçcı ve ablam Görkem Haraçcı'ya hayatımda oldukları için sonsuz teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Tez sürecini birlikte yaşadığım, destek ve güvenlerinden dolayı her zaman minnet duyacağım sevgili arkadaşlarım Özlem Yiğitoğlu, Nilüfer Şengül, Segah Özen ve Gamze Gül'e çok teşekkür ederim.

Bu çalışmanın literatüre ve alana katkı sağlamasını temenni eder, çocuklarımızın her zaman ön planda tutulduğu bir gelecek dilerim.

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMA VE SİMGELER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	1
ABSTRACT	2
1 GİRİŞ VE AMAÇ	3
2 GENEL BİLGİLER	5
2.1 Aile Kavramı	5
2.2 Çocuk Kavramı.....	6
2.3 Evlilik Kavramı.....	8
2.4 Boşanma Kavramı	9
2.5 Hukuksal Boyut	11
2.5.1 Boşanma davası	11
2.5.2 Çocuğun yüksek yararı ilkesi	13
2.5.3 Velayet kavramı.....	14
2.5.3.1 Velayetin kullanılmasındaki sınırlar	15
2.5.3.2 Velayetin içerdiği hak ve yükümlülükler	16
2.5.3.3 Velayet tayini	16
2.5.3.3.1 Velayet tayininde dikkate alınan hususlar	17
2.5.3.4 Velayetin değiştirilmesi ve kaldırılması	17
2.5.4 Çocukla kişisel ilişki kurulması.....	18
2.6 Psikolojik Boyut.....	21
2.6.1 Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri	21
2.6.1.1 Ebeveynlere yabancılaşma sendromu	22
2.6.1.2 Ebeveyn uyumu	24
2.6.2 Gelişimsel boyut.....	25
2.6.2.1 Bebeklik dönemi (0-3 yaş).....	26
2.6.2.2 Okul öncesi dönem (3-5 yaş).....	27
2.6.2.3 Okul çağındaki çocuklar (6-12 yaş)	28
2.6.2.4 Ergenlik dönemi (13-17 yaş).....	28
2.6.3 Aile-çocuk ilişkisi ve büyümeye etkisi	30
2.7 Adli Bilimler Boyutu	32
2.7.1 Bilirkişilik ve uzman görüşünün önemi.....	32
2.7.2 Aile içi şiddetin tespiti	32

2.7.3 Sosyal inceleme raporu	33
2.8 Velayet Değerlendirmesi	34
2.8.1 Değerlendirmelerde çocuğun yaşının önemi	37
2.8.2 Velayet değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımlar	38
2.9 Standart Operasyon Prosedürü (SOP)	42
3 GEREÇ VE YÖNTEM	45
3.1 Araştırma Yöntemi	45
3.2 Araştırmanın Yeri ve Zamanı	45
3.3 Araştırmanın Örneklemi	45
3.4 Veri Toplama Araçları	46
3.5 İstatistiksel Analizler	46
3.6 Etik Kurul Onayı	47
4 BULGULAR	48
5 TARTIŞMA	97
5.1 Standart Operasyon Prosedürü	97
5.2 Psikolojik Test Kullanımı	99
5.3 Zaman Kısıtı	100
5.4 Çocuk Dostu Görüşme Alanları	100
5.5 Ebeveynlerin Bilinçlendirilmesi	101
5.6 Velayet Değerlendirmelerinde Kullanılması Gereken SOP	101
6 SONUÇ	105
7 KAYNAKLAR	107
8 EKLER	114
EK 1. Etik Kurul Onayı	114
EK 2. Aydınlatılmış Onam Formu	115
EK 3. Uzmanlara Yönelik Anket Formu	116
EK 4. Ebeveynlere Yönelik Soru Formu	119
EK 5. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı İzni	122
9 ÖZGEÇMİŞ	124

KISALTMA VE SİMGELER LİSTESİ

ADM	Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü
APA	Amerikan Psikoloji Birliği (American Psychological Association)
Ark	Arkadaşları
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
SİR	Sosyal İnceleme Raporu
SOP	Standart Operasyon Prosedürü
TCK	Türk Ceza Kanunu
TMK	Türk Medeni Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Velayet tayininde dikkate alınan hususlar	17
Şekil 2. Çocuklara yönelik testler	39
Şekil 3. Ebeveynlere/yetişkinlere yönelik testler	39
Şekil 4. Ebeveyn ve çocuğa yönelik testler.....	40
Şekil 5. Standart operasyon prosedüründe başlıklar	43

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çocuk velayetinin değerlendirilmesine yönelik ilkeler	41
Tablo 2. Uygulanan prosedür ve süreç.....	49
Tablo 3. Farklı uzmanlara danışma	51
Tablo 4. Aile bireyleri ile görüşme	53
Tablo 5. Yakınlarla görüşme.....	55
Tablo 6. Test kullanımı	57
Tablo 7. Değerlendirmeye alınan özellikler	59
Tablo 8. Birden fazla çocuklu ailelerde prosedürel farklılıklar	61
Tablo 9. Meslektaşlardan farklı olarak geliştirilen yöntemler	63
Tablo 10. Aynı prosedürün varlığı	65
Tablo 11. Rahatsız eden durumlar ve geliştirilebilir alanlar	67
Tablo 12. Önemli maddeler.....	69
Tablo 13. Genel süreç	71
Tablo 14. Destek alınan uzmanlar.....	73
Tablo 15. Çocuklarla görüşme	75
Tablo 16. Sürecin çocuğa aktarılması ve farkındalık.....	77
Tablo 17. Sürecin çocuklar üzerindeki etkisi	79
Tablo 18. Çocukların yararının gözetilmesi.....	81
Tablo 19. Aile bireyleri ve yakınlar ile görüşme	83
Tablo 20. Ebeveynlere yönelik test uygulaması	85
Tablo 21. Değerlendirmeye alınan özellikler	87
Tablo 22. Huzursuz eden prosedürel durumlar	89
Tablo 23. Geliştirilmeye açık alan	91

Tablo 24. Olumlu ve olumsuz yönler.....	93
Tablo 25. Prosedürün oluşturulmasında önemli hususlar	95

ÖZET

Boşanma Olgularında Velayet Değerlendirmesi: Değerlendirmelerde Uygulanması Gereken Standart Operasyon Prosedürünün (SOP) Oluşturulması.

Günümüzde boşanma davalarında artış mevcuttur. Boşanma davaları anlaşmalı ve çekişmeli boşanma olarak ikiye ayrılmaktadır. Çekişmeli boşanmalar; mal veya çocuk konulu olabilmektedir. Çekişme konusu çocuğun velayeti olduğunda, dava sürecinden çocuklar olumsuz etkilenmektedir. Bu çalışmada çocuğun velayeti için açılmış davalarda yer alan velayet değerlendirmesi incelenmektedir. Çalışmada, velayet değerlendirmelerinde mevcut bir Standart Operasyon Prosedürünün bulunmadığı savunulmaktadır. Buna yönelik olarak çocukların üstün yararının gözetilmesi, sürecin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini en aza indirgeyebilmek ve çocukların eşit şartlar altında değerlendirilebilmesi adına Standart Operasyon Prosedürünün oluşturulması hedeflenmiştir. Araştırma Türkiye’de gerçekleştirilmekte olup, araştırmaya boşanma davasında velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş 20 ebeveyn ve Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü’nde çalışan 67 uzman (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, pedagog) dahil olmuştur. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen veriler MAXQDA24 programı ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre; mevcut bir standart operasyon prosedürü bulunmamaktadır. Çocukların süreci en az hasar ile atlatabilmesi için Standart Operasyon Prosedürünün gerekliliği üzerinde durulmuş ve tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Standart operasyon prosedürü, Velayet değerlendirmeleri, Çocuğun üstün yararı.

ABSTRACT

Custody Evaluation in Divorce Cases: Creating a Standard Operational Procedure (SOP) to be Applied in Evaluations.

Nowadays, there is an increase in divorce cases. Divorce cases are divided into two: consensual and contested divorce. Contested divorces may be about property or children. When the subject is child custody, children are negatively affected by the process. In this study, the custody evaluation in cases filed for child custody is examined. The study argues that there is no existing Standard Operating Procedure for custody evaluations. For this purpose, it is aimed to create a Standard Operating Procedure in order to protect the best interests of children, to minimize the negative impact of the process on children and to evaluate all children under equal conditions. The research is carried out in Turkey, 20 parents who were subjected to custody evaluation and 67 experts (psychologists, social workers, pedagogues) working in the Directorate of Legal Support and Victim Services were included in the research. Qualitative research method was used in the research. The obtained data were analyzed with the MAXQDA24 program. According to the results there is no existing standard operating procedure. The necessity of the Standard Operating Procedure was emphasized and discussed so that children could get through the process with the least damage.

Keywords: Standart operational procedure, Custody evaluations, The best interests of children.

1 GİRİŞ VE AMAÇ

Türkiye’de, 2020 yılında 246.561, 2021 yılında ise 279.557 kadar boşanmaya ilişkin dava açıldığı görülmekte olup boşanma olgularında artış mevcuttur (1, 2). Birçok boşanma anlaşmalı olarak gerçekleşmekle birlikte, çekişmeli boşanmalar da azımsanamayacak boyuttadır. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü’nün 2022 yılında yayımladığı “Adli İstatistikler 2021” başlıklı raporda boşanma davalarının nedenlerine bakıldığında; ilk sırada %50,1 oranı ile en çok “*evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeni ile (anlaşmalı) boşanma*” iken, ikinci sırada bu durumu “*evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeni ile (çekişmeli) boşanma*” takip etmektedir (1). Amato’nun (2014) gerçekleştirdiği araştırmaya göre, Amerika ve birçok ülkede boşanmalarda artış olduğu ve bu durumdan hem fiziksel hem de psikolojik olarak en çok çocuklu ailelerin etkilendiği saptanmıştır (3). Boşanmalarda tarafların müşterek çocuğu bulunuyor ise, bu süreçten en çok çocuk olumsuz olarak etkilenir. Özellikle çekişmeli boşanmalarda ve ebeveyn uyumu bulunmayan durumlarda sürecin çocuk üzerinde kalıcı etkileri olur (4). Bu etkileri minimum düzeye indirmek için; çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetilmesi, çocuğun gelişiminin ön planda tutulması ve sürecin çocuk yararına işlemesi gereklidir.

Çekişmeli boşanmalarda çocuk velayeti söz konusu olduğunda velayet değerlendirmesi talep edilir, hâkim tarafından bilirkişi raporuna ve avukat tarafından uzman görüşüne başvurulabilir. Burada uzmanlar tarafından çocuk/çocuklar ve ebeveynler ile velayet değerlendirmesi gerçekleştirilir. Çekişmeli boşanmalar uzun yıllar sürebilmektedir ve bu durum başta çocuk için olmak üzere yıpratıcı bir hal alır. Çocuğun bu süreçten daha az etkilenmesi için her iki ebeveynin de desteği bu noktada oldukça önemlidir; ebeveynleri uyum halinde olan çocuklar süreçten daha az etkilenir (5). Süreç içerisinde unutulmaması gereken bir diğer önemli husus, velayet değerlendirmelerinde en temel ilkenin “çocuğun üstün yararı ilkesi” olduğudur (6, 7). Bu ilkeye uygun hareket edilmesi, çocuğun üstün yararının gözetilmesi ve çocuğun süreci en az hasar ile atlatabilmesi adına herkes için geçerli ve uygulanabilir olan bir Standart Operasyon Prosedürünün oluşturulması gereklidir. Velayet değerlendirmeleri; tarafların çocuk yetiştirme yeteneği, çocuğun görüşü, kardeş

olması durumunda kardeşlerin ayrılmaması, çocuğun yaşı, uygun ve sağlıklı bir aile ortamının sağlanması, çocuğun diğer tarafla kişisel ilişki kurma hakkı gibi pek çok konu dikkate alınarak gerçekleştirilir (8). Psikolojik testler bu konuda önemli bir yer tutmaktadır (9, 10). Literatürde ebeveynlik değerlendirmesinde kullanılması gereken testler mevcuttur (10). American Psychological Association 1995 yılında çocuk velayeti değerlendirmeleri için takip edilmesi gereken ilkeleri yayımlanmıştır (11). Pek çok araştırma, Türkiye’de uyulması gereken belirli ilkelerin bulunduğunu ancak standart bir prosedürün bulunmadığını göstermiştir (12). Bu durum, koşulların el vermemesi, iş yoğunluğu, bütçe eksikliği gibi nedenlerden kaynaklanmaktadır. Ancak standart bir prosedürün varlığı öncelikle çocuklar ve ardından ebeveynler için ehemmiyet taşır. Boşanma süreci kendiliğinden yıpratıcı olan bir süreç iken, durumun çekişmeli boşanmaya varması hem taraflar hem çocuk üzerinde ciddi düzeylere varan olumsuz sonuç meydana getirebilir (13).

Velayet değerlendirmesi yapılırken birçok psikolojik testin uygulanmasına karşın, standart hale gelmiş belirli bir prosedür mevcut değildir. Yapılan değerlendirmeler; değerlendirmeyi yapan uzmana ve kullanılan testlere bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Çalışmada, velayet değerlendirmesindeki prosedürün varlığı ve bu prosedürün olguya ve uzmana bağlı olarak değişiklik gösterip göstermediği sorusuna cevap aranır. Bu bağlamda, velayet değerlendirmelerinde uygulanan yöntemler araştırılacaktır. Araştırma sonucu elde edilecek verilere ve literatüre dayalı olarak 4 bölümden oluşması planlanan bir Standart Operasyon Prosedürü (SOP) hazırlanacaktır. Bu sayede çocukların süreçten görebileceği hasarı en aza indirmek hedeflenmektedir ve yapılacak olan çalışmanın uygulamaya katkı sağlaması planlanmaktadır. Aynı zamanda, daha önce yapılan araştırmalarda çocuk velayetinin değerlendirmesi alanında bir SOP geliştirmeyi amaçlayan bir çalışma bulunmamaktadır. Bu kapsamda, literatürde açıklık vardır ve bu açıklığın giderilmesi hedeflenmektedir.

2 GENEL BİLGİLER

2.1 Aile Kavramı

Aile, genellikle kan bağı, evlilik veya bağlılık gibi ilişkilerle birbirine bağlı bireylerden oluşan bir topluluktur. Aile, birlikte yaşayan veya bir araya gelen bireyler arasında sevgi, destek, bakım ve paylaşım gibi duygusal bağları içeren bir birliktelik biçimidir. Aile, genellikle bir ev veya benzeri bir yaşam alanında bir araya gelir ve birlikte yaşama, birlikte vakit geçirme, sorumluluk paylaşma gibi birçok ortak aktiviteyi içerir. Aile kavramı kültürel ve toplumsal farklılıklara göre değişebilir ve farklı yapılar, dinamikler ve büyüklüklerde olabilir (14, 15).

Bireyin doğduğu andan itibaren ailesi, ona hayatta kalmak için gerekli bakımı ve desteği sağlar. Aile, toplumun değer yargıları, normatif kuralları ve sosyalleşmenin en önemli olduğu toplumsal yapıdır. Hem aile hem de toplumdaki değişim ve dönüşümleri anlamak, analiz etmek ve açıklamak, aile üzerine yapılan araştırmalar ve tartışmalar yoluyla önemli ölçüde kolaylaştırılacaktır. Toplamların sahip oldukları farklılıkları aile ekseninde ele aldığımızda; her toplumun kendine özgü bir aile yapısının var olduğu söylenebilir. Süreç içinde, ailenin yapısında, görevlerinde ve üyelerinin sayısında sürekli değişimler olmuştur. Bunun yanı sıra, aynı ülkenin hem şehir hem kırsal bölgelerinde bile aile yapıları büyük ölçüde farklıdır. Farklı toplumsal değerler ve ilişkiler, aile yapılarındaki bu farklılığın en önemli nedenlerinden biridir. Toplumun sahip olduğu normatif yapılar, evlilik çeşitleri ve evlilikle kazanılan statüleri belirler (14).

Aile toplumun en küçük sosyal birimidir. Bütün toplumlarda aile fert için hayat merkezidir. Bireyin içindeki en önemli ve ana gruptur. Toplum için aile stratejik öneme sahiptir. Aile, sadece biyolojik bir grup değil, aynı zamanda sosyal bir kurumdur. Toplumda aile sosyal bir müessese olduğundan, fert ile toplum arasındaki iletişim bağlarını kuran bir organizasyon olmaktadır. Aile toplumun temel taşıdır. Aile müessesesi içinde bulunduğu toplumun kuralları, adetler ve geleneklerin etkisi büyüktür. Bunun sonucunda aile yapısı sosyal kurumlar ve diğer sosyal etkilerden

soyutlanamaz. Aile yapısı toplumun temelini oluşturur ve bu etkileşim nedeniyle aile de değişir. Buradan aile ve toplumun karşılıklı etkileşim halinde olduğu sonucuna varılabilir. Aile hem işlevleri hem de özellikleri nedeniyle hiçbir menfaat birliğine benzemez. Toplum ile aile bir bütünün parçaları gibidir. Aile toplumda sosyal kontrol görevini de yüklenmiştir. Sosyologlar, bir ferdi organizma ile toplum arasındaki yapısal benzerliklerden bahsetmişlerdir. Toplumda en küçük birim veya hücre ailedir. Aile sağlamlığı toplum ve devlet ile ilişkilidir ve önemlidir. Eşler arasındaki ilişkilerin geleneksel ve çağdaş yapılarında ortaya çıkan aile içi sorunları, hem genel sosyal sistemin bir parçası hem de Türk toplumunda ailenin bir sistemidir (15, 16).

Anayasamızın, Ailenin Korunması başlığını taşıyan 41. maddesinde *"Aile Türk toplumunun temelidir. Devlet ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlanmasının öğretimiyle uygulamasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır ve teşkilâtı kurar"* hükmü yer almaktadır. Daha geniş anlamda aile; birbirleriyle evlilik, kan veya evlat edinme yoluyla akraba olan, aynı evde yaşayan, aynı geliri paylaşan, birbirleriyle sürekli ilişki ve iletişim halinde olan, karı-koca, anne-baba, kız-erkek çocuk, kardeşler gibi sosyal ilişkiler içinde olan kişilerin oluşturduğu birliktir (17).

Aile yapıları toplumların ve kültürlerin değişimiyle birlikte çeşitlenmiştir. Artık aile kavramı, daha geniş bir perspektifle değerlendiriliyor ve biyolojik bağlardan ziyade sevgi, bakım, destek ve birlikte geçirilen zaman gibi faktörlere dayanan çeşitli yapılar kabul ediliyor. Aileler genel olarak tarihsel gelişim geçirmişlerdir. Eski devirlerde geniş ataerkil aile, Ortaçağ'da küçük ataerkil aile çoğunlukta iken, yerlerini günümüzde modern demokratik aile almıştır (14, 16).

2.2 Çocuk Kavramı

Çocuk Koruma Kanunu'na göre on sekiz yaşına kadar olan her insan çocuk olarak tanımlanmaktadır (18). Çocuk, henüz erişkin olmayandır ve bilişsel gelişimini tamamlamamıştır (19). Çocukluk dönemi, gelişim zincirindeki en önemli

dönemlerdendir. Devamlı olarak gelişim ve değişim içerisinde olan çocuk, adli bilimler alanında da savunmasız olması nedeniyle kırılgan grupların içerisinde yer alır (20). Çocuk, gelişimini henüz tamamlayamamıştır ve olaylara karşı daha savunmasız haldedir. Hukukta farklı alanlarla ilgilenen uzmanlar, kendi alanlarıyla alakalı olarak değişken kriterler kullanmışlardır; gelişime, yaşa, olgunluğa ve içerisinde bulunduğu adli duruma göre farklı tanımlamalar kullanmışlardır (21).

Çocuk, genellikle doğumdan ergenlik dönemine kadar olan insan yaşamının erken aşamalarında bulunan bireyleri tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Yasal olarak, birçok ülkede çocukluk genellikle doğumdan 18 yaşına kadar olan dönemi kapsar, ancak bu tanım ülkeden ülkeye değişebilir. Çocuklar genellikle fiziksel, duygusal ve zihinsel açıdan gelişmekte olan bireylerdir. Bu dönemde, eğitim, oyun, sosyal ilişkiler ve aile bağları gibi faktörler çocuğun gelişiminde önemli rol oynar (20, 22).

Genellikle doğumdan itibaren ergenlik dönemi başlayana kadar olan süreyi içerir. Fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal açılardan sürekli gelişim halindedirler. Fiziksel olarak, büyüme ve vücut yapılarında değişimler yaşarlar. Zihinsel olarak, öğrenme süreçleri hızla devam eder ve dünyayı keşfetme sürecindedirler. Duygusal olarak, farklı duyguları deneyimler, sosyal ilişkiler kurar ve çeşitli deneyimlerle duygusal zenginlik kazanırlar. Her çocuğun bireysel özellikleri, yetenekleri ve ihtiyaçları vardır ve bu nedenle her biri farklı bir şekilde gelişir (22, 23).

Çocukların gelişimi çok çeşitli ve karmaşık bir süreçtir. Bu süreç, birçok farklı alanı içerir ve her çocuk farklı bir hızda ve farklı şekillerde gelişir; fiziksel gelişim, zihinsel gelişim, duygusal ve sosyal gelişim, mental ve fiziksel sağlık olarak sıralanabilir. Her çocuk farklı bir tempoda büyür ve gelişir. Ayrıca, çocukların gelişim süreci aynı zamanda çevresel faktörlerden de etkilenebilir. Aile, okul, arkadaş çevresi gibi faktörler çocuğun gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunabilir (23). Çocukluk döneminde yaşanan olaylar, ilerideki yaşantıyı da etkileyen sonuçlar doğurur (22, 24). Bu nedenle, boşanma davalarında tarafların 18 yaşından küçük müşterek çocukları var ise burada öncelik çocuğun gelişiminin normal süreçte

tamamlanabilmesi ve istismara açık hala gelmemesi için çocuğun yüksek yararı olacaktır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre, çocukların adli sürece dahil olduğu davalarda çocuğun üstün yararının gözetilmesi temel ilke olarak alınır.

2.3 Evlilik Kavramı

Evlilik, genellikle yasal veya dini bir sözleşme ile iki kişinin birbirine karşı duygusal, sosyal ve ekonomik bağlar kurarak bir yaşam birliği oluşturduğu bir birlikteliktir. Evlilik, çeşitli kültürlerde farklı törenlerle veya ritüellerle gerçekleştirilebilir ve genellikle devlet veya dini kurallara uygun olarak resmiyet kazandırılır. Evlilik, birçok toplumda aile birimi oluşturmak, duygusal destek sağlamak, ekonomik iş birliği yapmak ve çocuk yetiştirmek gibi amaçlarla kurulan bir birlikteliktir. Evlilik, toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık gösteren kurallar, beklentiler ve normlar içerebilir (25, 26).

Evlilik daha detaylı olarak birçok yönü içeren bir kurum. Genellikle birçok toplumda evlilik, iki kişinin duygusal, fiziksel ve ruhsal birlikteliğini resmileştiren bir sözleşmedir. Bu birliktelik, çiftin birlikte yaşamayı, maddi ve duygusal destek sağlamayı, ortak hedefler belirlemeyi ve genellikle çocuk sahibi olmayı içerir (27).

Evlilik, toplumdan topluma farklılık gösteren kültürel, dini ve yasal normlarla şekillenir. Bazı toplumlarda düğün törenleriyle kutlanırken, bazılarında resmi bir sözleşme olarak kabul edilir. Evlilikteki roller ve sorumluluklar da kültürel farklılıklara göre değişebilir. Örneğin, bazı toplumlarda ailedeki roller belirli cinsiyetlere göre ayrılabilirken, bazılarında ise daha eşitlikçi bir yaklaşım benimsenebilir. Evlilik aynı zamanda bireylerin kişisel gelişimleri, duygusal ihtiyaçları, iletişim becerileri ve çatışma yönetimi gibi konularda önemli bir öğrenme süreci sunar. Uzun vadeli bir ilişkiyi sürdürmek, empati kurmak, anlayışlı olmak ve ortak çözümler bulmak gibi beceriler evlilikte önemlidir. Evlilikte yaşanan problemler de çiftlerin danışmanlık alarak, iletişimi güçlendirerek veya ortak çözüm yolları arayarak ele alınabilir. Evlilik, birçok toplumda farklı kültürel, dini veya yasal

kurallara tabi olabilir (28). Farklı toplumlarda ve kültürlerde evlilik anlayışı ve uygulamaları değişebilir. Bazıları için evlilik, bir ailenin oluşumu ve çocuk yetiştirme amacını taşıırken, bazıları için ortak yaşam ve karşılıklı destek için bir araya gelmeyi ifade edebilir. Evlilikteki unsurlar şunları içerebilir; karşılıklı anlaşma, yasal bağlılık, toplumsal ve aile bağları, ekonomik ortaklık. Evlilik, birliktelik içindeki iki bireyin uyum içinde bir yaşam sürmesini, karşılıklı destek olmalarını ve ortak bir gelecek inşa etmeyi amaçlar. Bu birliktelik, karşılıklı anlayış, iletişim ve çaba gerektiren sürekli bir büyüme ve uyum sürecini içerir (26).

2.4 Boşanma Kavramı

Boşanma, evlilik birliğinin resmi olarak sona erdirildiği hukuki bir süreçtir. Boşanma süreci, çiftlerin yasal prosedürlere uygun olarak mahkemeye başvurarak evliliklerini sonlandırma isteğini ifade etmeleriyle başlar. Boşanma süreci, evlilik birliğinin maddi varlıklarının ve çocukların velayetinin, mirasın ve diğer meselelerin paylaşımını içerebilir. Bu süreçte, çiftlerin anlaşarak veya mahkeme yoluyla belirlenen kurallara göre anlaşmazlıkları çözmesi gerekebilir. Çiftlerin bu süreçte duygusal destek alması veya danışmanlık hizmetleriyle iletişimlerini ve çözüm odaklı yaklaşımlarını geliştirmeleri önemlidir (28, 29).

Boşanma sonrası yaşam, çiftler için büyük değişiklikler getirebilir. Yeni bir yaşam düzeni kurma, maddi ve duygusal bağların yeniden yapılandırılması, varsa çocukların bakımı ve velayeti gibi konular boşanma sonrası sürecin bir parçası olabilir. Bu durum, sadece eşler arasında yaşanan bir süreç değildir. Boşanma çocuk için de hayatında yaşadığı çok önemli bir dönemdir. Boşanmanın, çocuğu ciddi bir şekilde etkileyebilecek birçok değişikliği beraberinde getirdiği bilinmektedir. Bunun nedeni, boşanmanın çocuklara kaçınılmaz zarar verecek bir süreç olarak görülmemesi ancak gerçekte çocukları yaşamları boyunca etkileyebilecek güçte bir süreç olmasıdır (30).

Boşanma konusunda yapılan çalışmaların tarihçesi incelendiğinde, ilk çalışmaların çoğunlukla Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapıldığı

görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde boşanmaların 60'lı yıllarda artmaya başlaması, boşanma sonrası süreçle ilgili araştırmaların artmasına neden oldu. 1970'li ve 80'li yıllarda, boşanmanın neden olduğu sorunlarla ilgili daha fazla araştırma yapıldığı görülmektedir. Ancak 90'lı yıllarda yapılan çalışmaların içeriğinde değişiklikler saptanmıştır. Boşanma oranlarındaki ciddi artışlarla birlikte, boylamsal çalışmaların da yapılmaya başladığı; ayrıca, çalışmaların içeriklerinin değişerek, boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerinin incelendiği daha fazla çalışma yapıldığı dikkat çekmektedir (31).

Yirminci yüzyıl boyunca aile yaşamındaki değişikliklere bakıldığında içinde en fazla dikkat çekenin boşanma oranındaki hızlı artış olduğu söylenebilir. ABD'de 19. yüzyılın ortalarına kadar boşanma oranı %5 civarındayken son yıllarda ilk evliliklerin yaklaşık yarısının bittiği belirtilmektedir (101).

1970'li yıllarda başlayan boşanma oranındaki hızlı artışa dikkat çeken Bryner, Margeret Mead'in 1972'de *“Dünyada insanların çok büyük bir toplumsal baskı olmaksızın evli kaldıkları hiçbir toplum yoktur”* ifadesi dikkat çekmektedir. Aile sistem teorilerinin ve çocuk gelişimine bakış açılarının ise, evli/bütün aile üzerine temellendiğini belirtmektedir. 1960'lı yıllarda Amerika'da çocukların yaklaşık %90'ı biyolojik anne babalarıyla birlikte büyürken; son yıllarda bu oranın yaklaşık olarak %40'lara kadar düşmüştür (30, 31).

Benzer şekilde, Türkiye'de de son yıllarda boşanma oranında artışlar olduğu görülmektedir. Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) verilerine göre 1990'lı yıllardan başlayarak boşanma oranının giderek artmıştır. Ülkemizdeki boşanma oranlarının henüz ABD ve birçok Avrupa ülkesine kıyasla çok düşük olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, son zamanlarda, özellikle büyük şehirlerde, boşanma oranlarının artmasının dikkat çekici olduğu görülüyor. Bu nedenle, boşanma ve boşanmanın bireyler ve toplum üzerindeki etkilerinin araştırılması önemlidir. Son zamanlarda giderek artan boşanma çeşitli sonuçlara yol açmıştır. Örnek vermek gerekirse; birçok araştırmacı hem boşanma öncesi hem de boşanma sonrası, aile ve çocuk üzerindeki boşanmanın etkilerini incelemeye odaklanmıştır (102).

2.5 Hukuksal Boyut

2.5.1 Boşanma davası

Boşanma, evliliğin sona ermesi olarak tanımlanır. Evlilik birliğinin sona erdirilmesi, evliliğe ilişkin yasal görev ve sorumlulukların sonlandırılması veya yeniden düzenlenmesi ve böylece evli çiftler arasındaki evlilik bağlarının hukuk çerçevesinde çözülmesidir (32, 33). Boşanmaya dair yasalar dünya çapında önemli ölçüde farklılık gösterir. Ancak çoğu ülkede boşanma; mülk paylaşımı, çocuk velayeti, nafaka, çocuk ziyareti, ebeveynlik süresi ve çocuk konularını içerebilecek yasal bir süreçte mahkemenin yaptırımını gerektirir (3, 34).

Bazı ülkeler diğerlerinden daha katı boşanma yasalarına sahipken, bazı ülkelerde bu durum daha ılıman yaklaşan boşanma yasalarına dayanır. Örnek vermek gerekirse; bazı ülkelerde çiftlerin boşanmak için taciz, terk edilme gibi bir sebeplerinin olması gerekirken, diğer ülkelerde çiftler yalnızca evlilik birliğinin bozulduğunu ve ayrılmak istediklerini belirterek boşanabilirler (34). Bazı ülkelerde ise çiftlerin boşanmadan önce bir ayrılık sürecinden geçmesi gerekir. Bu süre, ülkeye bağlı olarak birkaç aydan birkaç yıla kadar sürebilir.

Tarafların çocukları var ve velayet konusunda anlaşmazlık yaşıyor iseler, dava süreci çekişmeli davaya evrilir ve boşanma davası ile bağlantılı olarak velayet davası açılır. Bu durumdan ise en çok etkilenen çocuk olacaktır (35). Çocuk velayetinin tesisi farklı ülkelerde farklı şekilde ele alınabilir. Bazı ülkelerde çocukların velayetinin kimde kalacağına mahkeme karar verirken, diğer ülkelerde çiftler kendi aralarında anlaşıp bunu mahkemenin onayına sunabilir (32, 33, 36). Benzer şekilde, çocuk nafakası yasaları da ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir.

Türkiye'de sık olarak anlaşmalı ve çekişmeli boşanma görülür. Anlaşmalı boşanma; her iki eşin de boşanmaya karar vermesi ve çocuğun velayeti, mal paylaşımı gibi konularda anlaşmaya varması ile gerçekleşir. Bu tür boşanma daha hızlı bir şekilde tamamlanabilir. Çekişmeli boşanma ise; eşlerden birinin boşanmak

istemesi ve diğer eşin kabul etmemesi durumunda veya çocuk, mal paylaşımı gibi konularda tarafların anlaşmaya varamaması üzerine gerçekleşir ve dava uzun yıllar sürebilmektedir (37). Bu durumda, mahkeme boşanma, çocuğun velayeti ve mal paylaşımı gibi ilgili konularda karar verecektir (32).

Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nün raporuna göre (2022), Türkiye'de 2014 ile 2019 yılları arasında açılan boşanma davalarında hızlı bir artış görülmüş, bu artışta 2019 ile 2020 yılı arasında düşüş görülürken; 2020 yılı ile 2021 yılı arasında önceki yıllara nazaran daha yüksek oranda bir artış gerçekleşmiş ve boşanma dava sayısı 246.561'den 279.557'ye ulaşmıştır (1).

2021 yılındaki boşanma nedenlerine bakıldığında sırasıyla:

- Evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeni ile (anlaşmalı),
- Evlilik birliğinin temelinden sarsılması nedeni ile (çekişmeli),
- Zina nedeni ile,
- Hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış nedeni ile,
- Fiili ayrılık nedenine dayalı,
- Terk nedeni ile,
- Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme nedeni ile,
- Ortak hayatın yeniden kurulmaması sebebi ile,
- Akıl hastalığı nedeni ile görülür (1).

Boşanma davaları ile bağlantılı olarak açılan davalara bakıldığında ise; nafaka, mal paylaşımı, velayet, çocukla kişisel ilişki kurulması, kişisel eşyanın iadesi ve soyadı kullanım izni gibi birçok dava bulunur. Buradaki önemli nokta, boşanma ile ilişki olarak açılan davaların başında nafaka ve velayet davalarının gelmesi, bunun yanı sıra çocukla kişisel ilişki kurulması hakkında açılan davaların önceki yıla göre %30,8 oranında artış göstermesidir (1). Buradan şu sonuç çıkarılabilir; boşanma davalarının büyük bir kısmına çocuklar da dahildir. Yıllar içerisinde gerçekleşen boşanmalardaki artış nedeniyle süreçten etkilenen çocuk sayısı da artış gösterecektir. Bu durumun önüne geçilebilmesi ve sürecin hem taraflar hem de çocuk adına sağlıklı

ilerleyebilmesi için değerlendirme sürecinin yeniden şekillendirilmesi gerekli olacaktır.

2.5.2 Çocuğun yüksek yararı ilkesi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesine göre; çocuğun yararı, kamu ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan her şeyde öncelikli olarak gelmektedir (38). Çocuğun üstün yararı, çocuk velayeti ve çocuk koruma konuları da dahil olmak üzere çeşitli yasal bağlamlarda bir çocuğun yüksek yararının ne olduğunu belirlemek için kullanılan bir ilkedir (7, 39). Burada çocuk ön planda tutulur ve çocuğun ekonomik, gelişimsel, sosyal ve psikolojik yararı gözetilir. Çocuğun yararı için en doğru ve sağlıklı olan karara varılması hedeflenir. Velayet davalarında hem mahkeme hem de velayet değerlendirmesinden sorumlu olan uzmanlar, çocuk hukukunda temel ilke olarak kabul edilen çocuğun üstün yararı ilkesini temel alarak süreci sürdürür. Burada bir karara varılırken, unutulmaması gereken bir diğer önemli husus; yalnızca şu anki durumu değil, çocuğun ilerideki yaşantısını da gözeterek, çocuk için hayatının her döneminde üstün yararını koruyacak bir değerlendirme yapılmasıdır (40).

Çocuğun üstün yararı gözetilirken, çocuğun katılım hakkı ve kendisinin dahil olduğu süreçlerde görüşünün alınması önemlidir (40). Yargıtay tarafından çocuğun 7 yaşını doldurmasıyla beraber çocuğun mutlaka dinlenilmesi gerektiği hükmedilmiştir. Bu durum, Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 12 gereği çocuğun duyulma ve katılım hakkı bünyesinde yer alır (38). Bahsi geçen maddede adli konulara dahil olan çocuğun kendini ifade etme, dinlenilme hakkına yer verilmiştir. Çocuğun katılım hakkı, çocuğun kararlar alınırken, onu doğrudan etkileyen konularda fikirlerini ifade etme, görüş bildirme ve karar süreçlerine katılma hakkını ifade eder (41). Bu, çocuğun yaşına, olgunluğuna ve gelişim düzeyine uygun olarak gerçekleşmelidir. Çocuğun katılımı, aile içi kararlarda, okulda ve toplumda çocukların haklarının korunması ve çıkarlarının gözetilmesi için önemlidir. Çocuğun duyulma hakkı ise çocuğun düşüncelerinin, duygularının ve fikirlerinin dikkate

alınması ve değer verilmesi hakkını ifade eder. Çocuğun duyulma hakkı, onun özgüvenini artırır, özerklik duygusunu geliştirir ve karar alma süreçlerinde etkin olmasını sağlar (42).

Çocuğun katılım ve duyulma hakkı, çocukların birey olarak tanınmasını, düşüncelerinin ve fikirlerinin önemsenmesini ve yaşamlarını etkileyen kararlarda söz sahibi olma imkanını sağlar. Bu haklar, çocuğun gelişimini destekler, kendini ifade etme yeteneğini geliştirir.

Genel olarak, çocuğun yüksek (üstün) yararı, her vakaya özgü olarak ve bir dizi faktöre dayalı olarak belirlenir. Çocuğun yüksek yararı belirlenirken başlıca dikkate alınan faktörler aşağıdaki şekildedir:

- Çocuğun fiziksel ve duygusal ihtiyaçları
- Çocuğun yaşı
- Çocuğun fiziksel, duygusal ve psikolojik gelişimi
- Çocuğun ebeveynleri, kardeşleri ve diğer aile üyeleri ile olan ilişkileri
- Çocuğun evine, okuluna ve topluma uyumu
- Çocuğun istek ve tercihleri (eğer çocuk bunları ifade edebilecek yaştaysa, idrak çağındaysa)
- Ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını karşılama durumu
- Herhangi bir istismar veya ihmal öyküsü (6, 13, 43).

Çocuğun üstün yararını belirlemenin amacı, çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasını ve genel refahının korunmasını sağlamaktır.

2.5.3 Velayet kavramı

Velayetin tanımı Türk Medeni Kanunu'nda oldukça geniş bir şekilde ele alınmıştır. Velayetin tanımına bakıldığında; temelde anne ve babanın çocuğun ihtiyaçlarına (bakımı ve eğitimi gibi konularda) yönelik çocuğun yararını gözeterek karar alması ve uygulamasıdır. Çocuk ise ebeveynlerinin kararlarını yerine

getirmekle yükümlü olup, ebeveynlere çocuğun hayatını belirli bir noktada düzenleme imkânı tanınır. Bununla birlikte, Yasal gerekçe olmadan, çocuğun velayeti başka bir kimseye verilemez (44).

Velayet kelimesinin kökenine bakıldığında ise bu kapsam daha anlaşılır olmaktadır. Velayet kelimesi; koruma, yakınlık, sorumluluk, bir kimsenin yanında/yakınında olma, veli olma kelimelerinden gelmektedir (45).

Velayet kavramı, küçüğün velayetini sağlamayı, menfaatlerini korumayı, temsilini, eğitimini ve mal varlığını ebeveynlerin hak ve sorumluluklarına uygun olarak yönetmesini amaçlar. Çocuk gelişimi tamamlayıp belirli bir olgunluğa ulaştığında, buradan çocuğun fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişiminin yanı sıra psikolojik gelişimini de tamamlamış bir kişi haline gelir. Buradaki amaç, çocuk gerekli olgunluğa erişinceye kadar ebeveynlerin çocuğun çıkarlarını mümkün olan en iyi şekilde korumasıdır (46).

2.5.3.1 Velayetin kullanılmasındaki sınırlar

Velayetin kullanılmasında belli başlı sınırlar vardır. Bunların başında çocuğun yüksek yararı ilkesi gelir. İkinci olarak çocuğun görüşünün alınması ilkesi ve son olarak da çocuğun yüksek yararı ile çocuğun görüşünün alınması ilkesi arasında bir denge kurulması gerekmektedir (45). Çocuğun yüksek yararı ilkesi; ebeveynlerin kendi haklarından çok çocuklarının yararını ön plana koymaları gerektiğini savunur. Velayet kavramı bu kapsamda ele alınmıştır. Çocuğun her türlü ihtiyacının karşılanması, menfaatine yönelik kararlar alınması, her koşulda çocuğun refahının korunması esastır. Çocuğun görüşünün alınması ilkesi temelde üç hakkı barındırır; bilgilendirilme hakkı, dinlenilme hakkı ve çocuğun yaşına ve olgunluğuna göre görüşüne uygun ağırlık verilmesi hakkı kapsamındadır. Çocuğun yüksek yararı ile çocuğun görüşünün alınması ilkesi arasında bir denge ile kast edilmekte olan ise; bu iki kavramın arasında bir çatışma olmadan, biri diğerinden üstün gelmeden bir uyum içerisinde dengenin sağlanmasıdır. Ancak bu iki ilke denge halinde olduğunda çocuğun lehine davranılmış olur (45).

2.5.3.2 Velayetin içerdığı hak ve yükümlölükler

Velayetin içerdığı hak ve yükümlölükler; Çocuğun şahsi bakımından velayetin içerdığı hak ve yükümlölükler ve çocuğun malları bakımından velayetin içerdığı hak ve yükümlölükler olarak ikiye ayrılmaktadır (46).

Çocuğun şahsi bakımından velayetin içerdığı hak ve yükümlölükler;

- Çocuğun adı,
- Çocuğun yerleşim yeri,
- Çocukla birlikte yaşama,
- Çocuğun bakımı ver yerleştirilmesi,
- Çocuğun eğitimi,
- Çocuğun söz dinleme yükümlölüğü,
- Çocuğun fiil ehliyeti
- Çocuğun temsil edilmesi ve
- Çocuğun aileyi temsil etmesi olarak sıralanabilir.

Çocuğun malları bakımından velayetin içerdığı hak ve yükümlölöklere bakıldığında ise;

- Çocuk mallarının yönetimi,
- Çocuk mallarının kullanılması,
- Çocuk mallarının gelirlerinin sarfı ve
- Çocuğun serbest malları olarak sayılabilir.

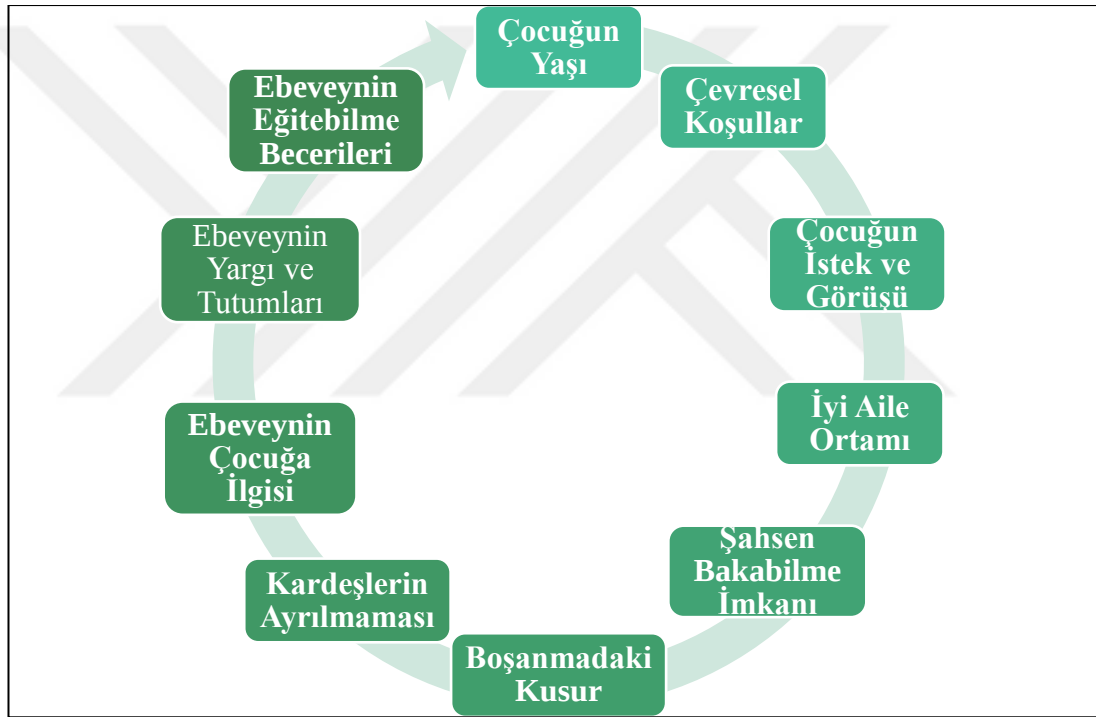
2.5.3.3 Velayet tayini

Anne ve baba evli ise TMK'nın 336. Maddesine göre; anne ve baba, evlilikleri boyunca velâyeti paylaşırlar (44). Hâkim, ortak hayata son verilmiş veya ayrılık hâli meydana gelmişse velâyeti eşlerden birine verebilir. Anne ve babadan birinin ölümü durumunda velayet sağ olan tarafa, boşanmada ise kendisine bırakılan tarafa aittir.

Yargıtay kararlarına göre anne bakımına muhtaç çocukların velayeti, çocuğun gelişimini tamamlayabilmesi adına; çocuk istismarı, bakımının karşılanamaması gibi aksi bir durum yok ise anneye verilir.

2.5.3.3.1 Velayet tayininde dikkate alınan hususlar

Velayetin tayininde temel ilk çocuğun yüksek yararı ilkesi olmakla beraber, dikkate alın belli hususlar mevcuttur (40). Bu kriterler aşağıda örnekler olarak belirtilmiştir.

Şekil 1. Velayet tayininde dikkate alınan hususlar

2.5.3.4 Velayetin değiştirilmesi ve kaldırılması

Velâyetin kaldırılması genel olarak TMK'nın 348. Maddesinde ele alınmıştır (44):

“Madde 348- Çocuğun korunmasına ilişkin diğer önlemlerden sonuç alınamaz ya da bu önlemlerin yetersiz olacağı önceden anlaşılırsa, hâkim aşağıdaki hâllerde

velâyetin kaldırılmasına karar verir. Ana ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi. 2. Ana ve babanın çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması. Velâyet ana ve babanın her ikisinden kaldırılırsa çocuğa bir vasi atanır. Kararda aksi belirtilmedikçe, velâyetin kaldırılması mevcut ve doğacak bütün çocukları kapsar.”

Bu duruma örnek olarak, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin 2014 tarih ve 2014/6351 E., 2014/16896 K. sayılı kararı verilebilir (47). Karar; *“Toplanan delillerden; her iki tarafında velayet görevlerini gereği gibi yerine getiremediği ya da ağır suretle ihmal ettiği kanıtlanamamıştır. Türk Medeni Kanunu’nun 348. maddesi koşullarının oluşmadığı anlaşılmaktadır. Velayetin kaldırılması kararı verilmeden önce velayetin değiştirilip, diğer tarafa verilmesiyle yetinilip yetinilemeyeceği konusunda gerekli tüm araştırmaların yapılması; başka çözüm kalmadığı takdirde velayetin kaldırılması gerekir. O halde; mahkemece yapılacak iş; velayet konusunda taraflara bir öneride bulunulması, öneri kabul edildiği takdirde buna göre karar verilmesi; kabul edilmediği takdirde ise, taraflara velayet konusunda delil bildirme olanağı tanınıp gösterildiği takdirde toplanılması, 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 5. maddesi gereğince Aile Mahkemesi bünyesinde bulunan psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacıdan oluşan uzmanlardan inceleme ve rapor istenip; tarafların barınma, gelir, sosyal ve psikolojik durumuna göre çocukların sağlıklı gelişimi için velayeti üstlenmeye engel bir durumun bulunup bulunmadığının araştırılması yaptırılarak gerçekleştirilecek sonuca göre karar vermekten ibarettir”* şeklindedir.

2.5.4 Çocukla kişisel ilişki kurulması

Velayet davalarında, "ziyaret hakkı" olarak da bilinen çocukla kişisel ilişki kurma hakkı; ebeveynin, büyükanne/büyükbabaların veya çocukla ilişkisi olan başka bir kişinin çocuğun fiziksel velayeti onlarda olmasa bile çocuğu ziyaret etme ve onunla zaman geçirme konusundaki yasal hakkını ifade eder (48). Bu haklar mahkeme kararıyla belirlenir ve çocuğun, gözetim altında olmayan bir ebeveyn,

büyükanne ve büyükbaba veya diğer aile üyeleri gibi hayatlarındaki önemli kişiler ile sürekli iletişim halinde olmasını sağlamayı amaçlar (48, 49). Çocuğun sağlıklı gelişimi için her iki ebeveyn de büyük rol oynar. Çocuğun bir diğerinden koparılması, eskiden hayatında var olan kişilerle ilişkisini kesmesi çocuk için kısa ve uzun vadede problemlere yol açacaktır. Çocuğun her iki tarafla da eşit olarak vakit geçirmesi ve bağlarını koparmaması önemli bir yer tutar (50).

Ziyaret hakları, düzenli planlanmış ziyaretlerden daha esnek düzenlemelere kadar birçok şekilde olabilir. Bazı durumlarda, çocuğun güvenliği veya sağlığı ile ilgili endişeler varsa, ziyaretler bir psikolog veya sosyal hizmet görevlisi gibi üçüncü bir kişinin gözetiminde gerçekleştirilebilir. Ziyaret programının ayrıntıları, olguya ve çocuğun yüksek yararına bağlı olarak değişkenlik gösterebilir (39, 51). Ancak çocukla kişisel ilişki kurulması yalnızca ziyaret hakkı olarak düşünülmemelidir, farklı şehirlerde yaşanan veya belirlenen tarihlerde çeşitli nedenlerle ziyaret imkanı olmayan durumlarda çocukla iletişim hakkını ön planda tutmak gerekir. Bu gibi durumlarda teknolojiye başvurularak; görüntülü konuşma, mesajlaşma, telefonlaşma veya mailleşme gibi yollar ile iletişime geçilerek kişisel ilişki kurmanın devamlılığı gözetilebilir (52).

Mahkeme, çocuk için ziyaret programını belirlerken;

- Çocuğun yaşı,
- Çocuğun velayeti altında olmayan ebeveynle ilişkisi,
- Çocuğun güvenliği,
- Velayeti altındaki ve velayeti altında olmayan ebeveynin evleri arasındaki mesafe
- Çocuğun ve ebeveynlerin genel sağlık durumu dahil olmak üzere birçok faktörü göz önünde bulundurur (39, 53).

Mahkeme, velayete sahip olmayan ebeveynin evindeki ihmal, istismar ve diğer sorunlara ilişkin kanıtları da dikkate alır (49). Ebeveynlerin her iki taraf için de uygun olan bir program üzerinde anlaşamadıkları durumlarda, mahkemenin çocuk

için en iyi olduğuna inandıkları bir ziyaret programı düzenlenir ve mahkeme tarafından belirlenen programa uyulmaması bir takım yasal sonuçlara yol açabilir (54). Çocuk icra aracılığıyla velayeti altında olmadığı ebeveyne teslim edilir. Bu durumda çocuk; polis, psikolog veya sosyal çalışmacılar eşliğinde evinden alınıp karşı tarafa teslim edilir (55). Literatürde çocuk haczi, çocuk icrası olarak yer alan bu durumdan en çok etkilenen yine çocuk olacaktır (56). Çocuk üzerindeki etkilerin önüne geçilebilmesi adına burada yine ebeveyn uyumunun önemi karşımıza çıkar. Ebeveyn uyumu olması için ise sürecin, başından itibaren süreçte yer alan aktörler eşliğiyle doğru ve sağlıklı ilerletilmesi gereklidir. Aksi durumda çocuk, ebeveyne yabancılaşabilmekle birlikte yaşanan olay çocuk üzerinde travmaya yol açabilmektedir (55, 57). Bu durum, bir zaman sonra insan hakları ihlali olarak görülmeye başlanmış ve tartışmalı bir konu haline gelmiştir (56). Tartışmalı bir konu olması nedeniyle de gerekli değişiklikler ve düzenlemeler mevzuatımızda yapılmıştır. Eskiden anlatılan şekilde ilerlenirken, çıkan tartışmalar sonucu, icra yoluyla çocuk teslimi, çocuğu icra yoluyla görmek kaldırıldı. Günümüzde, çocuk teslimi ve çocukla ilişki kurulmasına ilişkin durumlar adliyelerde bulunan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'ne (ADM) başvuru şeklinde gerçekleşiyor. Çocukların üstün yararının gözetilmesi ve ikincil travmatizasyonunun önüne geçilebilmesi adına düzenlenen yeni karar ile birlikte, 90 yıldır uygulanan düzen değişmiş ve çocuk teslimi, çocukla ilişki kurulmasına ilişkin durumlar icra daireleri yerine ADM üzerinden gerçekleştirilir olmuştur (58). Yeni usule göre:

- Eski usulde yer alan, ebeveynlerin çocuklarını görmek için çocuğun evinden alınması kaldırılmış, yerine çocuğun teslimi için çocuk dostu olan “Çocuk Görüşme Merkezleri” getirilmiştir.
- Bu işlemler, uzmanlar ve rehber öğretmenler eşliğinde gerçekleştirilecektir.
- Bütün masraflar ebeveyn tarafından değil, Adalet Bakanlığı tarafından karşılanacaktır.
- Olası anlaşmazlıkların önüne geçebilmek adına taraflar istemediği müddetçe bir araya getirilmeyeceklerdir.
- Çocuklara yaşanan durum uzmanlar tarafından anlayabilecekleri bir dilde açık ve net bir şekilde aktarılacaktır.

- Çocuğun kendini ifade etme hakkına önem verilecektir.
- Gerekli durumlarda ebeveyn çatışmalarını gidermek amacıyla ebeveynlere yönelik danışmanlık hizmeti verilebilecektir.

Türk Medeni Kanunu'nda (TMK), çocuk ile kişisel ilişki kurma hakkında düzenlenen ilgili maddeler aşağıdaki gibidir (44):

“Madde 323- Ana ve babadan her biri, velâyeti altında bulunmayan veya kendisine bırakılmayan çocuk ile uygun kişisel ilişki kurulmasını isteme hakkına sahiptir. Madde 324- Ana ve babadan her biri, diğerinin çocuk ile kişisel ilişkisini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınmakla yükümlüdür. Kişisel ilişki sebebiyle çocuğun huzuru tehlikeye girer veya ana ve baba bu haklarını birinci fıkrada öngörülen yükümlülüklerine aykırı olarak kullanırlar veya çocuk ile ciddî olarak ilgilenmezler ya da diğer önemli sebepler varsa, kişisel ilişki kurma hakkı reddedilebilir veya kendilerinden alınabilir.”

2.6 Psikolojik Boyut

2.6.1 Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri

Boşanma çocuklar için zor ve duygusal bir süreçtir. Boşanmanın çocuk üzerinde psikolojik, akademik, sosyal ve ekonomik etkileri olur ve çocukların ilerideki yaşantılarında da bu etkiler devam edebilir (4, 13). Bu nedenle, yaşanan olumsuzluklar sonucu çocuklarda meydana gelen etkiler toplumsal bir problem haline dönüşmüştür (59). Boşanma süreci, özellikle çekişmeli ise çocukta güven problemlerine yol açabilir ve üzüntü, endişe, öfke gibi birtakım duygulara yol açabilir. Her çocuk kendine özgüdür ve yaşanan durum ile başa çıkabilme kapasitesi farklıdır. Bu farklılıklar, çocukların savunma mekanizması, dayanıklılığı gibi kişisel özelliklerin yanı sıra, anne ve baba ile geliştirdiği bağlanma stiline, çevresel faktörlere göre değişiklik gösterebilir. Boşanma sonucunda çocuklar, ebeveynleri, kardeşleri ve diğer aile üyeleri ile olan ilişkilerinde de değişiklikler yaşayabilir (5).

Boşanma, çocukların ruh sağlığını olumsuz etkileyebilir. Bazı çocuklar, ebeveynlerinin boşanmasının bir sonucu olarak kaygı, depresyon veya diğer duygusal zorluklar yaşayabilir. Boşanma zorluya veya çocuklar ebeveynlerinin çatışmalarının ortasında kaldıklarını hissediyorlarsa, bu duygular artabilir. Ancak çocukların tepkileri ve bu tepkilerin zamanları her çocukta farklılık gösterebilir (60). Her çocuğun yaşanan olaydan etkilenişi, gösterdiği tepkiler, etkilenme miktarı ve zamanı aynı değildir. Boşanma sonucu çocuklar, kendilerini bu durumdan sorumlu hisseder ve bu nedenle kendilerini suçlarlar (5).

Auersperga ve arkadaşlarının 2019 yılında gerçekleştirdiği kapsamlı araştırmaya göre, boşanmaların çocuklar üzerindeki uzun vadeli etkilerinden en sık rastlanan etkiler aşağıdaki gibidir (60):

- Depresyon,
- Kaygı,
- Suça sürüklenme,
- Zorbalığa maruz kalma,
- İntihar (girişimleri ve düşünceleri),
- Alkol, sigara ve uyuşturucu tüketimi.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki en önemli etkilerinden bir diğeri ise, ebeveynleriyle olan ilişkilerine olan etkisidir (61). Çocuklar, ebeveynleri ayrıldığında bir kayıp ve yas duygusu hissedebilir, aile dinamiklerindeki değişiklikleri kabullenmekte zorlanabilirler (59). Ayrıca ebeveynlerden birine veya diğerine sadakat duygusu hissedebilirler, bu da suçluluk veya çatışma duygularına yol açabilir. Bunun yanı sıra, boşanma sonucunda özellikle ebeveyne yabancılaşma sendromu görülmektedir.

2.6.1.1 Ebeveynlere yabancılaşma sendromu

Ebeveynler arası uyum yoksa, bir taraf diğer tarafa karşı öfke, nefret gibi duygular besliyorsa, bu durum çocuğa da yansır. Bunun sonucunda çocuk, bir tarafın

diğer tarafa olan öfkesine ortak olur ve karşı tarafa tepki olarak yabancılaşma durumu sergiler (55, 62). Çekişmeli boşanma vakalarında yabancılaşma sendromu sık olarak görülür (63). Burada bir yabancılaştırıcı bir de yabancılaşmış ebeveyn bulunur. Bu kavram, ilk olarak çocuk psikiyatristi olan Dr. Richard Garner tarafından ortaya atılmıştır ve yabancılaştırıcı ebeveynin çocuğun “*beynini yıkadığını*” savunur (64). Yabancılaştırıcı ebeveyn bazen bilinçli bazen bilinçdışı bir şekilde çocuğu baskılar (62). Yabancılaştırıcı ebeveyn özelliklerinde; karşı tarafın çocuk ile ilişki kurma hakkını olmadığının düşünülmesi, çocuğu karşı tarafın evine gittiğinde casusluk yapmaya teşvik etmesi, çocuğun yanında karşı taraf hakkında aşağılayıcı ve suçlayıcı konuşma görülebilir (57). Yabancılaştırıcı taraf ile neredeyse müttefik haline gelmiş olan çocuklar, karşı tarafa karşı kötü tutumlar sergilemeye başlar ve önceden yakın olsalar bile koşullar sonucunda diğer ebeveyne yabancılaşırlar (57). Ebeveyn bu durumu bilinçli veya bilinçdışı olarak çocuğa aktarır (55). Bunun sonucunda çocuk; karşı taraftan uzaklaşır, karşı tarafa olan nefreti için gerçek dışı gerekçeler sunar, karşı tarafa karşı olan tutumlarında kararsız davranır, velayet ve ziyaretle ilgili kararının kendisine ait olduğu ve diğer ebeveynden etkilenmediği konusunda ısrar eder, çocuğu karşı tarafa yabancılaştıran ebeveyne karşı desteği ve sevgisinde artış görülür, hedef ebeveyne yönelik olumsuz duygularla ilgili suçluluk duymaz (64). Stahl’a (1999) göre, ebeveyne yabancılaşma sendromunda hafif, orta ve şiddetli olmak üzere 3 aşama vardır (57):

Hafif vakalarda; çocuğu yabancılaştırmak adına daha ince girişimler vardır. Bu hem bilinçli hem de bilinçsiz olabilir ve genellikle yabancılaştırıcı ebeveyn bunun çocuğa nasıl hissettirdiğinin farkında değildir. Bununla birlikte, yabancılaştırıcı ebeveyn genellikle çocuğun diğer ebeveynle ilişki kurmasını destekler. Çoğu çocuk için, hafif yabancılaşmanın çocuğu etkilemesi daha düşük seviyededir.

Orta derecedeki vakalarda; yabancılaştırıcı ebeveynler, diğer tarafa karşı davranışlarında öfkeli ve kincidir. İncinmiş olan yabancılaştırıcı ebeveyn, çoğu zaman çocuğun taraf tutmasını ve kendisine sadık olmasını bekler. Bu tür ebeveynler, ziyaret düzenlemelerine aktif olarak müdahale edebilir ve çocuğun yabancılaşmış ebeveynle ilişkisini sınırlayabilir veya buna müdahale edebilir. Bu

ebeveynler, çocuk ile yabancılaşmış ebeveyn arasındaki ilişki kavramını desteklerler, ancak aynı zamanda bilinçli ve bilinçsiz olarak bu ilişkiyi sabote etmeye çalışırlar. Orta derecedeki vakalardaki çocuklarda endişe, güvensizlik, çarpıklık gibi semptomlar görülür. Yabancılaştıran ebeveyni iyi ebeveyn ve yabancılaşmış ebeveyni kötü ebeveyn olarak görme eğilimindedirler. Şiddetli vakalarda ise; yabancılaşan ebeveyn karşı düşmanlık içeren davranışlar görülür. Bu davranış ve duygular yabancılaştırıcı ebeveyn ile başlar ve çocuk tarafından benimsenir. Çoğu durumda, çocuk ve yabancılaşmış ebeveyn daha önce olumlu ve sağlıklı bir ilişkiye sahiptir, ancak yabancılaşan ebeveyn bunu durumu kabul edemez. Çoğu zaman, yabancılaştırıcı ebeveyn, diğer ebeveyn karşı, acı ve öfke hisseder. Yabancılaşmış ebeveyn ise bu durumda çocuktaki değişime öfkelenir ve genellikle diğer ebeveyni suçlar. Bütün bu durumlar, her iki ebeveynin de sevgisinin ve desteğinin gelişimsel ve ruhsal açıdan oldukça önemli olan çocuk üzerinde kalıcı hasar bırakabilir. Çocukların hem anne ile hem de baba ile güvenli bağlanması, aile ortamı içinde sevgi ve huzurla büyümesi önemlidir. Birçok ebeveyn bu durumun gelecekte çocuk üzerinde bırakabileceği olumsuz etkilerin farkında değildir. Bu noktada ebeveynlerin özellikle dava süreci içerisinde bilinçlendirilmesi ve çocuklarına karşı tutumlarını şekillendirmeleri önemlidir. Ebeveynlere Yabancılaşma Sendromunun çocuklar üzerinde yarattığı etkilerden bazıları aşağıdaki gibidir (55, 64):

- Yakın ilişkiler kurmada zorluklar
- Sosyal ilişkilerde öfkeye tahammül edememe
- Uyku veya yeme bozuklukları gibi psikosomatik semptomlar
- Psikolojik savunmasızlık ve bağımlılık
- Otorite figürleriyle anlaşmazlıklar
- Sosyal yabancılaşma

2.6.1.2 Ebeveyn uyumu

Boşanmanın çocuk üzerindeki etkisinin, çocuğa, boşanma koşullarına ve çocuğa verilen desteğe bağlı olarak büyük ölçüde değişebileceğini unutmamak gerekir (61). Bazı çocuklar boşanmanın getirdiği değişikliklere uyum sağlayabilir ve gelişmeye

devam edebilirken, diğerleri konu nedeniyle daha fazla mücadele edebilir. Birçok çalışma, evli ve boşanmış yetişkinleri çeşitli boyutları açısından karşılaştırmıştır. Genel olarak, yapılan araştırmalar, boşanmış bireylerin evli bireylere göre daha mutsuz, daha fazla depresyon belirtisi gösteren, sosyal izolasyona yatkın, daha olumsuz ve daha fazla sağlık sorunu bildirdiğini göstermektedir (3). Araştırmalar, ayrıca boşanmış bireylerin evli bireylere göre daha düşük sağlık ve mutluluk seviyelerine sahip olduğunu göstermektedir (60).

Ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarının farkında olmaları ve bu zor dönemde çocuklara destek ve istikrar sağlamaları önemlidir (61). Anne-babanın birbirine karşı davranışları ve anne-baba uyumu (ebeveyn uyumu) burada önemli yer tutar. Ebeveyn uyumunun olmadığı olgularda, sonuç çocuk kaçırmaya kadar varabilmektedir (13). Birçok ailede yüksek derecelerde çatışmalar yaşanır ve aralıklı olarak öfke patlamaları yaşanabilir. Şiddet davranışı sergilenmese bile çatışma bazen çok ciddi boyutlara ulaşabilir ve basit olması gereken sorunları çözmek için rutin olarak mahkemeye giderler. Taraflar, ziyaret haklarını, tatilleri planlamakta sorun yaşayabilirler; çocuklarla ilgili konularda iletişim kuramazlar, çocuğun hangi okula gideceği ve veli toplantılarına kimin katılacağı, bakımını kimin karşılayacağı konusunda anlaşamayabilirler (65).

2.6.2 Gelişimsel boyut

Boşanma çocuklar için zor ve stresli bir deneyimdir ve çocuğun yaşına, kişiliğine ve durumun özelliklerine bağlı olarak çeşitli gelişimsel ve bilişsel etkileri olabilir (5, 66). Boşanma sonrasında çocukların yaşayabileceği bazı yaygın gelişimsel problemler şunlardır:

Uyum güçlükleri: Çocuklar, iki ayrı evde yaşamak veya bir ebeveynle daha az zaman geçirmek gibi boşanmanın getirdiği değişikliklere uyum sağlamakta zorlanabilirler. Bu adapte olamama hali güvensizlik, üzüntü ve kafa karışıklığı gibi duygulara yol açabilir (67). Davranış bozuklukları: Çocuklar, boşanmanın yarattığı stres ve çalkantıyla başa çıkmanın bir yolu olarak davranış sorunları gösterebilir veya

sergileyebilirler. Bu davranışlar; meydan okuma, öfke, saldırganlık veya içe kapanmayı içerebilir (66).

Akademik sorunlar: Boşanmanın ardından çocuklar okul içerisinde ve ödevlerinde güçlük çekebilir ve akademik performanslarında düşüş yaşayabilir. Bunun nedeni, durumun stresi ve duygusal karmaşanın yanı sıra, rutinlerdeki değişiklikler ve ev yaşantılarındaki aksamalar gibi sorunlar olabilir (5, 62).

Duygusal zorluklar: Çocuklar, boşanmanın ardından üzüntü, öfke, suçluluk ve kaygı gibi çeşitli duygularla mücadele ederler. Ayrıca bir zamanlar sahip oldukları aile için bir kayıp ve yas duygusu hissedebilirler (65, 68).

Bu durumların boşanmaya verilen yaygın tepkiler olduğunu ve çocuğun ciddi bir akıl sağlığı sorunu yaşadığı anlamına gelmediğini unutmamak önemlidir. Ancak bu zorluklar devam ediyorsa veya çocuğun günlük hayatını etkiliyorsa, mutlaka bir uzman tarafından destek alınmalıdır.

2.6.2.1 Bebeklik dönemi (0-3 yaş)

Yaşamın ilk dönemlerinde ebeveynler ile temel güven ve ilişkilerin temelleri atılır. Doğumdan sonrasında itibaren çocuklar, temel güvenin gelişimi için gerekli olan bağlanma stillerini geliştirirler (69). Daha önce yapılan araştırmalar sonucunda bulunan olgularda, çocukların ebeveynlerine bağlanmaları 6 ila 7 ay arasında başlamaktadır. Bu süreç çoğu çocuk için aynı olarak bilinmektedir. Bu süreç doğrultusunda ilk yılın sonuna kadar çocukların ebeveynleriyle güvenli bağlanmaları beklenmektedir. Birincil bakım veren ile güvenli bir ilişki kurulduğunda, bebek kendi kişiliğini oluşturmak için bu birincil ebeveyninden ayrılmaya başlar. Bu yaş grubundaki çocuklar öngörülebilirlik, tutarlılık ve rutine ihtiyaç duyar. Bu süreçte boşanma gerçekleştiğinde çocuğun anlayamadığı bir kayıp yaşanır. Bu durum, çocuğun bakım verenler ile ilişkisindeki tutarlılığında büyük bir bozulma yaratır (68). Kayıp sonucunda çocuklarda beslenme yetersizliği, uyku problemleri, huzursuzluk, kaygı depresyon gibi problemler görülebilir. Aynı zamanda eğer

çocuğun ebeveynleri de depresyonda ise bu çocuğu olumsuz yönde daha çok etkileyecektir. Örnek olarak; çocuğun kaygı durumu daha yüksek bir boyutta olmakla birlikte aynı zamanda çocuğun ihtiyacı olan temel bakımda eksik kalmış olacaktır. Bu da çocuğun hem fiziksel hem de sosyal gelişimini doğrudan etkiler (70).

2.6.2.2 Okul öncesi dönem (3-5 yaş)

Okul öncesi dönemindeki çocuklar akranlarıyla daha iyi sosyal ilişkiler kurma eğilimindedir. Bunun sebebi, bu dönemdeki dil gelişimlerinin ilerlemesi aynı zamanda duyguları anlama becerisi gelişmesidir. Aynı zamanda motor gelişimlerinde de önemli bir ilerleme görülür. Çocuklar eğer bakım verenlerine güvenli olarak bağlandıysa, sosyal ilişkileri olumlu yönde ilerler. Aynı zamanda, çocuklar bu dönemde sorgulayıcı bir hal alırlar, bu nedenle istek ve sorularına cevap veren bakım verenler olması, benlik algılarının oluşmasında da etkilidir (65). Çocuklar bu sayede daha özgüvenli yetişirler ve ailesinden başka kişilerle de sosyalleşmekten çekinmezler. Okul dönemindeki çocuklar, kreşe başlayacakları için bu dönem onlar için kolay ve rahat geçecektir. Güvenli bağlanamayan çocuklar için bu durum tam tersi olacaktır.

- Çocukların benlik algılarının gelişmemesi
- Kaygı problemleri yaşaması
- Akranlarıyla sağlıklı ilişkiler kuramaması
- Olaylara karşı aşırı tepkili yaklaşması
- Depresif duygu durumu görülmesi
- Uyku, beslenme ve tuvalet konusunda gerileme yaşaması
- Saldırgan davranışlar sergilemesi

Gibi sonuçlar gözlemlenebilir (62). Boşanmanın yaşandığı dönemlerin başlarında bu gibi davranışlar uzun sürmediği müddetçe olası ve doğal karşılanabilir. Ancak bu davranışların zamanla artması görülüyor ise, çocuklarda ciddi düzeyde problem olduğu bilinmektedir. Boşanma sürecinden sonra çocukların bu sürece daha kolay adapte olması ve yukarda bahsedilen gibi zararlı davranışlar sergilememeleri

için belirli planlamalar yapılabilir. Bunlara örnek vermek gerekirse; anne ve babanın ayrı evlerinde de kendi evlerine özel düzen olmalıdır ve aynı zamanda çocuk, anne ve babasıyla da gece kalabilmelidir. Fakat bu düzenin olumsuz etkilenmemesi adına, evler arasında çocuklar sıkça git gel yapmamalıdır.

2.6.2.3 Okul çağındaki çocuklar (6-12 yaş)

Bu yaştaki çocuklar daha kolay sosyalleşebilir aynı zamanda akran ilişkilerini daha güçlü ve kolay bir şekilde kurabilirler. Bu şekilde hem bir gruba ait hissediler hem de bu grupla birlikte sosyal ve bilişsel becerilerini geliştirebilirler. Bu dönemdeki çocuklar akranları ve aileleriyle duygularını paylaşmayı öğrenirler. Aynı zamanda okullarında akademik başarı göstermeye başladıkları bir dönemdir. Bu yaştaki çocuklar, her iki ebeveyniyle de farklı ilişkiler geliştirebilir. Boşanma, bu yaştaki çocuklara birçok zorluk getirir (62). Erken dönem okul çağındaki çocuklar boşanmadan olumsuz yönde etkilenebilirler, bu da akademik başarısızlığa, öfkeye, içe kapanmaya, kaygı sorunlarının oluşmasına sebebiyet verebilir. Bazen çocuklar boşamadan dolayı kendilerini sorumlu hissedebilirler bunun sonucunda; akademik başarısızlık, uyku ve yemek problemleri, akranlarıyla ilişkilerinde kopukluk, öfke nöbetleri, saldırganlık gibi olumsuz davranışlar sergileyebilirler. Bütün bunların en başında çocukların benlik algısında problemler olur. Çocuk, özellikle ailesi şiddetli geçimsizlik yaşıyorsa, benlik algısını oluşturmakta gittikçe zorlanır. Bu da çocuğun kendini ezilmiş ve yabancılaşmış hissettirebilir. Çünkü aile birliği içerisinde büyümesi gereken çocuklar, aileye yabancılaşmaya başlar bu da çocukların psikososyal gelişimini üzerinde olumsuz bir etki bırakır. Öte yandan çocukların anne ve babaları şiddetli geçimsizlik yaşıyorlarsa, kendi üstlerine sorumluluk alırlar ve anne ve babalarını sakinleştirmeye çalışırlar, yani bu tartışma sorumluluğunu üstlerine alırlar bu nedenle yabancılaşma riski de oldukça artar (68).

2.6.2.4 Ergenlik dönemi (13-17 yaş)

Ergenlik döneminin ana kavramına bireyin ulaşmak istediği bağımsızlık denilebilir. Çocuk ergenlik dönemine girdiğinde kendi özerkliğini ve bağımsızlığını

kazanabilmek isterler. Bu bir ihtiyaç olarak doğar ve bireyler bunun için çaba sarf eder. Bu çaba hem etrafındaki akranlarına hem de ailesine karşı bir savaş içine girer. Bu halde bireyde karşıt davranış sergilenmesini görebiliriz (65). Bu davranışlar aynı zamanda olumsuz davranışlar olabilir. Bütün bunların nedeni, bireyin kendi bağımsızlığını ve özerkliğini alma çabasıdır. Bu dönemde çocukluk dönemine kıyasla sorumluluk bilinci daha çok oturmuş olur hem sosyal hayattaki hem de akademik hayattaki sorumluluklarını yerine getirme eğilimi artmaktadır. Akranlarıyla ilişkisi yüzeyselden ziyade, daha derin ve uzun vadeli ilişkiler kurmaya odaklanır. Ergenler aileleriyle fazlasıyla çatışmaya girse bile, gelecek hakkındaki planlarını anlatabilir, fikir alabilir, aynı zamanda sorumluluk paylaşımı yapabilirler. Bu sebeple hem daha derin hem de daha anlayışlı ilişkiler kurabilirler. Ergenlerin duyguları karmaşık olabilir. Aynı zamanda duygularını çok uçlarda yaşayabilirler. Çoğu yaş grubunda gördüğümüz gibi, ergenler içinde ailelerinin boşanma süreci problemli geçebilir. Anne ve baba boşanma sürecine girdiğinde ergenler üzerinde;

- Kaygı problemleri,
- Uyku ve yemek yeme problemleri,
- Suçluluk hissi,
- Öfke,
- Depresyon,
- İntihar eğilimi,
- Madde kullanım riski,
- Suç işleme eğilimi,

gibi problemler görülebilir (62). Ergenlerin duygularını çok uçlarda yaşaması aynı zamanda benmerkezci bir yapılarının olması, sorunlarını anne ve babasıyla konuşmaktan alıkoyabilir, iletişim kurmayı reddedebilirler (62, 68). İdrak çağında olmaları sebebiyle, ebeveynlerinin kusurlarının çok daha fazla farkına varırlar. Bu durum ise, ebeveynlerine dair idealize ettikleri görüşlerinde farklılıklar yaratabilir ve kaygı, öfke gibi duygulara neden olabilir. Kızıışan bu duygular ile birlikte ergenlik dönemindeki çocuklar özellikle kusurlu gördükleri ebeveyn ile temas halinde olmaktan kaçınırlar (65). Gelişimsel açıdan bakıldığında boşanmanın yaşandığı

dönemde çocuğun yaşı oldukça önemlidir. Her yaştaki çocuk bu durumdan farklı etkilenecektir; çocuğun kişilik özellikleri, çevresel faktörler, psikolojik dayanıklılığı gibi nedenlerin yanı sıra, çocuğun yaşı da bu noktada etkileri değiştirebilecek bir faktör olarak karşımıza çıkar.

2.6.3 Aile-çocuk ilişkisi ve büyüme etkisi

Aile-çocuk ilişkisi çocuğun gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu ilişki, çocuğun fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimine katkıda bulunur. Aile, çocuğun ilk ve en önemli sosyal çevresidir ve çocuklar aileleriyle etkileşim içinde oldukları sürece temel ihtiyaçlarını karşılarlar ve dünyayı anlamaya başlarlar. Ev içindeki etkileşimler, çocuğun başkalarıyla ilişki kurma, paylaşma ve iş birliği yapma becerilerini geliştirmesine yardımcı olur. Aynı zamanda, aile desteği, çocuğun akademik başarısını etkileyebilir. Aile içindeki olumlu ve destekleyici ortam, çocuğun öğrenme sürecini motive eder ve başarılı olmasına katkı sağlar. Bir bireyin bir başka kimseyle kurduğu yakınlık ve bunu devam ettirme şekli bağlanma davranışı olarak tanımlanır (71). Bu davranış çoğunlukla kişi korktuğunda, yorulduğunda veya hastalandığında, karşısındakinden teselli aradığında ve onun tarafından sakinleştirildiğinde görülür. Bununla birlikte Bowlby (1982) bu bağlanma davranışının erken çocukluk döneminde görülmeye başladığını ve yaşam boyu devam ettiğini belirtmiştir (71). Bu davranışın erken çocukluk yıllarında gözlemlenmesi nedeniyle bağlanma figürünün genellikle birincil bakım veren olduğunu eklemiştir. Rosmalen ve arkadaşlarına göre (2015), bütün bebekler bir bakım verene bağlanır, ancak bağlanmanın türü kurulan ilişkiye göre değişmektedir (69). Çocukların bağlanma davranışları Mary Ainsworth tarafından 1970'lerde yapılan "Strange Situation" adlı araştırmaya göre; güvenli bağlanma, güvensiz-kaçıngan bağlanma, güvensiz-kaygılı bağlanma ve güvensiz-düzensiz bağlanma olarak sınıflandırılmıştır (69). Karakaş ve arkadaşları (2021), annenin annesine bağlanma biçiminin, bebeğinin kendisine bağlanma biçimini etkilediğini ve bu ilişkinin olumlu ya da olumsuz yönde nesilden nesile aktarılabilirliğini belirtmektedir (72). Aynı zamanda, aile, çocuğun sosyal becerilerini kazanmasında önemli bir rol oynar.

Aile-çocuk ilişkisinin çocuğun gelişimine katkılarına bakıldığında; kurulan güvenli bağ ile çocuğun kendini güvende hissetmesi sağlanır. Bu çocuklar kendine güvenli bireyler haline gelir ve güvenli bağ kuramayan çocuklara göre keşfetme ve öğrenme duygusu daha yüksek çocuklar haline gelirler. Aynı zamanda geliştirilen bağlanma stili sayesinde hayatlarının ileriki dönemlerinde insan ilişkileri de daha sağlıklı olacaktır. Bağlanma stilleri hayatımızın sonraki yıllarını ve sosyal ilişkilerimizi de etkiler (24). Akbay ve Gündoğdu'nun (2021) gerçekleştirdiği çalışmada çocukluktaki bağlanma stiliyle yetişkinlik ilişkilerine yansıtıp yansımadığını incelenmiş ve çocukluktaki bağlanma stilleri ile yetişkinlikteki ilişkiler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (22).

Bakım verenine güvensiz-kaçıngan bağlanan kişilerin, bakım verenlerinin onu reddetmesi ve umursamaması nedeniyle kaçınma stilini geliştirdiği için, romantik bir ilişkiden kaçınma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla ilişkilerinde karşı tarafa güvenmedikleri için yine reddedileceklerini, karşı tarafın kendilerini değersiz göreceğini düşünürler ve bunun sonucunda da bağımsız olmak isterler.

Boşanma sürecinde de bağlanma stillerinin etkisi olduğu görülmüştür (24, 73). Yarnoz-Yaben'in 2010 yılında gerçekleştirdiği araştırmaya göre, bakım verenleri ile güvenli bağ kuran çocukların boşanmadan daha az etkilendiği saptanmıştır (73). Bunun yanı sıra, tarafların kendi ebeveynleri ile çocukken geliştirdikleri bağlanma stiliyle de boşanma sürecinde taraflar arası iletişimde etkili olduğu bulunmuştur (24, 74).

Bu durum velayet davalarındaki ebeveyn uyumunu da etkilemektedir. Buradan yola çıkarak ebeveynlerin bağlanma stiliyle boşanma sürecindeki ebeveyn uyumunu etkileyeceğini ve dolayısıyla güvenli bağ geliştiren ebeveynlerin çocuklarının süreçten daha az etkileneceği sonucuna varılabilir. Unutulmaması gereken nokta, her ailenin farklı bir dinamik ve süreci olduğudur. Her çocuk, ailesiyle olan etkileşimden farklı şekilde etkilenebilir. Ancak genel olarak, sevgi dolu, destekleyici ve sağlıklı bir aile-çocuk ilişkisinin çocuğun gelişimine olumlu katkı sağladığı bilinmektedir.

2.7 Adli Bilimler Boyutu

2.7.1 Bilirkişilik ve uzman görüşünün önemi

Aile mahkemelerinde kritik bir role sahip olan uzmanlar, özellikle velayet davalarında çocuğun üstün yararını gözeterek, velayetin hangi aile üyesine verilmesi gerektiği konusunda mahkemeye görüş sunmaktadır (75). Buz ve arkadaşlarına (2015) göre, uzmanların buradaki temel görevleri hem çocukla hem de aile bireyleriyle görüşmeler yapmak, çocuğun aile bireylerinin yanındaki davranışlarını incelemek, aile bireylerinin çocuğun ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamama durumunu değerlendirmek, okul, ev ziyaretleri gerçekleştirmek ve ebeveynlik yetkinliklerinin de incelenmesi sonucu sosyal inceleme raporu oluşturmaktır (76). Buradaki temel amaç, çocuğun üstün yararını gözeterek, çocuğun durumdan en az etkilenmesini sağlamaktır. Bunun yanı sıra, boşanma esnasında ebeveynlere çocuklarına yönelik nasıl bir tutum sergilemeleri, nasıl bir yol izlemeleri gerektiği konusunda danışmanlık hizmeti de verilmektedir.

2.7.2 Aile içi şiddetin tespiti

Aile içi şiddetin ispatında uzman raporları önemli bir rol oynar. Şiddet olgularında uzmanlar, şiddete maruz kalan kişi/kişilerin psikolojik ve fiziksel travmalarını belirler ve bunları raporlar. Çocuk velayeti değerlendirmelerinde ise aile içi şiddetin ispatı, çocuğun güvenliği ve refahını sağlamak için son derece önemlidir. Bu raporlar, mahkemeye sunularak şiddetin gerçekleştiğine dair objektif bir kanıt sunabilir ve velayet değerlendirmelerinde velayet tayinine yardımcı olur. Değerlendirme esnasında hem ebeveynlerle hem çocukla ayrı olarak görüşebilen uzmanlar, bir şiddet durumu var ise olayın aydınlatılmasına yardımcı olur ve mahkemeye yol gösterir (77).

Aile içi şiddetin ispatı, çocuğun güvenliği ve refahının sağlanması için hayati öneme sahiptir. Mahkemeler, çocuğun güvenliği ve ihtiyaçlarını gözeterek velayet kararlarını verirler. Aile içi şiddetin ispatı, çocuğun güvenli olmadığı bir ortamda

kalmasının engellenmesine ve daha sağlıklı bir çevrede büyümesine yardımcı olur. Bunun yanı sıra, şiddetin ispatı, velayet kararlarının doğru bir şekilde verilmesini sağlar. Mahkemeler, şiddetin varlığına ve çocuğun güvenliğini temel alarak velayetin nasıl düzenleneceğini saptar. Şiddetin ispatı olmadan, çocuğun güvenliği riske altındadır ve yanlış bir velayet kararı alınabilir. Sonuç olarak bakıldığında, aile içi şiddetin ispatı çocuğun güvenliği ve üstün yararı için büyük önem taşır. Mahkemeler, bu durumları değerlendirirken delilleri, ifadeleri ve uzman raporlarını dikkate alarak kararları verirler. Aile içi şiddetin ispatı; sağlıklı bir çevrede büyümesi, çocuğun korunması ve çocuğun üstün yararının gözetilmesi için gereklidir (78).

2.7.3 Sosyal inceleme raporu

Adliyyede görev alan uzmanlarının temel görevi bilirkişilik yapmak ve bilirkişi raporu hazırlamaktır. Adli raporlar, mahkeme veya savcılık tarafından, aranılan cevaba göre alanında uzman bir kişinin, sorulan soruya cevap vererek yargıyı bilgilendirmesidir (79). Raporlar, güncel literatür ile desteklenmeli ve bilimsel olmalıdır. Ayrıca, standartlara dayalı, objektif (kesinlikle ‘bana göre’ şeklinde cümleler kullanılmadan) ve ölçülebilir olmalıdır. Raporlarda anlaşılır bir dil kullanmak, alan dışından olan bireylerce (avukatlar, hakimler) de anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

Uzmanlar, standart adli rapordan farklı olarak, sosyal inceleme raporu hazırlarlar. Adli rapor ve sosyal inceleme raporu arasındaki en önemli fark ise; sosyal inceleme raporunda, kişinin çevresi ile birlikte incelenip değerlendirilmesi ve çevresinin incelenmesi sonucu kişinin aile bireylerini, yaşadığı ortamın koşullarını da kapsayan bir rapor hazırlanmasıdır. Bunun yanı sıra adli rapordan farklı olarak, sosyal inceleme raporunda herhangi bir tanıya, teşhise veya tedaviye yer verilmez, bunun yerine raporlar gözleme dayalıdır ve öneriler sunmaktadır. Sosyal inceleme raporları, boşanma davalarındaki velayet sürecinde, çocuk mahkemelerinde suça sürüklenen çocuk davalarında, yetişkin suçluluğunda, kısacası adli sisteme konu olan birçok alanda mahkemeler tarafınca, uzmanlardan istenmektedir (75, 76, 80). Sosyal inceleme raporundaki amaç, bireyleri çevreleri ile bütün olarak değerlendirmekle

birlikte, suça sürüklenmelerde kişinin neden suça itildiğini, suç işlemedeki dış motiveleri değerlendirirken, mağdurlukta ise mağduru korumak adına sosyal çevrenin incelenmesi, gerekli durumlarda koruma altına alınması ve sığınma evlerine/yurtlara yerleştirilmesi adına bireylerin sosyal dış etmenlerini incelemektir. Bu sayede yargıya doğru bilgi sunulurken, verilecek karar hususunda yol gösterilmiş olmaktadır (80, 81). Sosyal inceleme raporunda bireylerin yaşam koşullarına, özgeçmişlerine, eğitimsel ve ekonomik durumlarına yer verilmektedir (81). İlk olarak bireyin ailesinin fiziki özelliklerine, yani ailenin kısaca özgeçmişine yer verilmektedir. Sonrasında ise, hakkında sosyal inceleme raporu yazılan kişinin fiziki özelliklerine, kişinin kısa özgeçmişine ve kişinin kişilik özelliklerine, ruhsal durumuna yer verilmektedir. Bunların yanı sıra, hem kişinin hem aile üyelerinin iş durumlarına, ekonomik durumlarına, sağlık durumlarına, öğrenim durumlarına ve sabıka durumları araştırılıp rapora yazılmaktadır (82). Bu durumlar belirtildikten sonra önemli bir husus olarak aile ve ailenin sosyal yaşantısına ve yaşanan hanenin özelliklerine yer verilir. Ailenin yapısının, aile içi rollerin ve aile bireyleri arasındaki ilişkilerin gözlemlenmesi kişi hakkında ve hem mağdurluğun neden yaşandığı hakkında oldukça aydınlatıcı bilgiler sağlayabilmektedir. Bunun yanı sıra, yaşanan hanenin özellikleri ise, velayet değerlendirmelerinde, mağdurluk ve özellikle çocuğa yönelik ihmal olgularında (80), evdeki oda sayısının, evin ne ile ısındığının, evin hijyen ve sağlık durumuna uygunluğunun belirlenmesi ile uygun müdahalenin hızlı şekilde gerçekleşmesinde oldukça kritik olmaktadır. Sosyal inceleme raporunun son kısmında ise, değerlendirme ve sonuçlara yer verilerek, müdahalenin gerekçesi açıklanmaktadır (82). Ağırlıklı olarak aile mahkemelerinde, çocuk mahkemelerinde, denetimli serbestlik hizmetlerinde ve ceza infaz kurumlarında görev alan uzmanlar, mahkeme tarafından istenilen durumlarda, bu kurumlar içerisinde yer alan bireyleri ve çevrelerini değerlendirerek, sosyal inceleme raporu hazırlar.

2.8 Velayet Değerlendirmesi

Çocuğun velayeti değerlendirilmesi, mahkemenin boşanma sırasında ve sonrasında bir çocuk için en iyi yaşam düzenlemesinin belirlenmesine yardımcı olan bir süreçtir. Çekişmeli boşanma davaları ile ilişkili açılan davalar arasında yer alır ve

velayet davalarında, boşanmaların da artmasının etkisi ile yıllar içerisinde artış görülmüştür (1). Velayet değerlendirmelerinde uzman görüşü önemli rol oynar (37). Velayet değerlendirmesinin amacı; çocuğun fiziksel, duygusal ve psikolojik ihtiyaçlarının mümkün olan en uygun ve sağlıklı ortamda karşılanmasını sağlamaktır. Velayet değerlendirmelerinin temel amacı, çocuğun ikincil travmatizasyonunu önlemeye yönelik olmalıdır. Çocuk, ailesinin dağılması, aile içi çatışmalar, bir ebeveynin yokluğu gibi nedenlerle boşanma sürecinden halihazırda olumsuz yönde etkilenmekteyken, çocuklara gerek süreçte yer alan aktörlerin davranışlarıyla, gerekse devamlı olarak çocuğun adliyyede bulunmasıyla çocukta ikincil travma meydana gelebilir (13). Çocuğun üstün yararının gözetilmesi ve ikincil bir travmanın önüne geçilebilmesi adına, herkesin uygulayabileceği, standart operasyon prosedürü elzemdir. Bunun yanı sıra, özellikle çocukla iletişim kuracak kişilerin konu hakkında bilinçlendirilmesi ve eğitim almış olmaları gereklidir (83).

Boşanmalarda çocuk velayetinin değerlendirilmesi adli bir olgudur. Çocuğun velayetinin kime verileceğinin belirlenmesi multidisipliner bir çalışma gerektirmektedir (37). Bu bağlamda, ebeveynlik kapasitesinin değerlendirilmesi için bilirkişi raporuna / uzman görüşüne başvurulur. Velayet değerlendirmesi, adli psikolojinin kapsam alanlarından biri olmakla birlikte; pedagog, sosyal hizmet uzmanı ve hekimlerin de görüşünün alınması önemlidir. Burada, çocuğun ebeveynleriyle ilişkisinin gözlemlenmesi, ebeveynlik becerilerinin, geçmiş tutumlarının, davranışlarının ve yeterliliklerinin değerlendirilmesi, geçmişteki ihmal/istismar öyküsünün saptanması ve çocuğun fikrinin alınması sağlanır (12, 10). Bu veriler doğrultusunda bir rapor hazırlanarak mahkemeye sunulur ve yargının doğru kararı vermesine yardımcı olunur. Medeni Kanun'a göre, velayet hâkimin takdiri ile belirlenir (44). Hâkim, uzman raporlarını değerlendirerek ve tarafları dinleyerek, çocuğun üstün yararını gözeticek şekilde, çocuk için gelişimsel, psikolojik, ekonomik, sosyal ve kültürler açısından en sağlıklı karara varır (13).

Türkiye'de çocuğun velayeti, çocuğun yüksek yararına göre belirlenir. Mahkeme, çocuğun yaşı, çocuğun her bir ebeveynle olan ilişkisi ve her bir ebeveynin çocuğa bakma yeteneği gibi faktörleri dikkate alır (10). Türkiye'de çocuk velayeti

değerlendirmeleri genellikle bir psikolog, bir sosyal hizmet uzmanı ve bir çocuk gelişimi uzmanından oluşan bir profesyoneller ekibi tarafından yürütülür (12). Bu ekip hem ebeveynlerle hem çocukla (eğer çocuk yeterince büyükse) hem de diğer ilgili taraflarla (büyükanne ve büyükbaba veya diğer aile üyeleri gibi) görüşmeler sağlar. Görüşmeler adliyelerde bulunan Adli Görüşme Odaları'nda (AGO) gerçekleşir. Uzmanlar çocuğu ev ortamında da gözlemleyebilir ve okul raporları gibi diğer kaynaklardan bilgi toplayabilirler. Değerlendirme ekibi daha sonra mahkeme için velayet önerilerini ve ebeveynlik planını içeren bir rapor hazırlayacaktır. Mahkeme, velayet kararı verirken bu raporu diğer ilgili faktörlerle birlikte dikkate alacaktır.

Türkiye'de velayet kararlarında çocuğun yüksek yararının birincil düşünce olduğunu belirtmek önemlidir (13). Mahkeme, çocuğun yaşı, çocuğun her bir ebeveynle olan ilişkisi, her bir ebeveynin çocuğa bakma yeteneği ve herhangi bir istismar veya ihmal öyküsü dahil olmak üzere bir dizi faktörü dikkate alır. Sosyal, ekonomik ve kültürel olarak çocuğun ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmayacağına bakmaktadır.

Türk Medeni Kanunu'nun 182. Maddesi uyarınca velayette anne ve baba hakları aşağıdaki şekilde özetlenmiştir:

Mahkeme, boşanma veya ayrılığa karar verirken ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan ilişkilerini düzenler. Çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının görüşlerini alır. Mahkeme, kararında belirtilen kişisel ilişki düzenlemesinin gereklerinin yerine getirilmemesi durumunda, çocuğun menfaatine aykırı olmamak kaydıyla velayetin değiştirilebileceğini ihtar eder. Çocuğun velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eş ile kişisel ilişkisinin düzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlaki faydaları esas tutulur. Çocuğun eğitimi ve bakımını karşılamak için eş, gücü oranında katkıda bulunmak zorundadır (44). Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) bakıldığında ise, ABD Dünya üzerinde boşanmaların en çok gerçekleştiği ülkelerden biridir (33, 84). Amerika Birleşik Devletleri'nde de Türkiye'de olduğu gibi çocuk velayeti değerlendirmeleri uzmanlar (psikolog,

pedagog, sosyal hizmet uzmanı) tarafından yürütülür (3). Uzmanlar, mahkeme tarafından atanabilir veya boşanmanın tarafları tarafından tutulabilir. Burada da uzmanlar ebeveynlerle, çocukla ve ilgili taraflarla görüşme gerçekleştirir, gerekli kayıtları inceler, psikolojik testler uygular, çocuğun ev ve okul ortamını gözlemler ve ortaya bir rapor çıkartır (84). Rapor ayrıca, mahkemenin çocuğun güvenliği veya sağlığıyla ilgili herhangi bir endişe olup olmadığını belirlemesine yardımcı olacak bir risk değerlendirmesi de içerebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nde de Türkiye de olduğu gibi velayet kararlarında çocuğun yüksek (üstün) yararı birincil düşüncedir. Mahkeme, çocuğun yaşı, çocuğun her bir ebeveynle olan ilişkisi, her bir ebeveynin çocuğa bakma yeteneği ve herhangi bir istismar veya ihmal öyküsü dahil olmak üzere bir dizi faktörü dikkate alacaktır (85). Dünyanın birçok ülkesinde çocuğun velayeti kararlarında genellikle çocuğun yüksek yararı birincil amaç olarak kabul edilir (3). Ancak, bu ilkenin farklı ülkelerde nasıl uygulandığı konusunda bazı istisnalar veya farklılıklar olabilir. Bazı ülkeler ebeveynlerin haklarına veya toplumun gelenek ve görenekleri gibi diğer hususlara daha fazla ağırlık verebilir. Bazı durumlarda, çocuğun hakları diğer ülkelerde olduğu gibi aynı düzeyde korunmayabilir. Çocuğun yüksek yararının genellikle farklı kültürel ve yasal bağlamlarda farklı yorumlandığını ve bir ülkede çocuğun yüksek yararı olarak değerlendirilebilecek olanın başka bir ülkedekiyle aynı olmayabileceğini belirtmek önemlidir. Türk Medeni Kanunu'nun 348. Maddesi uyarınca; çocuğun korunmasına yönelik olarak alınan önlemler bir sonuç vermez veya yetersiz kalır ise, ebeveynler çocuğa yeterli ilgili gösteremiyorsa, çocuğa karşı yükümlülüklerini ve velayet görevlerini yerine getiremiyorsa, hâkim velayetin her iki ebeveyninden de kaldırılmasına karar verir ve çocuğa bir vasi atanır (44).

2.8.1 Değerlendirmelerde çocuğun yaşının önemi

Çocuğun velayetinin kime verileceği belirlenirken öncelikle çocuğun yaşı dikkate alınır (ABA, 2011). Çocuklar belirli bir yaştan önce anneye muhtaç olurlar. Mahkeme de bu durumu göz önüne alarak, çocuk anne bakımına muhtaç ise ve olağan dışı gelişmiş olan başka bir durum yok ise velayeti anneye verir. 3 yaş ve altındaki çocuklar anneye muhtaç oldukları için çocuğun velayeti direkt olarak

anneye verilir. 7 yaştan sonra ise tarafların sunacağı koşullar değerlendirilir, çocuk dinlenir ve hangi tarafın koşulları çocuk için daha iyiye, ekonomik, kültürel, gelişimsel olarak, velayet o tarafa verilir. 12 yaşından sonra ise, çocuk artık idrak çağında olduğundan insan hakları nedeniyle çocuğun fikrine danışılır. Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 31. Maddesi'ne göre; 12 yaşını doldurmamış çocuklar farik ve mümeyyiz olarak kabul edilemezler (86).

Farik ve mümeyyizlik; bir kişinin davranışlarını yönlendirme yeteneğinin gelişip gelişmediği ve işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamadığı durumudur. Kişinin davranışlarını yönlendirme yeteneği gelişmiş ise ve kişi işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayabiliyorsa farik ve mümeyyiz kabul edilir. Bu nedenle, velayet davalarında 12 yaş ve üstü çocuklar idrak çağında kabul edilir, görüşlerine danışılır. Bu durum, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. Maddesi'nde ele alınmış ve çocuğun *“görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı”* savunulmuştur (38).

Aynı zamanda, Çocuk Haklarının Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 3. ve 6. Maddeleri ile de bu durum desteklenmiş olup, idrak çağındaki çocukların dava hakkında bilgilendirilme, görüşüne danışılması ve karar sürecine dahil olmaları hakkında gerekli özenin gösterilmesi yer almıştır (38).

2.8.2 Velayet değerlendirmesinde kullanılan yaklaşımlar

Çocuk velayeti değerlendirmelerinde yönelik farklı yaklaşımlar vardır ve kullanılan yaklaşım, davaya ve davanın görüldüğü bölgeye göre değişkenlik gösterebilir. Çocuk velayeti değerlendirmesine yönelik bazı yaygın yaklaşımlar aşağıdaki gibidir:

Psikolojik değerlendirme: Bu yaklaşım, ebeveynlerin ve çocuğun psikolojik değerlendirmesini içerir. Değerlendirme, psikolojik testleri, görüşmeleri, ebeveynlerin ve çocuğun gözlemlerini içerebilir. Psikolojik değerlendirmenin amacı,

ebeveynlerin ve çocuğun psikolojik durumunu değerlendirmek ve çocuğun refahını, güvenliğini ve yararını etkileyebilecek olası sorunları tespit etmektir (87, 88). Velayet değerlendirmelerinde uygulanan psikolojik testlerden bazıları aşağıda listelenmiştir (10, 89, 90).

Test	Açıklama
☐ Wechsler Zeka Ölçeği (WISC)	☐ Çocuğun bilişsel becerilerini değerlendiren, zeka seviyesini belirlemeye yardımcı olan bir zeka testidir.
☐ Aile Çizimi Testi	☐ Çocuğun ailesini çizmesi istenir. Çizim üzerinden aile ilişkilerini ve aileye yönelik tutum hakkında bilgiler elde edilir.
☐ Çocukların Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği (CBCL)	☐ 4-18 yaş arası çocuklarda, çocukların duygusal ve davranışsal problemlerini değerlendirmek için kullanılır.

Şekil 2. Çocuklara yönelik testler

Test	Açıklama
☐ Ebeveynliğe Yönelik Tutum Ölçeği (PSOC)	☐ Ebeveynlerin kendi yetkinlik algılarını değerlendirmek için kullanılır.
☐ Ev Ortamı Değerlendirme Ölçeği (HOME)	☐ Ebeveynin çocuğa sunacağı ev ortamını değerlendirmek için kullanılır.
☐ Ebeveynlik Stres Ölçeği (PSI)	☐ Ebeveynlerin stres düzeylerini ve ebeveynlikle ilgili zorluklarını değerlendirmek için kullanılır.

Şekil 3. Ebeveynlere/yetişkinlere yönelik testler

Test	Açıklama
☐	☐
☐ Çocuk Davranış Kontrol Listesi (CBCL)	☐ Ebeveynler/öğretmenler tarafından çocuğun davranışsal/duygusal problemlerini ve sosyal uyumunu değerlendirir.
☐ Minnesota Çok Yönlü Kişilik Envanteri (MMPI)	☐ Ergen/yetişkinlerin psikopatolojik belirtilerini ve kişilik özelliklerini değerlendirmek için kullanılır.
☐ Ebeveyn-Çocuk İlişkisi Değerlendirmesi (PCIA)	☐ Ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşimi değerlendiren bir gözlem değerlendirmesidir.

Şekil 4. Ebeveyn ve çocuğa yönelik testler

Ev ziyareti: Bu yaklaşım, uzmanın her ebeveynin evini ziyaret etmesini ve yaşam koşullarını, ebeveynlik tarzlarını/becerilerini ve ebeveyn ile çocuk arasındaki etkileşimi gözlemlemesini içerir. Ev ziyareti; ebeveynler, çocuk ve çocuğun hayatındaki diğer önemli kişilerle yapılan görüşmeleri de kapsamaktadır (91).

Arabuluculuk: Bu yöntem ile tarafsız bir üçüncü taraf kullanarak ebeveynlerin karşılıklı olarak anlaşmaya varılmak istenen bir velayet düzenlemesine ulaşmalarına yardımcı olur. Ebeveynler arasındaki iletişimi ve uyumu kolaylaştırır. Diğer değerlendirme süreçlerine alternatif olarak arabuluculuk kullanılabilir (92).

Ebeveyn Testleri: Bu testler sayesinde çocuğun psiko-sosyal gelişimi için en uygun koşulları sağlayabilecek ebeveyn bulunur. Aynı zamanda çocuğun daha önceki ihmal veya istismar (var ise) hikayeleri de ortaya çıkar. Testler ebeveyn-çocuk ilişkisini daha net hale getirir ve gözler önüne serer. Uzmanlar ve hakimler bunu açıklar. Ebeveynlerin çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama düzeyi ve yeterliliği tespit edilir (10).

Çocuk velayeti değerlendirmelerinin genel olarak amacı; mahkemenin çocuğun yaşam düzeni ve standartları hakkında doğru bir karar verebilmesi için ailenin dinamikleri ve çocuğun ihtiyaçları hakkında derinlemesine bilgi edinmektir.

Değerlendirme, başlıca ebeveynlerin çocuğun kültürel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilme durumunu inceler ve değerlendirir (87).

Velayet değerlendirmelerinde göz önünde bulundurulan diğer hususlar ise aşağıdaki gibidir:

- Kardeş olması durumunda kardeşlerin birbirinden ayrılmaması,
- Tarafların ebeveyn kapasitesi,
- Çocuk idrak çağında ise çocuğun görüşü, kardeşlerin ayrılmaması,
- Çocuğun yaşı,
- Uygun ve sağlıklı bir aile ortamının sağlanması,
- Çocuğun diğer tarafla kişisel ilişki kurma hakkı gibi birçok faktör ele alınır ve değerlendirilir (12, 93).

Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychology Association, APA), bu duruma yönelik olarak psikologlar için 1995 yılında velayet değerlendirmeleri için 16 maddeye sahip, boşanma davalarında çocuk velayetinin değerlendirilmesine yönelik ilkeleri yayımlanmıştır. Yayımlanan yazı; “Yönlendirme Yönergeleri: Çocuk Velayeti Değerlendirmesinin Amacı”, “Genel Yönergeler: Çocuk Velayeti Değerlendirmesi için Hazırlık” ve “Prosedürel Yönergeler: Çocuğun Velayeti Değerlendirmesinin Yürütülmesi” başlıklı olmak üzere 3 ana bölümden oluşur. Yayımlanan ilkeler Tablo 1.’deki gibidir (11):

Tablo 1. Çocuk velayetinin değerlendirilmesine yönelik ilkeler

1.	Değerlendirmenin birincil amacı; çocuğun en iyi psikolojik iyi oluşunu değerlendirmektir.
2.	Çocuğun üstün yararı ve iyi olma hali her şeyden önemlidir.
3.	Değerlendirmenin odak noktası, ebeveynlik kapasitesi, çocuğun psikolojik ve gelişimsel ihtiyaçları ve sonuçta ortaya çıkan uyumdur.
4.	Psikoloğun rolü, nesnel ve tarafsız bir duruş sergilemeye çalışan profesyonel bir uzmanın rolüdür.
5.	Psikoloğun yeterliliği olmalıdır.
6.	Psikolog, kişisel ve toplumsal ön yargıların farkındadır ve ayrımcı olmayan uygulamalar kullanır.
7.	Psikolog çoklu ilişkilerden kaçınır, objektif olmalıdır.

Tablo 1. Çocuk velayetinin değerlendirilmesine yönelik ilkeler (devam)

8. Değerlendirmenin kapsamı, yönlendirme sorusunun niteliğine göre değerlendirici tarafından belirlenir.
9. Psikolog, tüm yetişkin katılımcılardan bilgilendirilmiş onam alır ve uygun şekilde çocuk katılımcıları bilgilendirir.
10. Psikolog, katılımcıları gizliliğin sınırları ve bilgilerin aktarılması hakkında bilgilendirir.
11. Psikolog, birden çok veri toplama yöntemi kullanır.
12. Psikolog, klinik verileri veya değerlendirme verilerini çok fazla yorumlamaz.
13. Psikolog, kişisel olarak değerlendirmedeği herhangi bir kişinin psikolojik işleyişi hakkında herhangi bir görüş bildirmez.
14. Tavsiyeler (var ise) çocuğun psikolojik yararına en uygun olanı temel alır.
15. Psikolog mali konularda açıklık getirir.
16. Psikolog yazılı olarak kayıt tutar.

Velayet değerlendirmeleri, yukarıda belirtilen ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmelidir. Ancak bu ilkelerin günümüz koşullarına göre güncellenmesi ve eklemeler de bulunulması önemlidir. Ne var ki, günümüz Türkiye’inde ilkelere uyulsa dahi standart hale getirilmiş bir prosedür uygulanmamaktadır ve bunun sonucunda zararlı çıkan yine çocuklardır. Aydos ve Akyol’un 2020 yılında velayet değerlendirmesinde görev alan uzmanlarla (psikolog, pedagog, sosyal çalışmacı) gerçekleştirdiği araştırmaya göre, değerlendirmeler uzmana ve olguya göre farklılık göstermektedir (12). Olguya bağlı olarak değerlendirme süreci farklılık gösterebilse bile, sabit olan bir prosedürün üzerinden gidilmesinin, her çocuk için eşitlik sağlayacağına ve çocuğun ikincil travmasının yaşamasının önüne geçilebileceğine inanılmaktadır.

2.9 Standart Operasyon Prosedürü (SOP)

Standart Operasyon Prosedürü (SOP), bir organizasyonun veya kuruluşun belirli bir görevi veya işlemi gerçekleştirmek için uyguladığı belirlenmiş ve yazılı bir talimattır. Bu durum, yapılan işin tutarlılığını ve etkinliğini sağlamak, hataları en aza indirmek, riskleri azaltmak ve işlerin düzenli bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla oluşturulur. Genellikle çalışanların belirli görevleri nasıl gerçekleştireceği ve işin yürütülme süreçlerinin adım adım nasıl takip edileceği konusunda detaylı bilgiler içerir (94, 95).

Standart operasyon prosedürleri, çeşitli sektörlerde ve organizasyonlarda kullanılır. Örnek olarak, sağlık kuruluşları, güvenlik şirketleri, üretim tesisleri, bankalar, oteller ve devlet kurumları gibi çeşitli alanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Standart bir operasyon prosedüründeki başlıklar genellikle aşağıda gibidir:

Şekil 5. Standart operasyon prosedüründe başlıklar

Standart operasyon prosedürleri, süreçlerin düzenli ve tutarlı bir şekilde yürütülmesini sağlar. Aynı zamanda görevlinin eğitimi ve performans değerlendirmeleri için de faydalıdır. Organizasyonların daha verimli ve güvenli bir şekilde çalışmasına yardımcı olur ve hedeflenen sonuçların elde edilmesine katkı sağlar. Araştırmada, literatüre ve elde edilen sonuçlara dayalı olarak 4 temel başlık altında toplanması planlanan Standart Operasyon Prosedürü (SOP) oluşturulması hedeflenmektedir. Çalışmada, Velayet değerlendirmelerinde halihazırda uygulanan

standart operasyon prosedür mevcut sistemde bulunmadığı öne sürülmektedir. Bunun yanı sıra, Velayet değerlendirmesinde görev alan uzmanlar arasında değerlendirmede uygulanan yöntemlerde farklılıklar olduğu düşünülmektedir. Sonuca ulaşabilmek adına hem değerlendirmeyi gerçekleştiren uzmanlardan hem de değerlendirmeye tabi tutulmuş ebeveynlerden süreç ve prosedür hakkında bilgi toplanarak veriler analiz edilecektir.

3 GEREÇ VE YÖNTEM

3.1 Araştırma Yöntemi

Çalışma nitel araştırma yöntemiyle yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi, çalışılan konunun daha derinlemesine anlaşılması ve vakalara katılımcıların gözünden bakılması amaçlandığı için kullanılmıştır. Nitel araştırmalar daha çok ifadelere ve tanımlamalara odaklanmaktadır. Bireylerin ve grupların davranışlarının nedenini, nasılını ortaya çıkarmaya çalışır ve birey, toplum ve grupların ilişkilerini kavramaya yardımcı olur (97). Araştırmada 2 farklı grup yer almıştır. İki grubun bakış açısının, farklılıkların ve benzerliklerin incelenmesi ve bu durumdan her iki tarafın da istekleri gözetilerek ortak bir sonuç çıkarılması amaçlanmıştır. Çalışmada durumlar arası analiz yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın birinci kısmında İstanbul ve Bursa illerinde Adalet Bakanlığı'na bağlı olan Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde (ADM) görev alan 67 uzman (psikolog, pedagog, sosyal hizmet uzmanı) katılmıştır. Araştırmanın ikinci aşaması ise boşanma sürecinde velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya 20 ebeveyn katılmıştır ve ebeveynler ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlanmadan önce, katılımcıya, bilgilendirilmiş onam formu okunacak ve katılımcı kabul ettiği takdirde görüşme başlanacaktır.

3.2 Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Araştırma Ocak 2022-Ekim 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Uzmanlara yönelik anket İstanbul ve Bursa illerinde gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlere ile yapılan mülakatlara ise Türkiye'nin çeşitli illerinden katılımcılar dahil olmuştur.

3.3 Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi; boşanma sürecinde velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynler ve ADM'de çalışan psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve pedagoğlardan oluşan uzmanlar oluşturmaktadır. Boşanma sürecinde velayet

değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynler, kolay ulaşılabilir örnekleme metodu ile seçilmiştir. Ebeveyn sayısı, literatürde nitel araştırmalarda kullanılan alt sınır ele alınarak en az 20 kişi ile sınırlandırılmıştır ve hedefe ulaşılmıştır. Boşanma sürecinde velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş 20 ebeveyn ile mülakat gerçekleştirilmiştir. ADM’de çalışan uzmanlar kartopu örnekleme yolu ile seçilirken, araştırma tarihlerinde İstanbul’da ve/veya Bursa’da yaşayan, çalışmaya dâhil edilme kriterlerine uyan, çalışmaya katılmayı kabul eden, ADM’de görev alan 67 gönüllü katılımcı oluşturmuştur. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi için çalışma öncesi belirlenen minimum uzman sayısına ulaşılmıştır.

3.4 Veri Toplama Araçları

Boşanma sürecinde velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynler ile Zoom platformu üzerinden görüşme sağlanmıştır. Görüşme yaklaşık 30 ila 40 dakika arasında sürmekte olup sonrasında analiz edilmesi adına ses kaydı altına alınmıştır. Katılımcılara çalışma hakkında ön bilgilendirme yapılarak Aydınlatılmış Onam Formu sunulmuştur.

Katılımcının izni alındıktan sonra araştırmaya başlanmıştır. Ardından demografik form ve literatürden destek alarak 15 soru halinde hazırlanan mülakat soruları ile devam edilmiştir. Velayet değerlendirmelerinde yer almış 100 psikoloğa kartopu örnekleme kullanılarak Google Forms üzerinden 12 açık uçlu soruya sahip anket uygulanmıştır. Araştırmaya 100 uzmanın katılması hedeflenmiştir ancak katılımcıların 33’ü sorulara eksik bilgi vermesi, güvenilir yanıt sunmaması ve anketi tamamlamaması nedeniyle araştırmaya dahil edilmemiştir. Oluşturulan anketler, literatürden destek alınarak hazırlanmış olup, mevcut prosedür ve uygulamaları tanıma ve değerlendirme amacı taşır.

3.5 İstatistiksel Analizler

Çalışmada anket ve mülakat aracılığı ile elde edilen verilerin analizleri MAXQDA24 programı ile elde edilmiştir. MAXQDA ile Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli ile kod haritası çıkarılarak sonuçlar yorumlanmıştır.

3.6 Etik Kurul Onayı

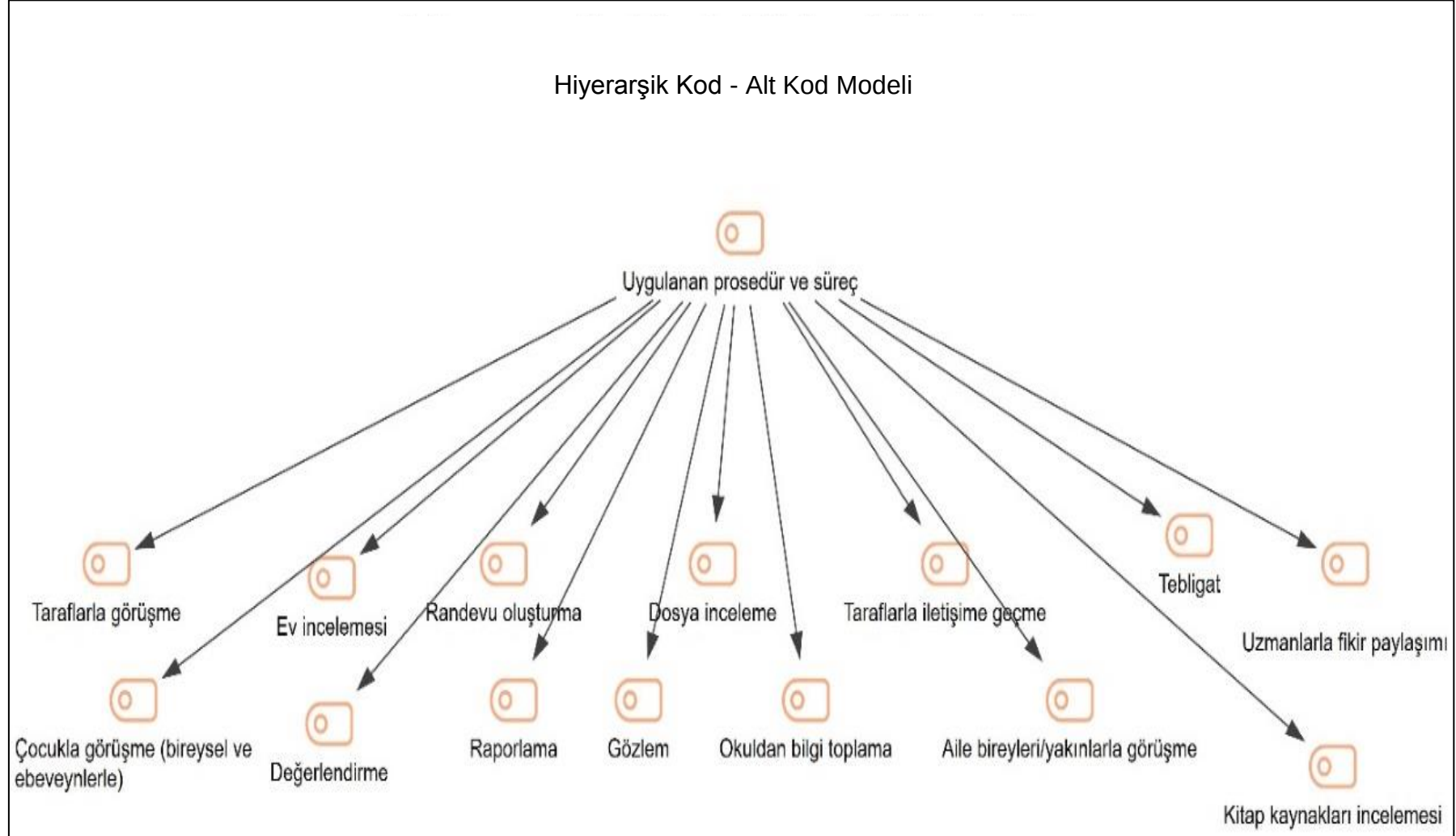
Araştırmanın yapılabilmesi için Acıbadem Üniversitesi ve Acıbadem Sağlık Kuruluşları Tıbbi Araştırma Etik Kurulu'na (ATADEK) başvurulmuş ve etik kurul onayı alınmıştır (EK 1). Katılımcılara çalışma hakkında ön bilgilendirme yapılarak ve Aydınlatılmış Onam Formu sunulmuştur (EK 2). Katılımcının izni alındıktan sonra araştırma başlatılmıştır (EK 3 ve EK 4). Katılımcıların kimlikleri anonim kalacak, üçüncü kişilerle paylaşılmayacak ve hiçbir aşamada araştırma içerisinde kullanılmayacaktır. Araştırmaya katılım gönüllülük temellidir ve katılımcı araştırmayı herhangi bir gerekçe göstermeksizin sonlandırılabilir. Katılımcıdan elde edilen veriler gizli tutulacaktır. Katılımcı, araştırmayı tamamladıktan sonra dahi verilerinin silinmesini isteme hakkına sahiptir. Bunun yanı sıra, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde (ADM) görev alan uzmanlar ile anket çalışmasını yürütebilmek adına Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı'ndan E-10228849-52/386 sayılı izin alınmıştır (EK 5).

4 BULGULAR

Uzmanlara yönelik yapılan araştırmaya 67 kişi dahil olmuştur. 67 kişinin %54'ü kadın, %46'sı erkektir. Yaş aralıkları 25 ila 50 arasında değişmektedir. Araştırmaya katılan uzmanların mesleklerine bakıldığında %42'si psikolog, %30'u sosyal hizmet uzmanı ve %28'i pedagoğdur. Eğitim durumlarına bakıldığında; katılımcıların %51'i üniversite mezunu ve %49'u yüksek lisans/doktora mezunudur. Meslek hayatında geçirdikleri yıl sayısı 1 ila 21 yıl arasında değişmektedir.

Boşanma sürecinde velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynlere yönelik yapılan araştırmada ise 20 katılımcı ile mülakat yapılmıştır. 20 katılımcının %65'i kadın, %35'i erkektir. Katılımcıların yaşları 32-63 arasında değişmektedir. Boşandıkları ve/veya velayet davalarının tarihleri 2007 ile 2022 yılları arasında değişmektedir. Boşanma ve velayet davalarının süreleri 1-6 yıl arasında değişmekle birlikte, boşandıkları yıllarda çocuklarının yaşları 7-15 arasında değişkenlik göstermektedir. Bir katılımcı davasının süre içerisinde çocukları 18 yaşını geçtiği için düştüğünü belirtmiştir. Sonuçlar MAXQDA24 programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle uzmanlara yönelik yapılan anketin, sonrasında ebeveynlere yönelik yapılan mülakatın kod analizi yapılmış ve Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli ile kod haritası çıkarılmıştır. Tablo 2. – Tablo 12. uzmanlara yönelik yapılan anketlerin kod haritasını içerirken, Tablo 13. – Tablo 25. ebeveynler ile yapılan mülakatların kod haritasını ele almaktadır. Analiz sonuçları tartışma bölümünde yorumlanacaktır.

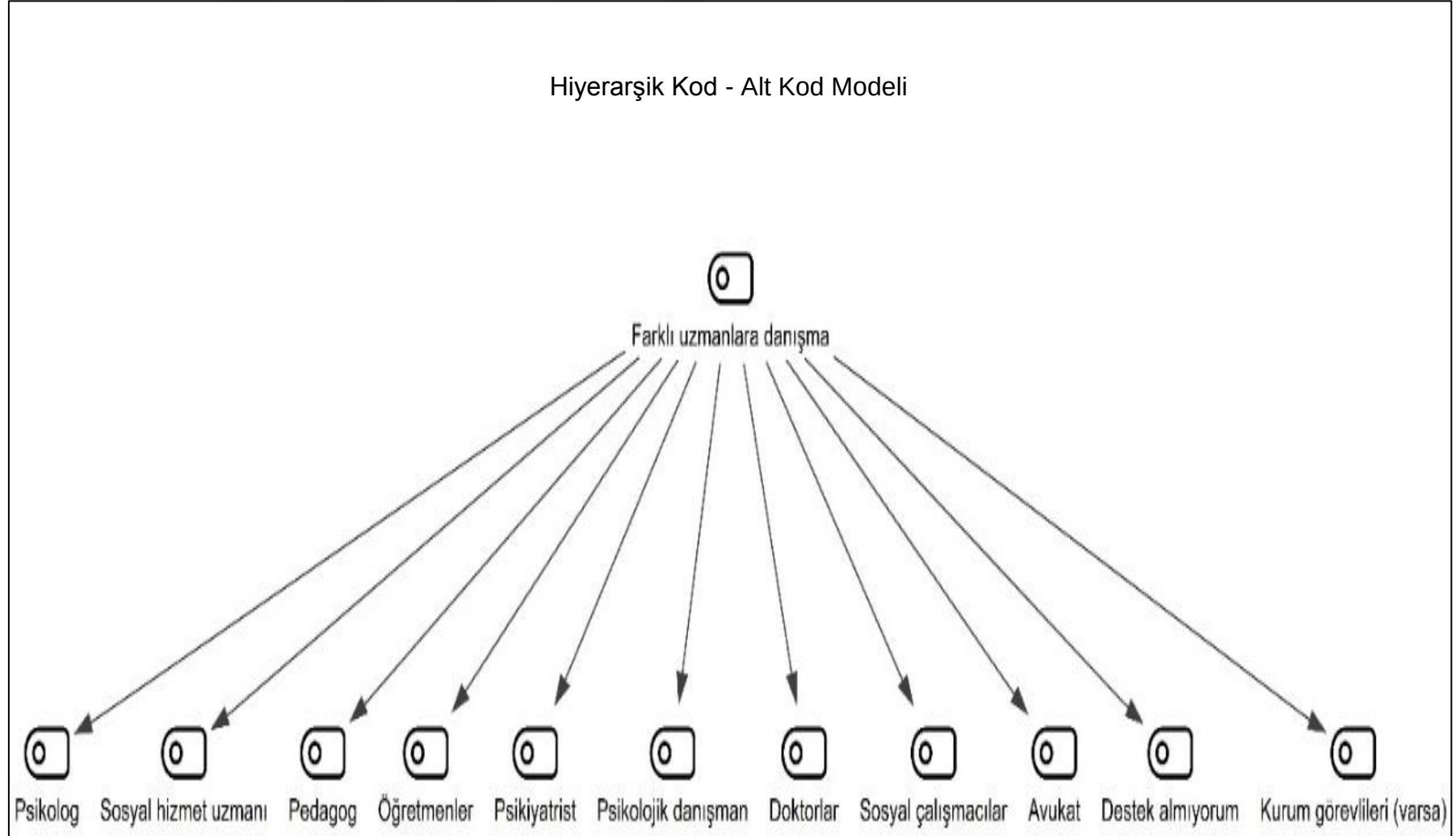
Tablo 2. Uygulanan prosedür ve süreç

Yukarıdaki kod haritasında uzmanlara yöneltilen anketlerde uygulanan prosedür ve süreç hakkında bilgi alınmıştır. Tabloda da görüldüğü üzere, velayet değerlendirmelerinde uzmanlar tarafından uygulanan prosedür ve süreç; dosya inceleme, tebligat, taraflarla iletişime geçme, randevu oluşturma, taraflarla görüşme, çocukla görüşme (bireysel ve ebeveynlerle), aile bireyleri/yakınlarla görüşme, ev incelemesi, gözlem, değerlendirme, uzmanlarla fikir paylaşımı, kitap kaynakları incelemesi, okuldan bilgi toplama ve raporlama alt başlıkları altında toplanmıştır (Tablo 2).

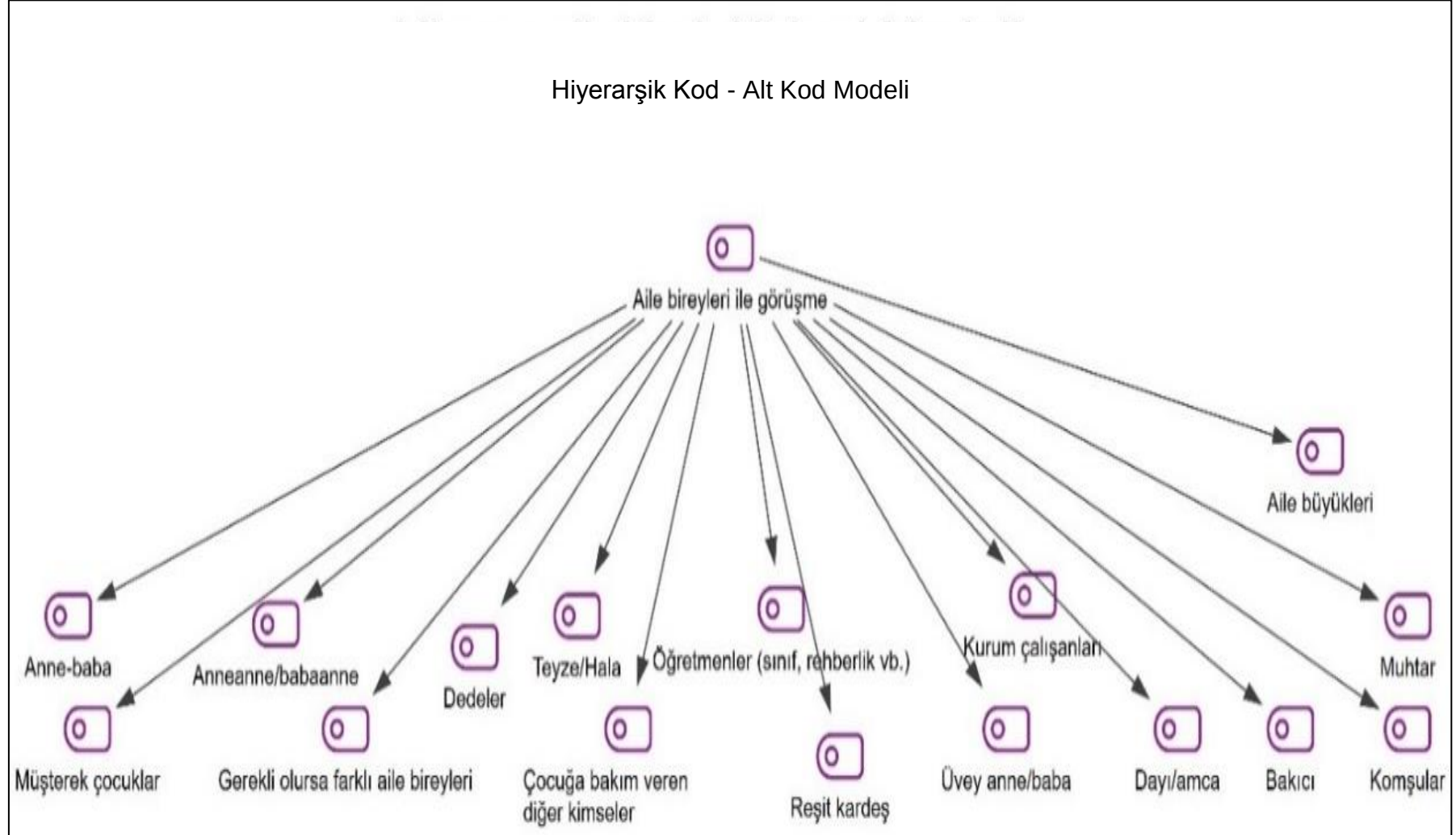
Tablo 3. Farklı uzmanlara danışma

Uzmanlara yöneltilen anketlerde, uzmanların değerlendirme ve raporlama sürecinde farklı uzmanlara danışıp danışmadığı ve hangi meslek grubuna danıştığı sorulduğunda; uzmanların %95'inin kurum görevlileri (varsa), öğretmenler, sosyal çalışmacılar, doktorlar, psikiyatrist, psikolojik danışman, sosyal hizmet uzmanı, pedagog, psikolog ve akutlar gibi çeşitli mesleklerden destek aldığını belirtirken, katılımcıların %5'lik bir kesimi herhangi bir destek almadığını belirtmiştir (Tablo 3).

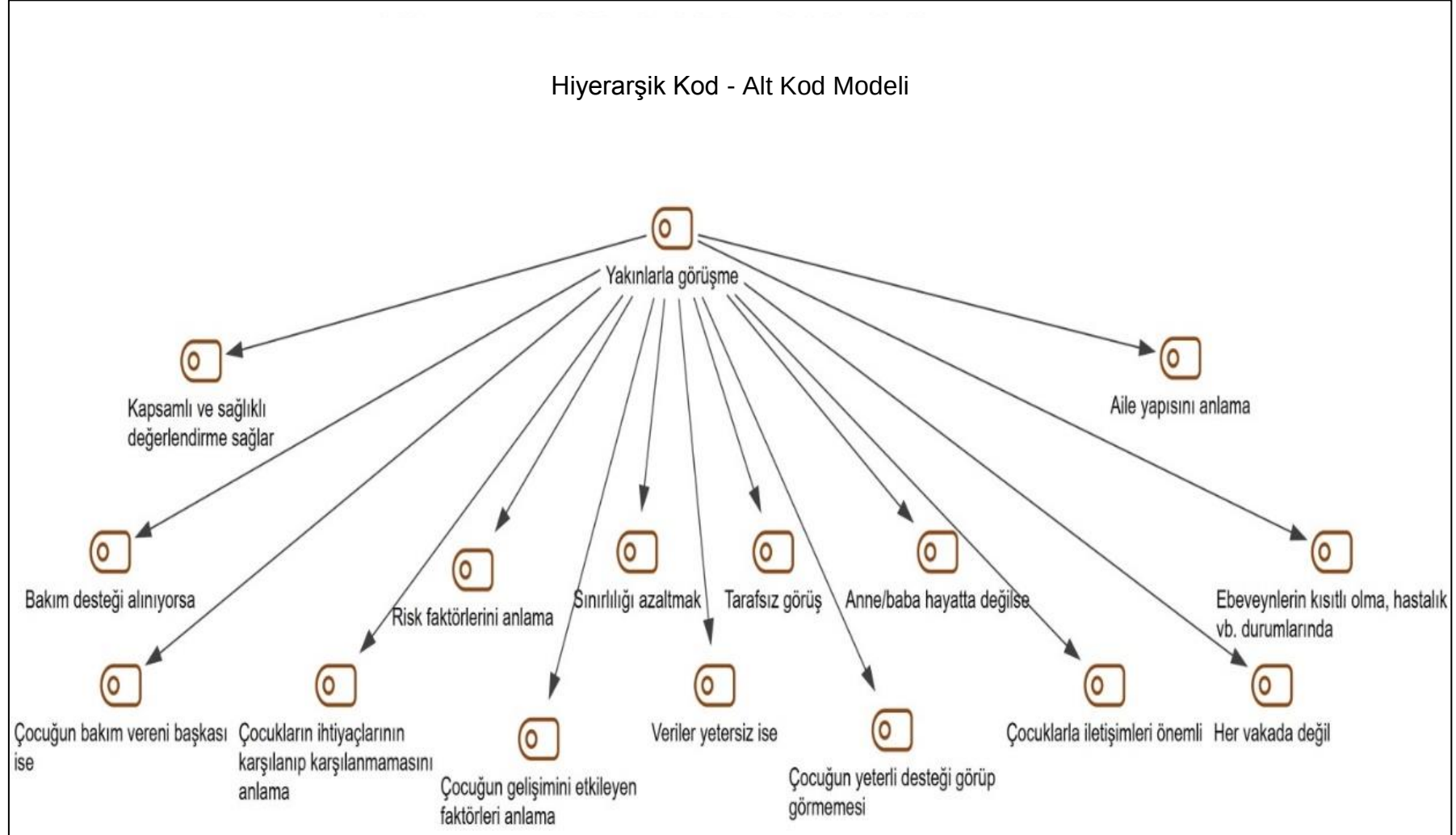
Tablo 4. Aile bireyleri ile görüşme

Uzmanlara değerlendirme kapsamında hangi aile bireyleri/yakınlar ile görüştükleri sorulduğunda; anne-baba, müşterek çocuklar, kurum çalışanları, reşit kardeşler, varsa üvey anne/baba, muhtar, komşular, öğretmenler, dayı/amca, aile büyükleri, bakıcı, çocuğa bakım veren diğer kimseler, dedeler, teyze/hala, anneanne/babaanne, gerekli olursa farklı aile bireyleri ile görüştüğünü belirtmiştir. Katılımcıların %15'i anne-baba ve çocuk dışındaki aile bireyleri veya yakınlarla görüşme yapmadığını belirtmiştir (Tablo 4).

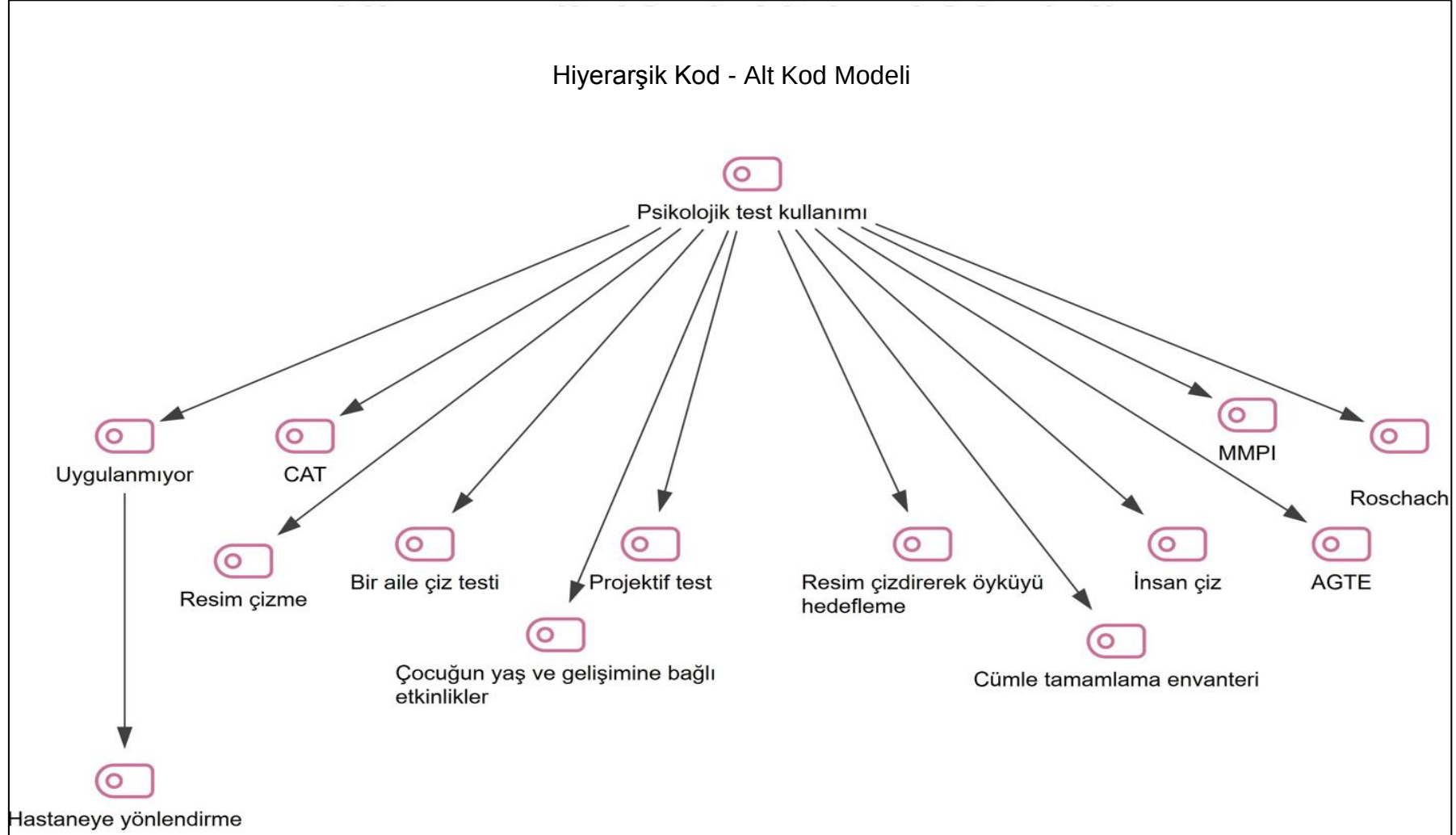

Tablo 5. Yakınlarla görüşme

Uzmanlara yönelik yapılan araştırmada aile bireyleriyle/yakınlarla görüşme yapılmasının gerekliliği sorulduğunda; aile yapısını anlamak için, veriler yetersiz ise, tarafsız görüşe ulaşmak için, çocuğun yeterli desteği görüp görmediğini anlayabilmek adına, çocuğun gelişimini etkileyen faktörleri anlamak adına, anne/baba hayatta değilse, sınırlılığı azaltmak için, çocuklarla iletişimlerinin önemli olması nedeniyle, ebeveynlerin kısıtlı olma, hastalık vb. durumlarında, kapsamlı ve sağlıklı değerlendirme adına, bakım desteği alınıyorsa, çocukların ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmamasını anlamak adına, risk faktörlerini anlamak için, çocuğun bakım vereni başkası ise aile bireyleri ve yakınlarla görüşmenin gerekliliği olduğu belirtilmiştir ancak her vakada gerekli olmadığını belirten bir grup mevcuttur (Tablo 5).

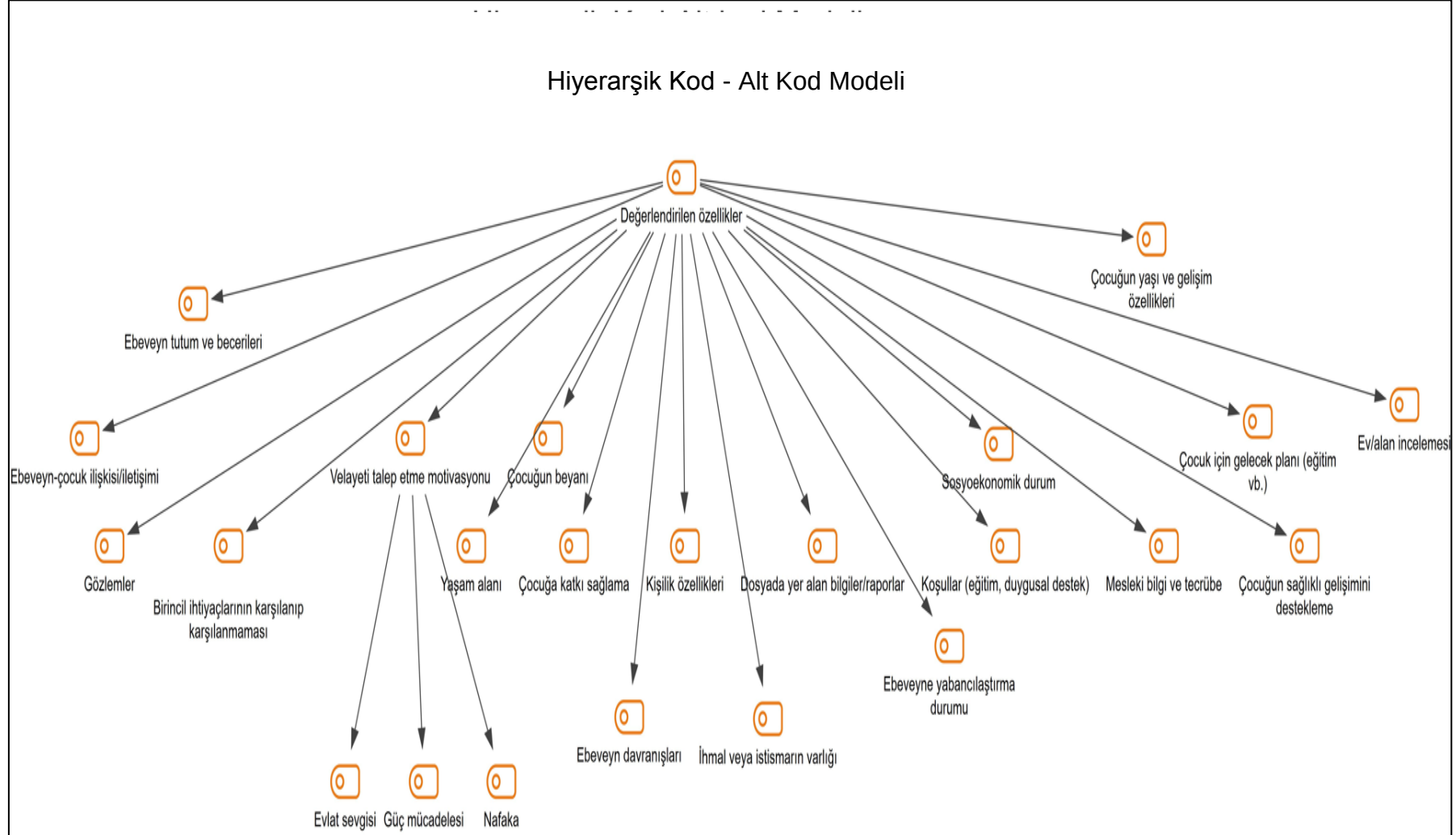
Tablo 6. Test kullanımı

Uzmanların %65'i değerlendirmelerde herhangi bir psikolojik test uygulamadığı belirtmekle birlikte, %65'in %17'si psikolojik teste ihtiyaç duyulduğu takdirde tarafları (anne-baba veya ocuk) hastaneye yönlendirdiğini bildirmiştir. Kalan %35'lik katılımcının ise başta bir aile iz testi olmak ile birlikte ek olarak; resim çizdirerek öyküyü hedefleme, MMPI, insan iz, CAT, projektif test, Roschach, AGTE, ocuğun yaş ve gelişimine bağlı etkinlikler, resim çizme gibi değerlendirmelerden destek aldığı saptanmıştır. Katılımcılardan biri ise kendi oluşturduğu cümle tamamlama envanterini kullandığını ve bundan destek aldığını belirtmiştir (Tablo 6).

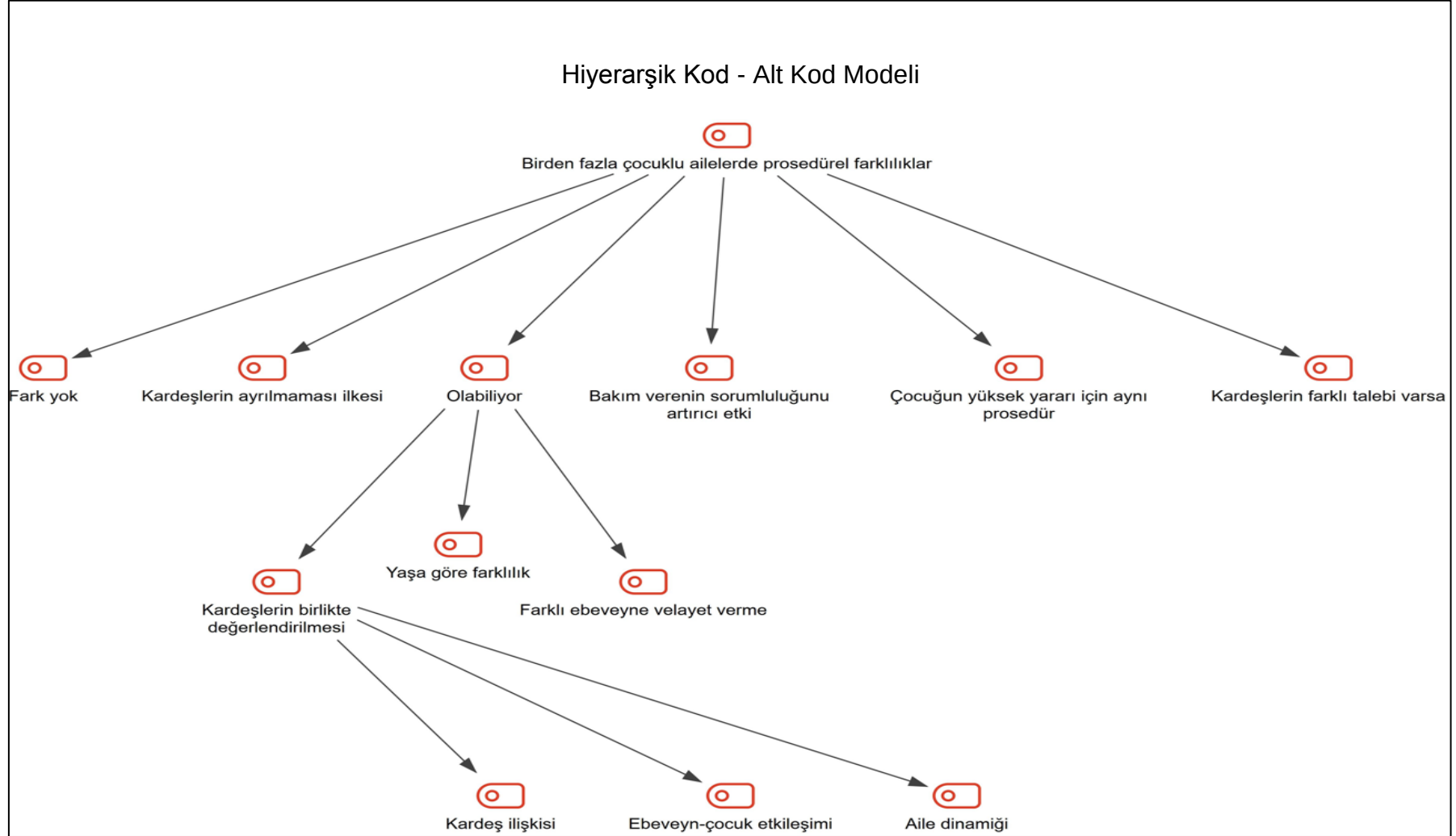

Tablo 7. Değerlendirmeye alınan özellikler

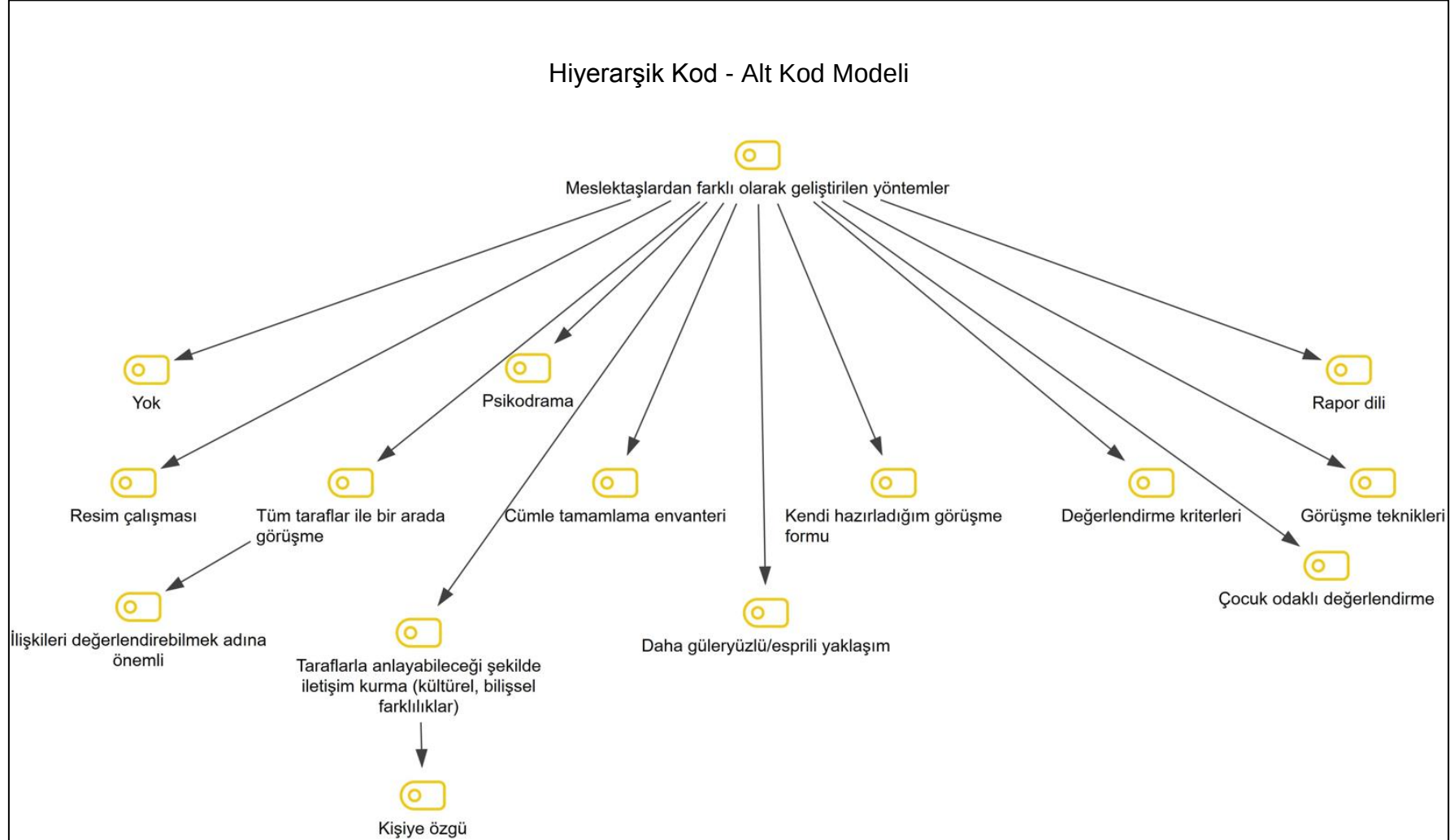
Uzmanların velayet değerlendirmelerinde değerlendirmeyi hangi kriterlere göre gerçekleştirdiklerine bakıldığında; tarafların velayeti talep etme motivasyonu (evlat sevgisi, g mücadelesi, nafaka), tarafların kişilik özellikleri, eğitim seviyeleri, psikolojik durumları, sosyoekonomik durumları, çocuğun duygusal ihtiyaçlarını karşılama durumları, tarafların yaşam tarzları, ebeveyn davranışları, çocuğun beyanı, dosyada yer alan bilgiler/raporlar, şretmenlerle görüşmeler, çocuğun yaşı ve gelişim özellikleri, velayet görüşme formları, tarafların birbirleri ile iletişimi, çocuğun üstün yararı, çocuktan beklentiler, sağladıkları koşullar (eğitim, duygusal destek), psikolojik tedavi geçmişleri, çocuğun talebi, ocuk için gelecek planları (eğitim vb.), yaşam alanı, ev/alan incelemesi, ebeveyn-ocuk ilişkisi/iletişimi, çocuğun özel gereksinimlerinin gözetilmesi, ihmal veya istismarın varlığı, çocuğa katkı sağlama, çocuğun sağlıklı gelişimini destekleme, birincil ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmaması, ebeveyn tutum ve becerileri, ebeveyne yabancılaştırma durumuna göre değerlendirdikleri saptanmıştır (Tablo 7).

Tablo 8. Birden fazla çocuklu ailelerde prosedürel farklılıklar

Birden fazla müşterek çocuğu olan ve birden fazla çocuğun velayetini talep eden ailelerde yapılan değerlendirmelerdeki farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Uzmanların %62'si bir fark olmadığını belirtirken, uzmanların %38'i farklılık olabildiğini belirtmiştir. Farklılık gösterme nedenlerine bakıldığında; yaşa göre farklılık, farklı ebeveyne velayet verme durumu ve kardeşlerin birlikte değerlendirilmesi (kardeş ilişkisi, ebeveyn-çocuk etkileşimdeki farklılıklar, aile dinamiğini anlama) durumuna göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Bunun yanı sıra, bu gibi durumlarda başta kardeşlerin ayrılmaması ilkesine dikkat edildiği, çocuğun yüksek yararının gözetildiği, birden fazla çocuğun velayetinin bakım verenin sorumluluğunu artırıcı bir etkiye sahip olacağının gözetilmesinin gerektiği ve kardeşlerin farklı talebi varsa değerlendirmenin farklılaşabileceği belirlenmiştir (Tablo 8).

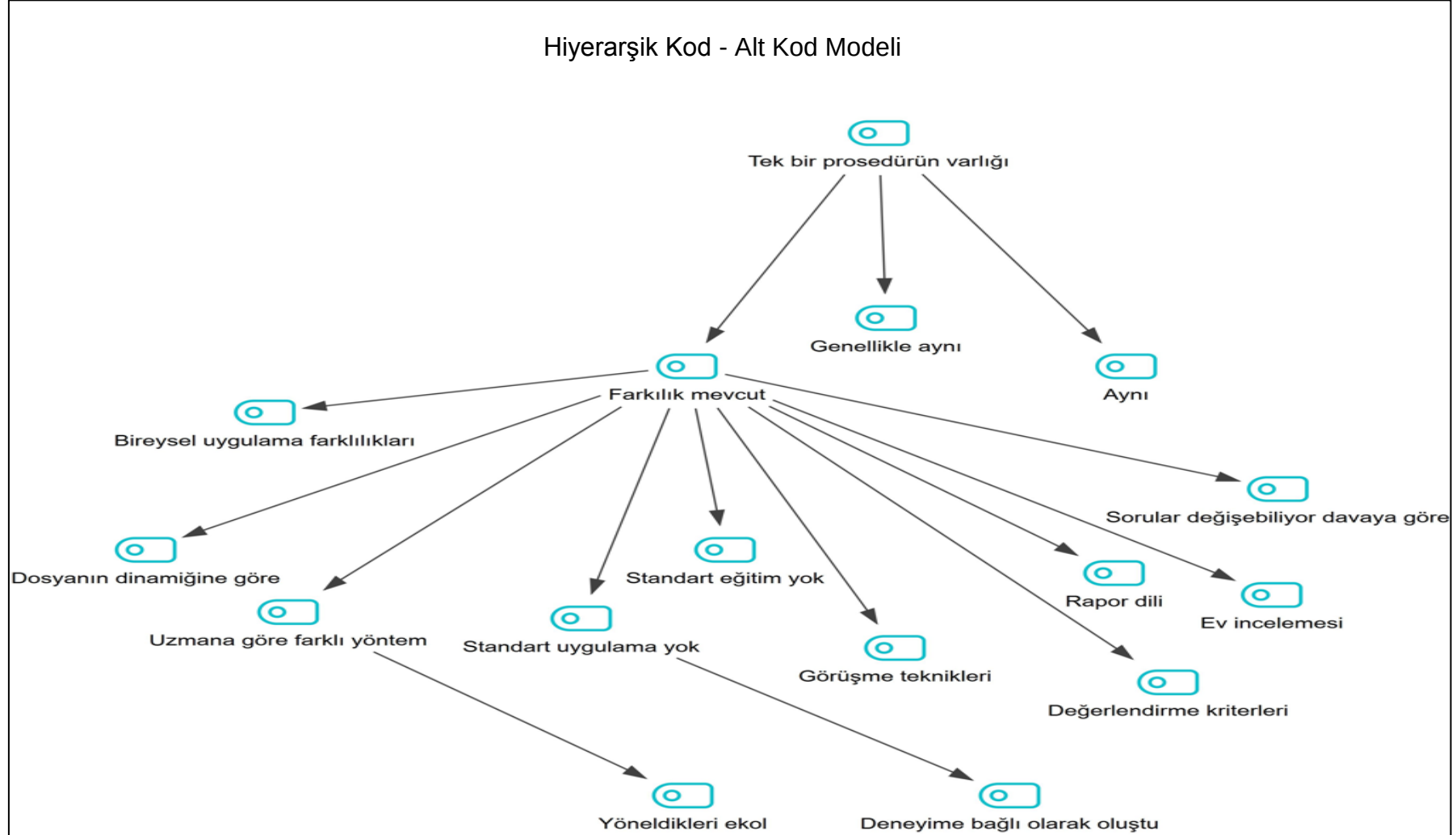
Tablo 9. Meslektaşlardan farklı olarak geliştirilen yöntemler

Uzmanların meslektaşlarından farklı olarak herhangi bir yöntem geliştirip geliştirmediklerine bakılmıştır. Katılımcıların %64'ü farklı bir yöntem geliştirmediğini belirtmiştir. Kalan %36'lık katılımcı ise değerlendirmelerde; resim çalışması yaptığını, psikodrama yöntemini kullandığını, kendi hazırladıkları görüşme formunu kullandıklarını, özellikle çocuklara karşı güler yüzlü ve esprili bir yaklaşımla ilerlediklerini, farklı değerlendirme kriterleri kullandıklarını, kullandıkları rapor dilinde farklılık olduğunu, kendi hazırladıkları cümle tamamlama envanterini kullandıkları, taraflarla anlayabilecekleri şekilde iletişim kurduklarını (kişiye özgü davrandıklarını), çocuk odaklı değerlendirme gerçekleştirdiklerini ve görüşme tekniklerinde farklı ilerlediklerini belirtmiştir (Tablo 9).

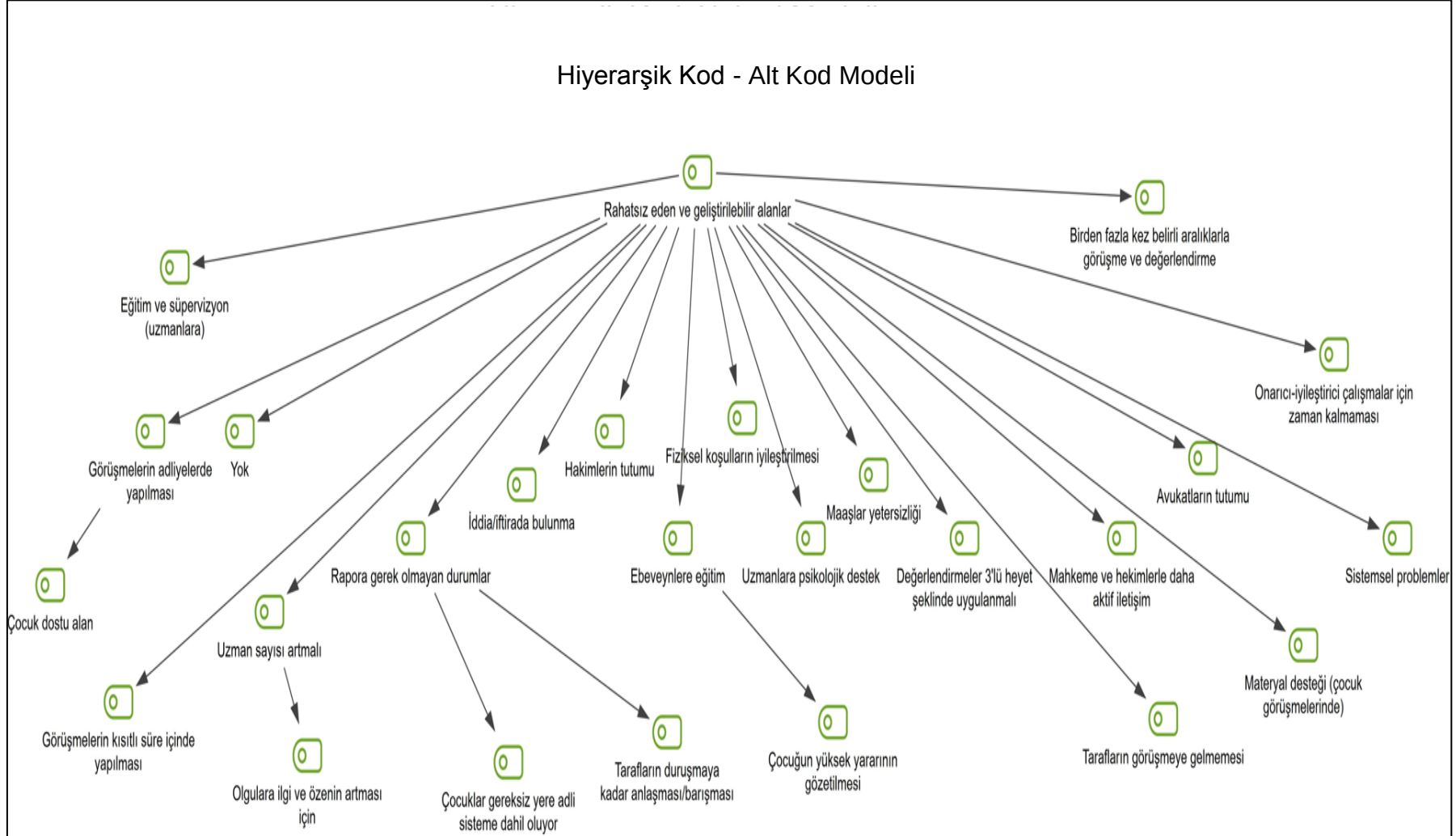
Tablo 10. Aynı prosedürün varlığı

Velayet değerlendirmelerinde bütün uzmanların aynı prosedürü uygulayıp uygulamadığı değerlendirilmiştir. Uzmanların %18'i aynı prosedürün uygulandığını belirtirken, %20'si genellikle aynı prosedürün uygulandığını belirtmiştir. Katılımcıların %62'si ise uygulanan prosedürlerde farklılık olabildiğini iletmiştir. Farklılıkların ise bireysel uygulama farklılıklarından, görüşme tekniklerinden, rapor dilinden, uzmanlara göre yöntem farklılıklarından (yönelinen ekol gibi), her uzmanın ev incelemesi yapmamasından, uzmanlara yönelik standart bir eğitim verilememesinden kaynaklandığını; dosyanın dinamiğine göre farklılaşabildiğini, standart bir uygulamanın olmadığını ancak zaman içerisinde deneyime bağlı olarak yazılı olmayan bir şekilde oluştuğunu belirtmişlerdir (Tablo 10).

Tablo 11. Rahatsız eden durumlar ve geliştirilebilir alanlar

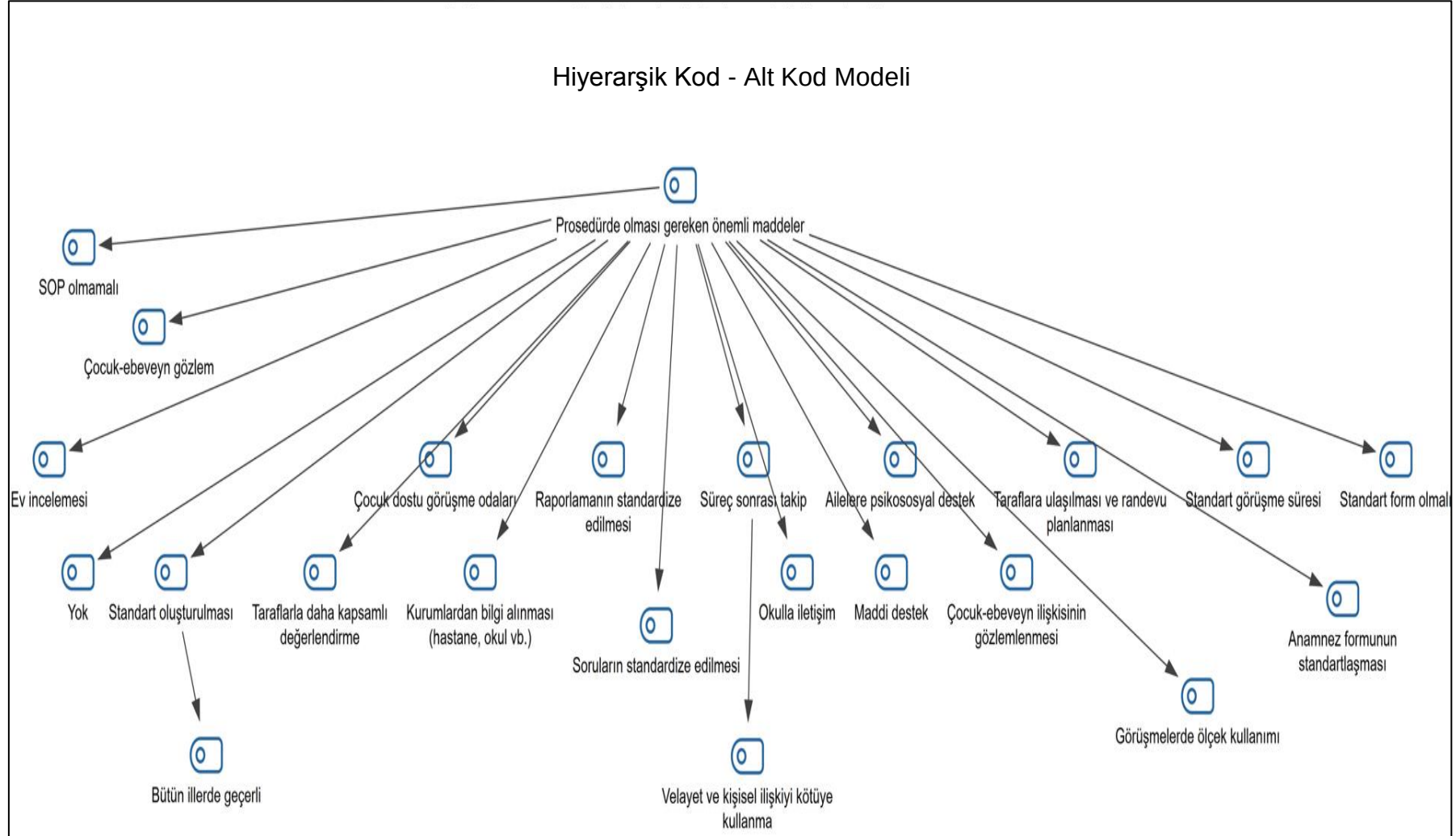

Uzmanlara göre süreç içerisinde rahatsız eden durumlar; onarıcı-iyileştirici çalışmalar için zaman kalmaması, sistemsal problemler, görüşmelerin adliyelerde yapılması (çocuk dostu alan olmaması), maaşların yetersizliği, iş yükünün fazlalığı (çalışma koşulları), hakimlerin ve avukatların tutumu, hukuki bilgi eksikliği, ev incelemelerinin objektif olmaması, çocuk dışına çıkılması, davaların uzun sürmesi, rapora gerek olmayan tarafların duruşmaya kadar anlaşması/barışması gibi durumlarda da uzmanlardan rapor istenmesi (dolayısıyla çocukların gereksiz yere adli sisteme dahil edilmesi), tarafların yarış içine girmesi, çocuğun taraf haline gelmesi, görüşmelerin kısıtlı süre içerisinde yapılması, tarafların görüşmeye gelmemesi gibi sıralanabilir.

Uzmanlara göre geliştirilebilir alanlara bakıldığında; SİR raporlarına önem verilmesi, kurumlararası iletişimin artması, uzman sayısının artırılması (olgulara ilgi ve özenin artması için), değerlendirmelerin 3'lü heyet şeklinde uygulanması, uzmanlara psikolojik destek verilmesi, çocuk dostu alanlarda görüşmelerin yapılması, materyal desteği (çocuk görüşmelerinde) sağlanması, ebeveynlere eğitim ve psikolojik destek verilmesi, fiziksel koşulların iyileştirilmesi, uzmanlara eğitim ve süpervizyon sağlanması, birden fazla kez belirli aralıklarla görüşme ve değerlendirme gerçekleştirme imkanı verilmesi gereklidir.

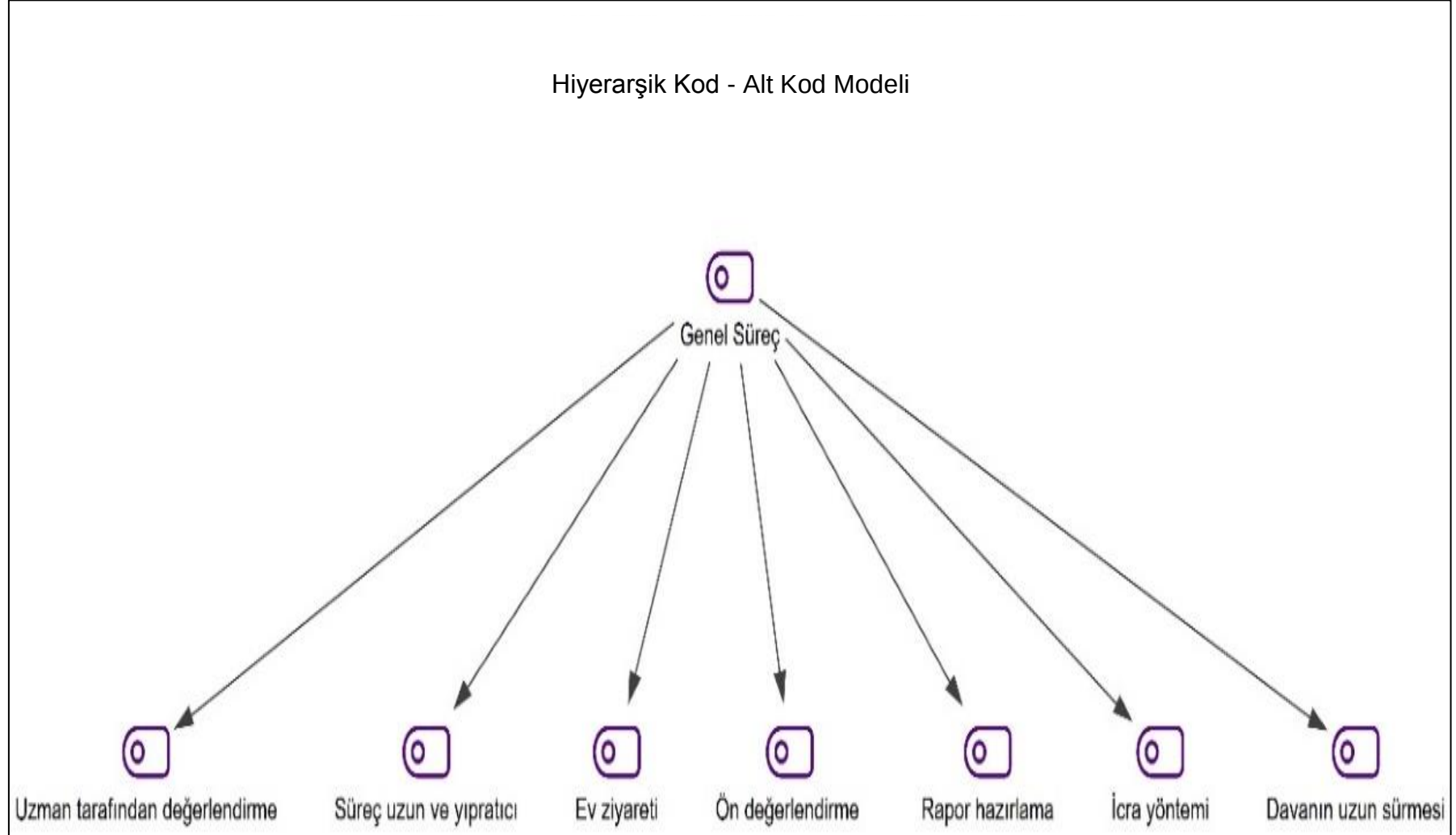
Uzmanlara göre rahatsız eden durumlara bakıldığında %28 ile en çok görüşmelerin kısıtlı/yetersiz süre içerisinde yapılması olduğu, geliştirilebilir alanda ise %32 ile en çok çocuk dostu alalarda görüşme yapılması gerektiğini düşündükleri saptanmıştır (Tablo 11).

Tablo 12. Önemli maddeler

Uzmanların %12'si Standart Operasyon Prosedürünün olmaması gerektiğini savunurken, diğer katılımcılar prosedürde olması gerek önemli maddelere değinmiştir. Bu maddeler; çocuk dostu görüşme odalarının olması, ailelere psikososyal destek sağlanması, bakıma yardımcı olan kişilerle görüşülmesi, çocuk-ebeveyn ilişkisinin gözlemlenmesi, raporlamanın standardize edilmesi, soruların standardize edilmesi, taraflara maddi destek sağlanması, çocuklarla daha fazla görüşme sağlanması, farklı ortamlarda ebeveyn-çocuk ilişkisi gözlemlene olanağı, kurumlardan bilgi alınması (hastane, okul vb.), açık uçlu sorular ile hazırlanan yapılandırılmış görüşme yapılması, ebeveynin çocuğa desteğinin devamlılığının gözlemlenmesi, ev/alan incelemesi yapılması, taraflarla daha kapsamlı değerlendirme yapılması, taraflarla görüşme planının resmi olması, standart görüşme süresi, standart form olması, anamnez formunun standartlaşması, süreç sonrası takip (velayetin ve kişisel ilişkinin kötüye kullanımı) ve bütün illerde geçerli olacak bir standardın oluşturulması olarak sıralanmıştır (Tablo 12).

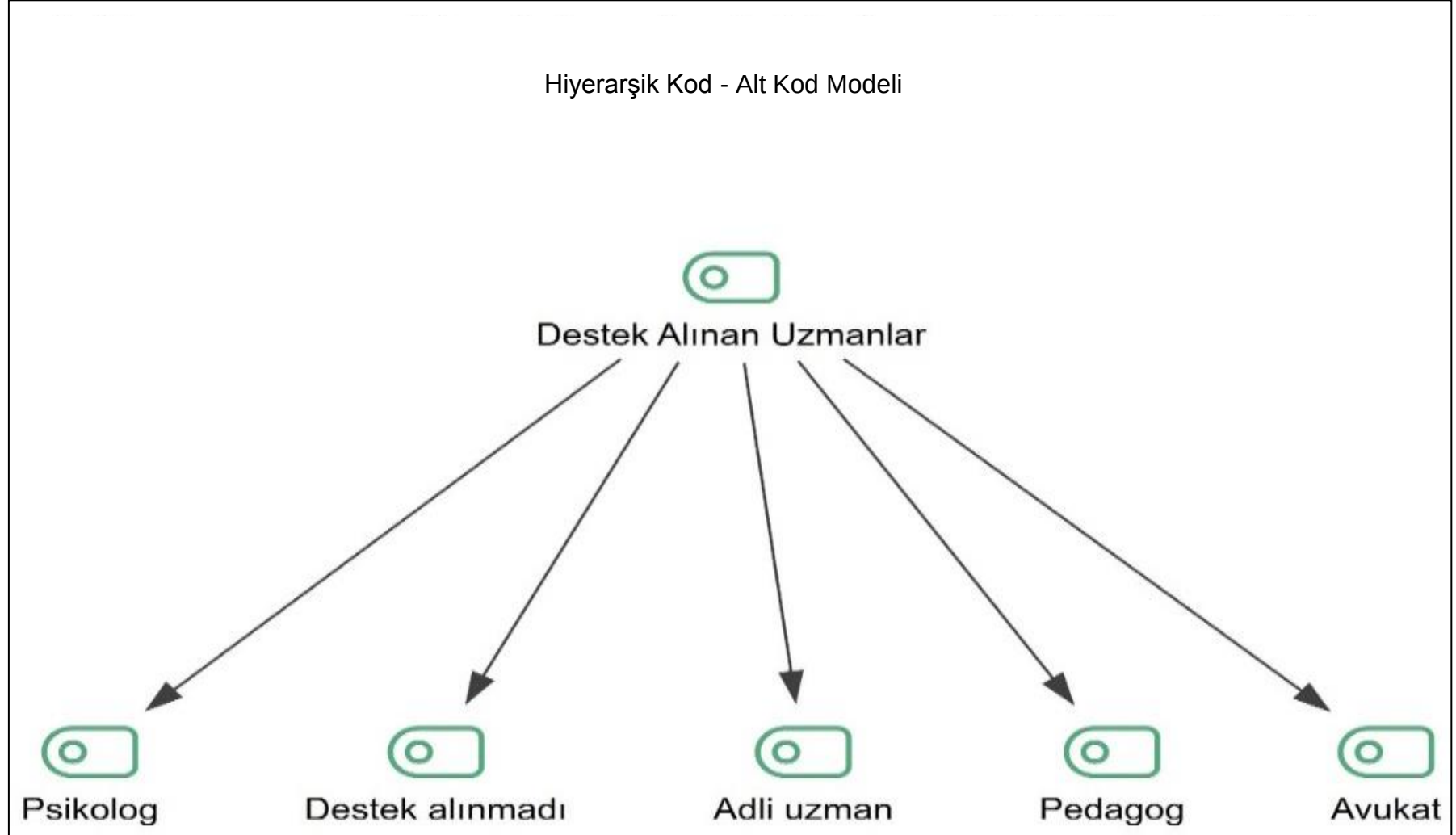
Tablo 13. Genel süreç

Ebeveynler ile gerçekleştirilen mülakatlarda ebeveynlere genel süreç sorulduğunda; uzmanlar tarafından değerlendirmeye alındıklarını, ev incelemesi yapıldığı, uzmanlar tarafından rapor hazırlandığı, bazı durumlarda çocuklarını icra yöntemi ile grebildiklerini ancak sürecin genel olarak uzun ve yıpratıcı olduğunu belirtmişlerdir (Tablo 13).

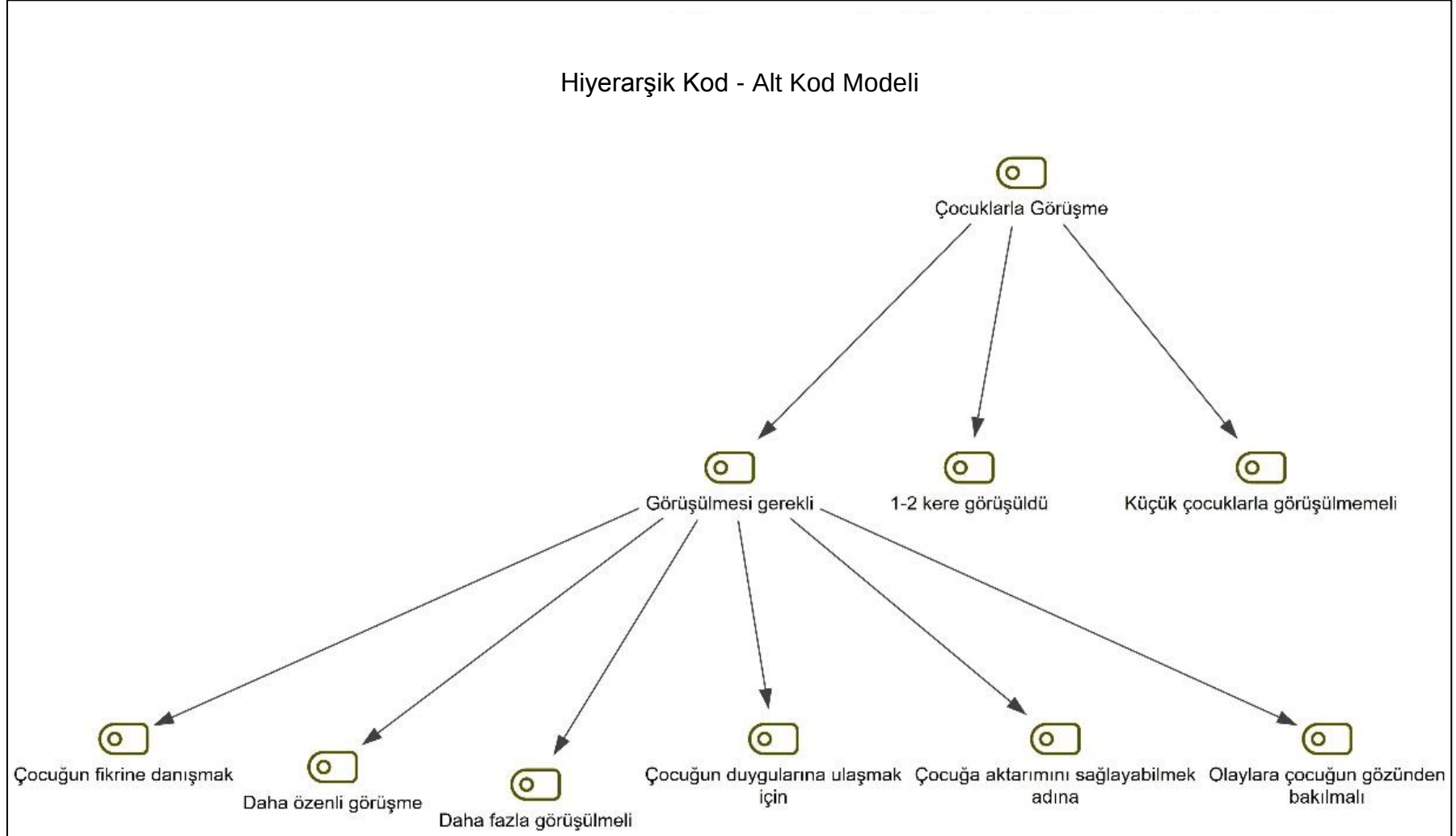
Tablo 14. Destek alınan uzmanlar

Ebeveynlerin %45'i süreç içerisinde herhangi bir destek almadığını belirtirken, kalan %55'i adli uzman, avukat, pedagog ve psikolog tarafından destek aldığını belirtmiştir (Tablo 14).

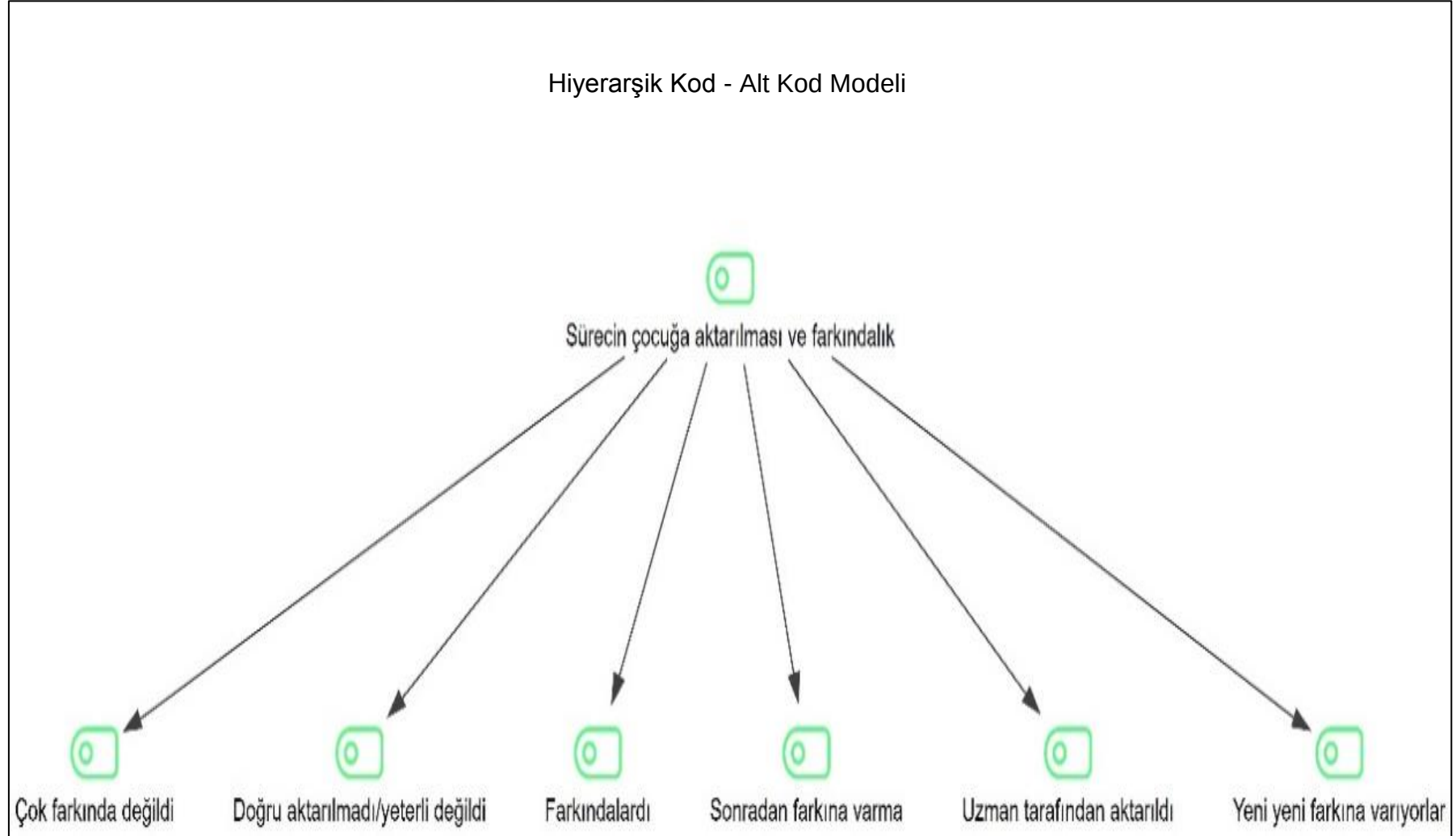
Tablo 15. Çocuklarla görüşme

Katılımcıların %100'ü uzmanların çocukları ile yalnızca bir veya iki kere görüştüğünü belirtmiştir. Ebeveynlerin %17'si küçük çocuklarla görüşülmemesi gerektiğini düşünürken, %83'ü çocuğun fikrine danışmak, çocuğun duygularına ulaşmak, olaylara çocuğun gözünden bakabilmek, daha özenli görüşme sağlanması ve çocuğa durumun aktarımının sağlanması adına çocuklarla görüşülmesi gerektiğini savunmuştur (Tablo 15).

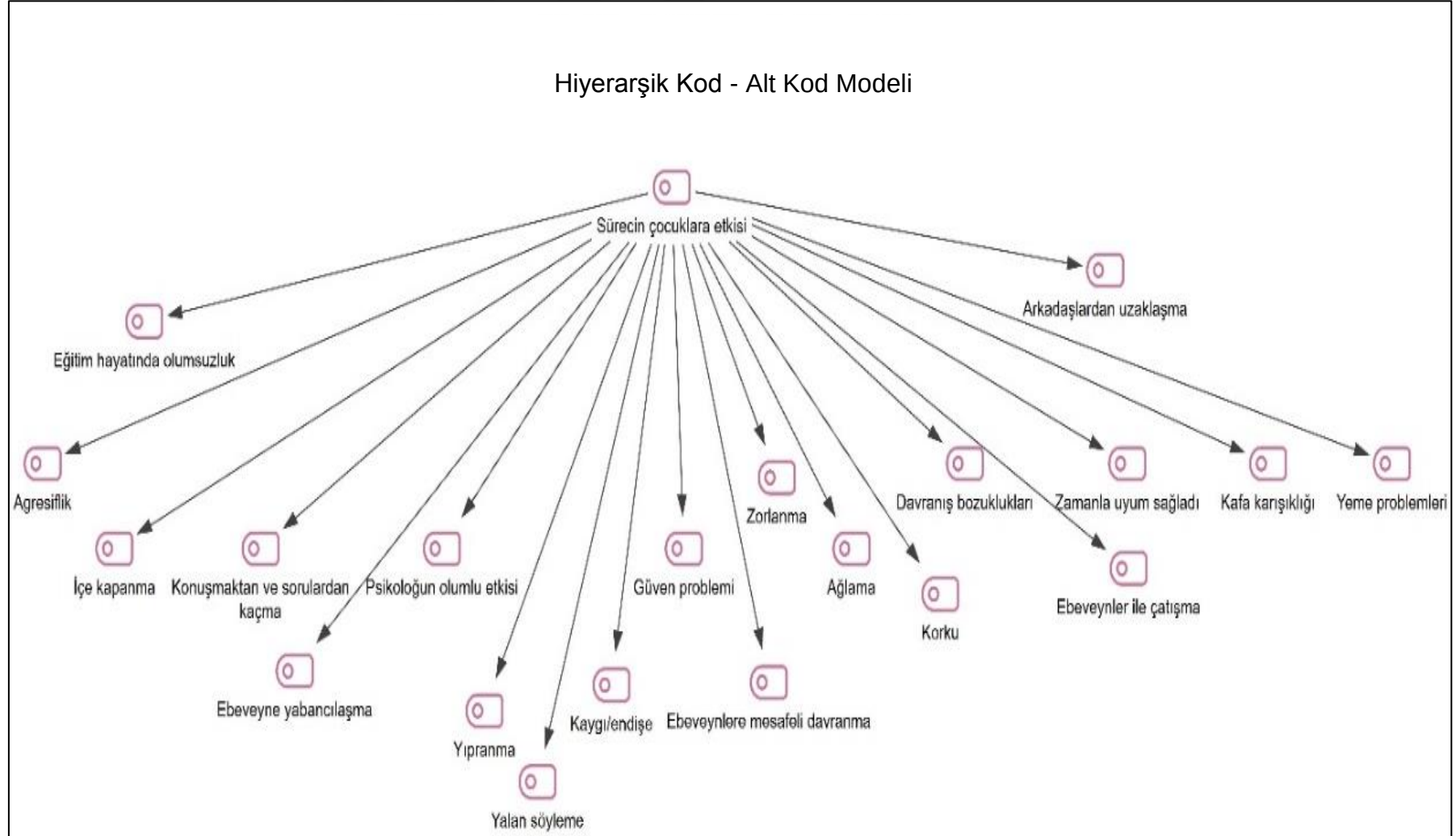
Tablo 16. Sürecin çocuğa aktarılması ve farkındalık

Ebeveynlerin %24'ü çocuklarına sürecin doğru ve yeterli aktarılmadığını, %13'ü çocuklarının farkında olduğunu, %12'si çocuklarına durumun uzman tarafından aktarıldığını, %11'i çocukların sonradan farkına vardığını, %30'u çok farkında olmadığını ve %10'u çocukların yeni yeni farkına vardıklarını aktarmıştır (Tablo 16).

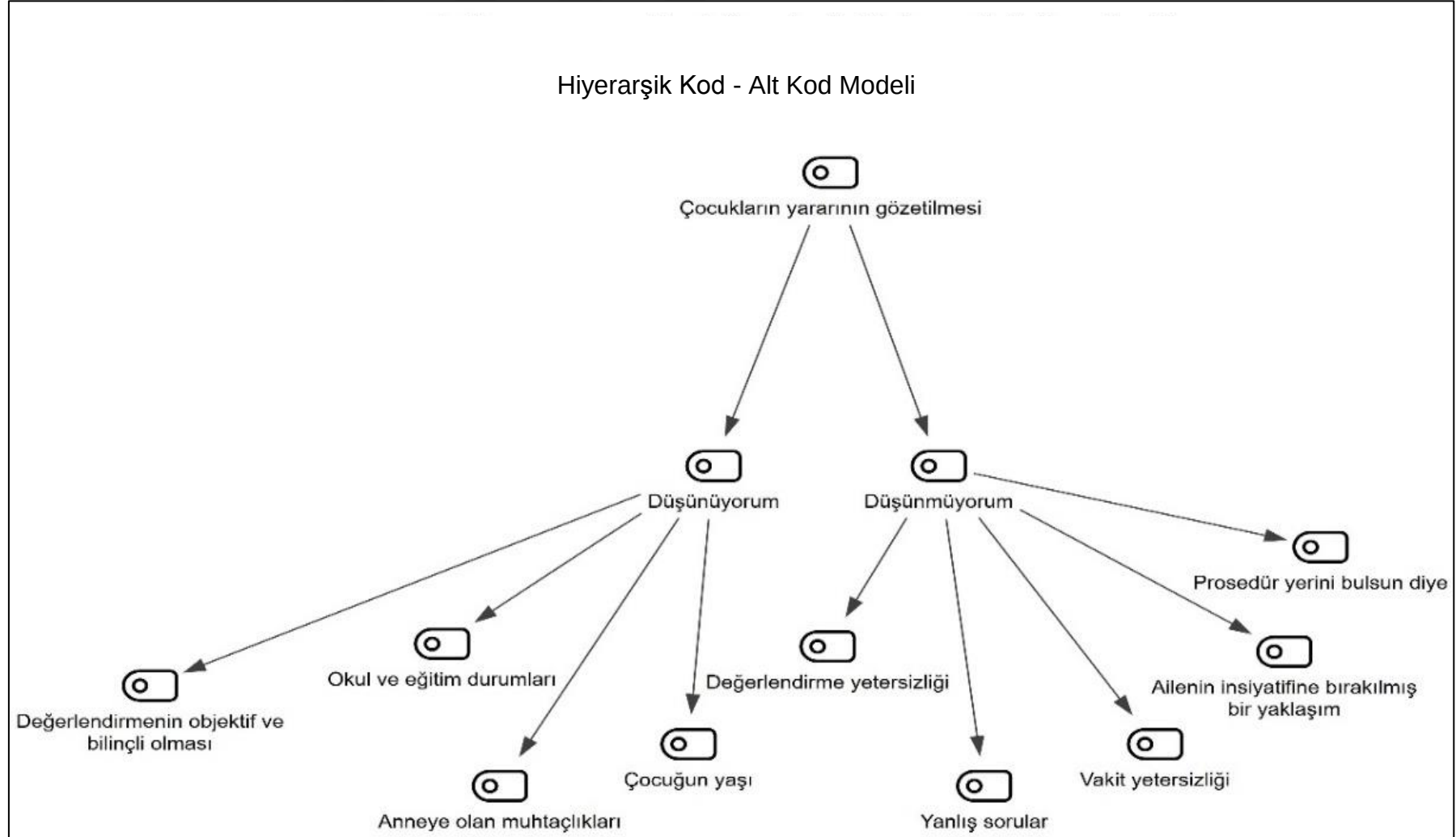
Tablo 17. Sürecin çocuklar üzerindeki etkisi

Sürecin çocuklara etkisine bakıldığında çocuklarda; korku, kafa karışıklığı, arkadaşlardan ve sosyal ortamlardan uzaklaşma, yeme problemleri, kaygı/endişe, ebeveyne yabancılaşma, yalan söyleme, yıpranma, güven problemi, ebeveynlere mesafeli davranma, ebeveynler ile çatışma, eğitim hayatında olumsuzluk, saklama, evde olmayan tarafa özlem, zorlanma, üzüntü, davranış bozuklukları, konuşmaktan ve sorulardan kaçma, tırnak yeme, ağlama, agresiflik, içe kapanma gibi olumsuzluklara yol açtığı saptanmıştır. Ebeveynler ile yapılan mülakat sonucu, çocuklarda %62 oranıyla en çok agresiflik ve içe kapanma durumunun gözlemlendiği saptanmıştır (Tablo 17).

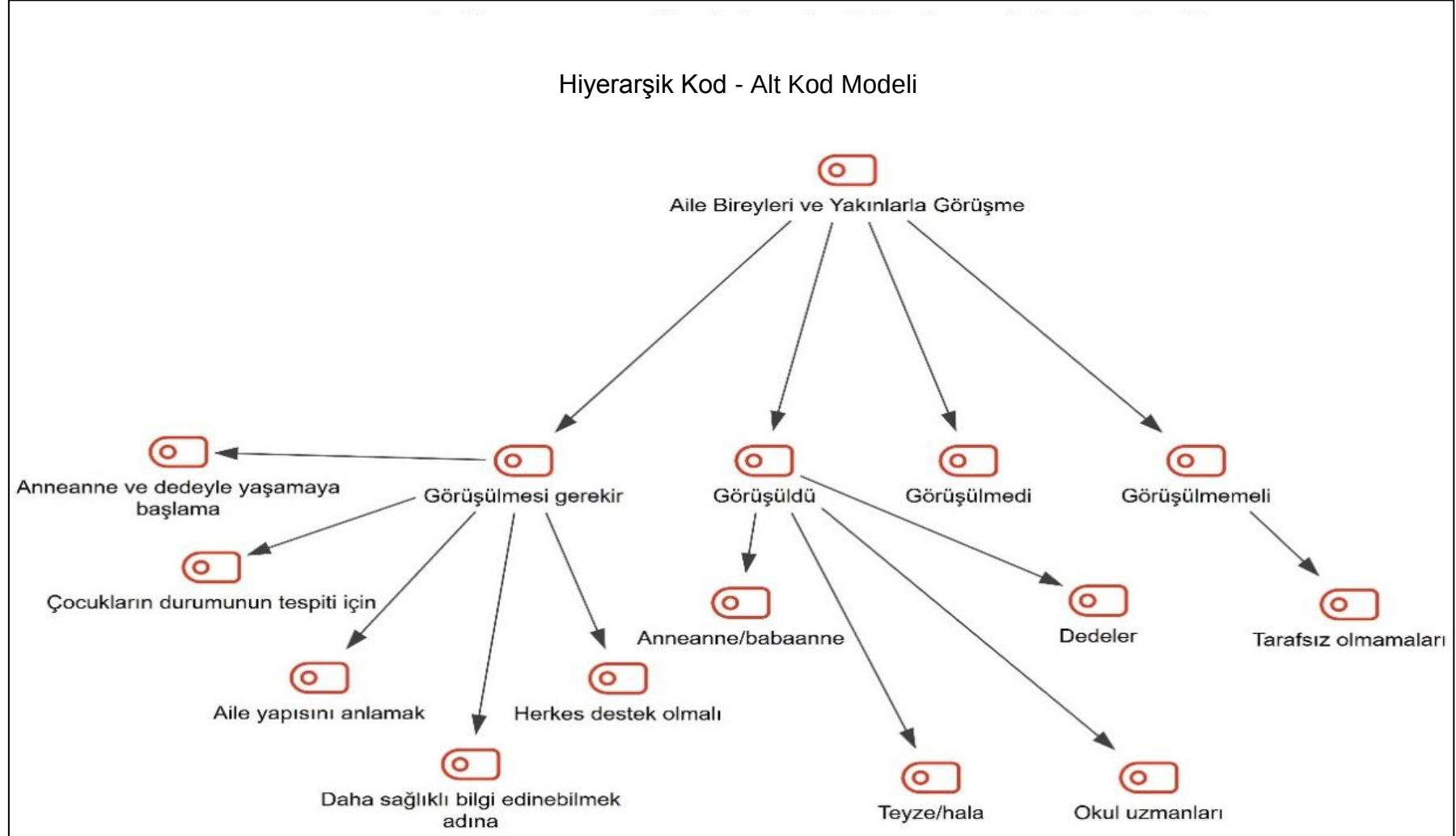
Tablo 18. Çocukların yararının gözetilmesi

Ebeveynlerin %55'i süreç içerisinde çocuklarının yararının gözetildiğini düşünürken, %45'i çocuklarının yararının gözetilmediğini düşünmektedir. Katılımcıların %45'i prosedür yerini bulsun diye değerlendirme yapıldığını, yapılan değerlendirmelerin yetersiz olduğunu, soruların çocukları olumsuz yönde etkileyecek şekilde sorulduğunu ve değerlendirmelerin yetersiz süre içerisinde gerçekleştirildiğini bildirmiştir. Katılımcıların %55'i ise değerlendirmelerin objektif ve bilinçli olduğunu; çocukların okul ve eğitim durumlarının, anneye olan muhtaçlıklarının, çocuğun yaşının gözetildiğini savunmuştur (Tablo 18).

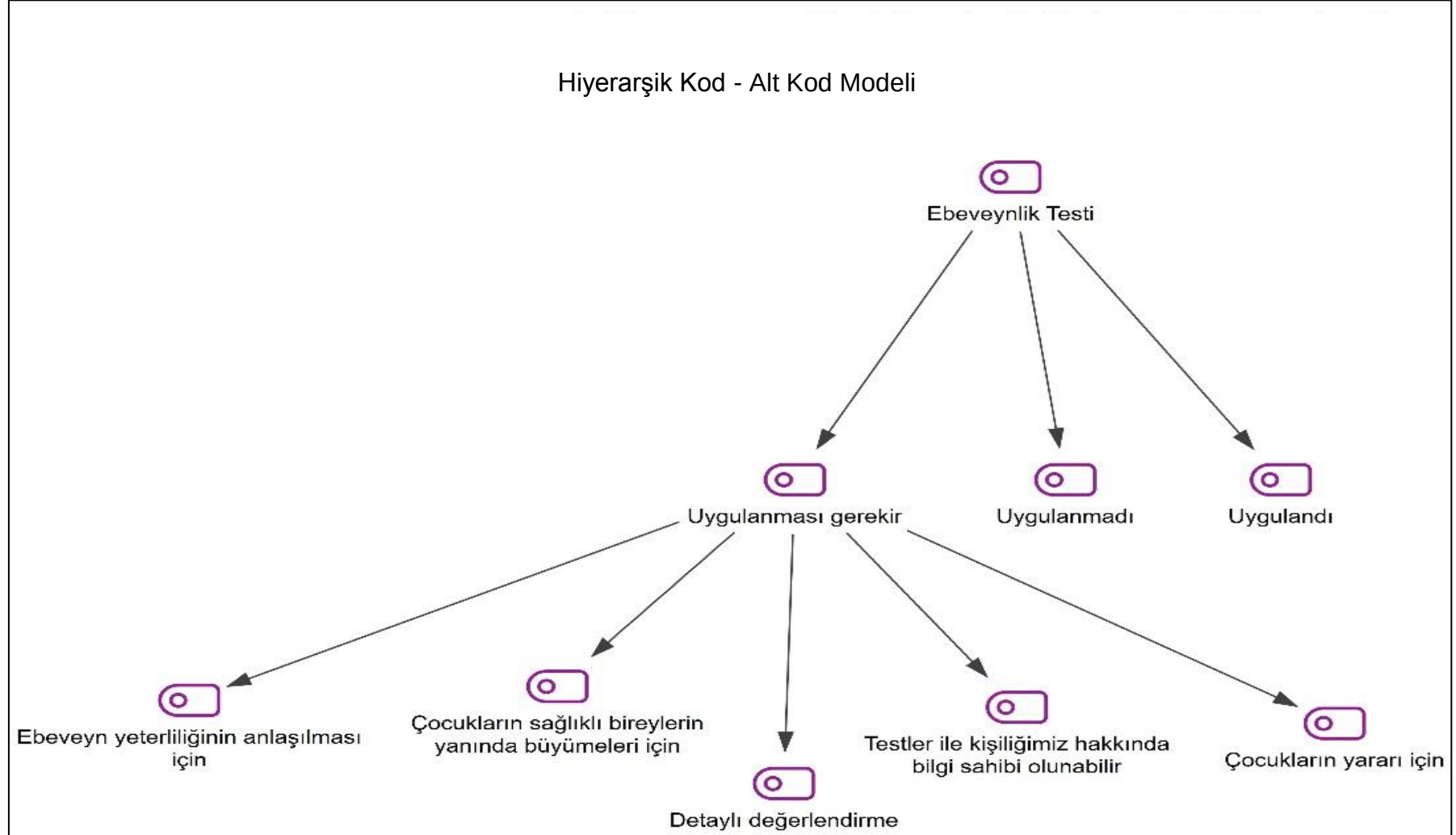
Tablo 19. Aile bireyleri ve yakınlar ile görüşme

Katılımcıların %50'si aile bireyleriyle/yakınlarla görüşme gerçekleştirilmediğini belirtti. Katılımcıların diğer yarısı ise okuldaki uzmanlar, anneanne/babanne, dedeler ve teyze/hala ile uzmanlar tarafından görüşüldüğünü belirtti. Aile yapısını anlamak, büyükanne/büyükbaba ile yaşamaya başlama durumunda, çocukların durumunun tespiti için, herkesin destek olması adına ve daha sağlıklı bilgi edinebilmek adına görüşülmesi gerektiğini savunan %52 oranında ebeveyn vardır. Bununla birlikte, %12'lik bir kısım aile bireyleri ve yakınlar ile tarafsız olmamaları nedeniyle görüşülmemesi gerektiğini savunmuştur (Tablo 19).

Tablo 20. Ebeveynlere yönelik test uygulaması

Ebeveynlerin %80'i değerlendirmede kendilerine herhangi bir test uygulanmadığını, %90'ı ise detaylı değerlendirme yapılması, ebeveyn yeterliliğinin anlaşılması, taraflar hakkında bilgi sahibi olunması, çocukların sağlıklı bireylerin yanında büyümeleri ve çocukların yararı için uygulanması gerektiğini belirtmiştir (Tablo 20).

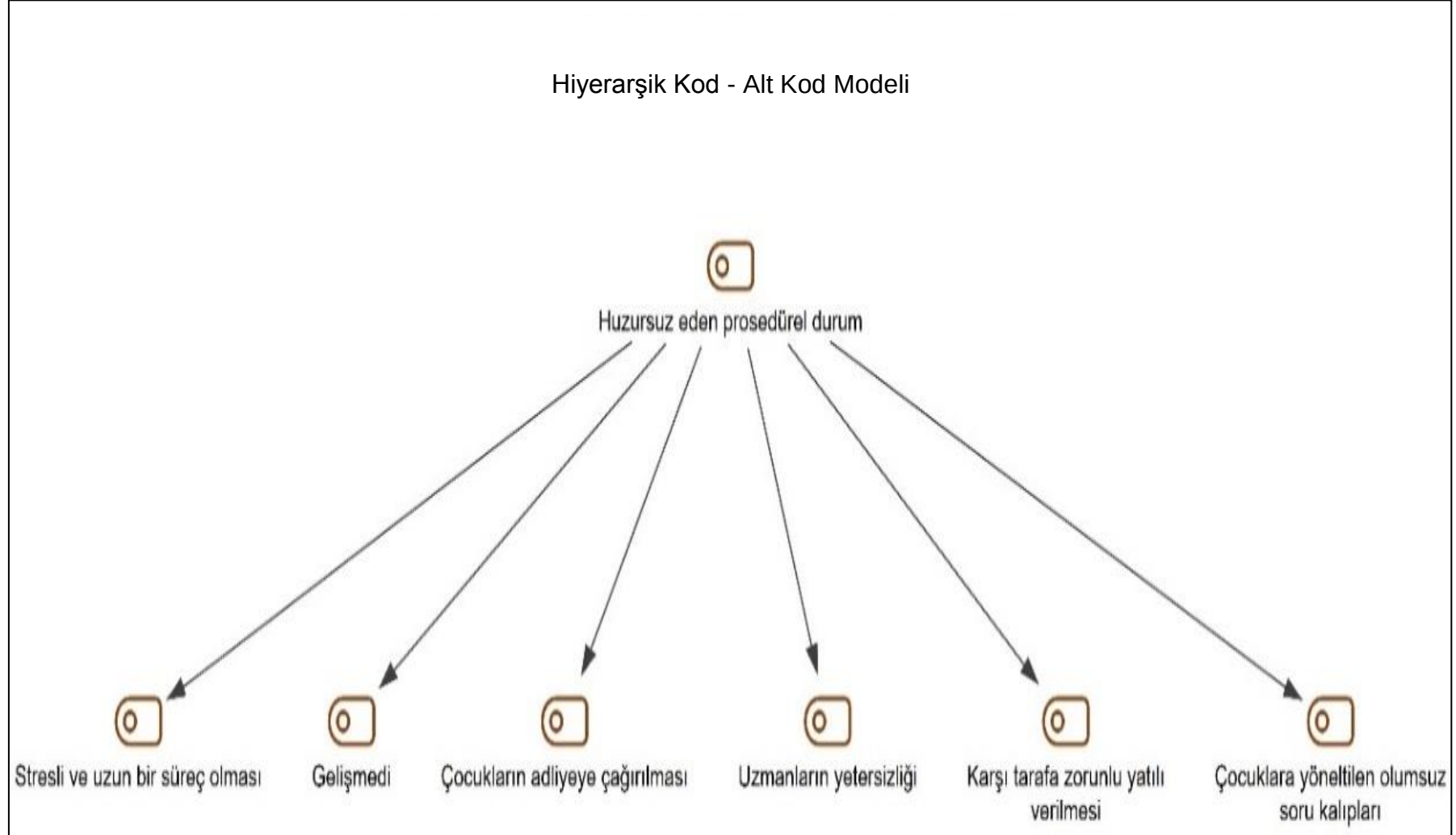
Tablo 21. Değerlendirmeye alınan özellikler

Ebeveynlere göre değerlendirilmesi gereken özellikler; tarafların sorumluluk sahibi olup olmaması, çocukların fikirleri ve tarafların psikolojik durumlarıdır. Uzmanların değerlendirdiklerini düşündükleri özellikler ise; çocuğun ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamama, maddiyata dayalı olarak, ahlaki değerler, ebeveynlik becerileri, çalışma ve gelir durumu, eğitim durumu, tavır ve tutum, kişilik özellikleri, çocukla ilişki ve iletişim, çocuğa sağlanacak koşullar (eğitim, barınma vs.), gereken ilgiyi sağlayıp sağlayamama, ekonomik durum, çocukların birlikte kalması, çocuğun yaşıdır. Katılımcıların %6'sı hangi özelliklere göre değerlendirildiklerini bilmemektedir (Tablo 21).

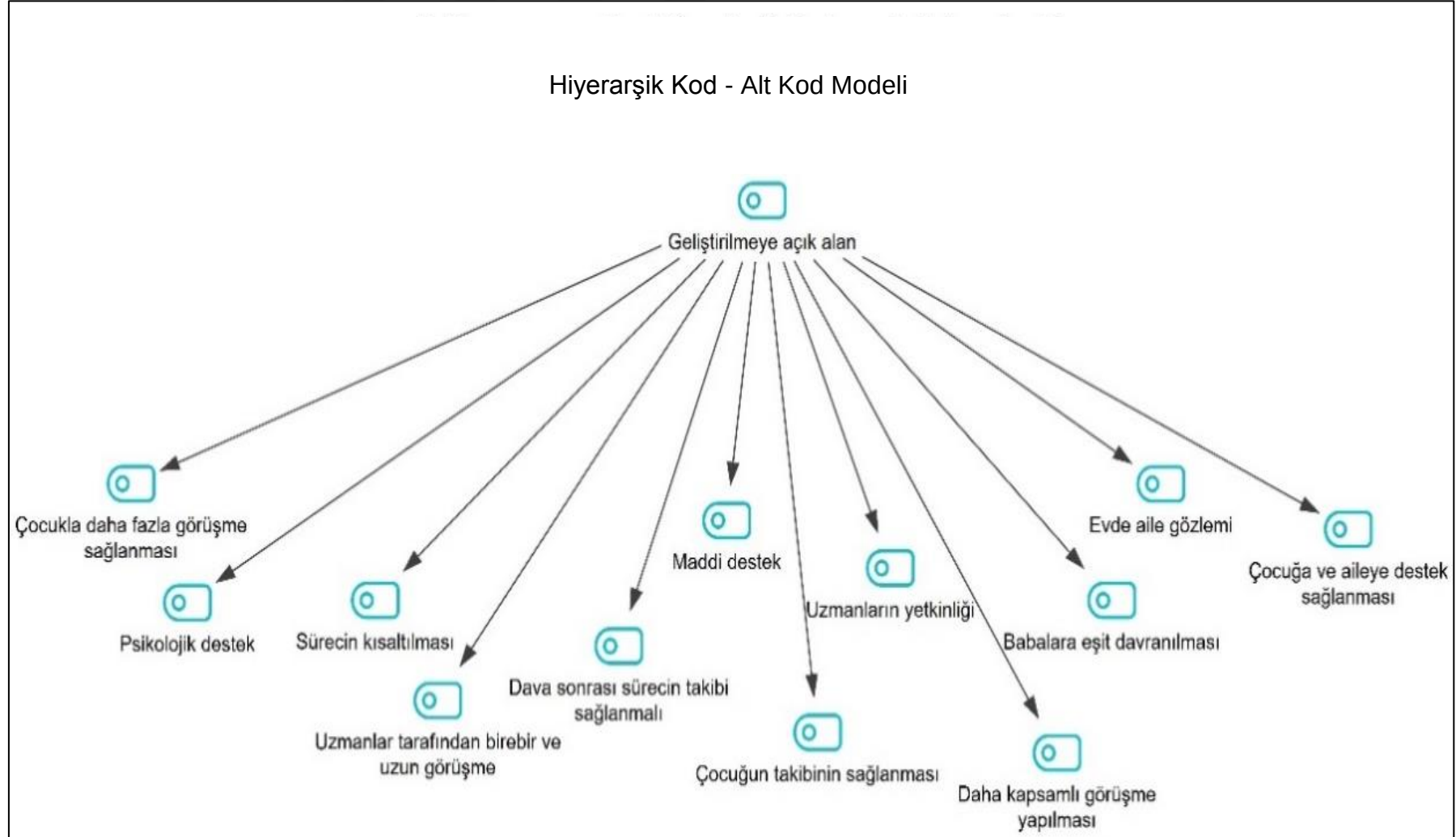
Tablo 22. Huzursuz eden prosedürel durumlar

Ebeveynlerin %15'ine göre kendilerini ve çocuklarını huzursuz eden prosedürel bir durum gelişmemiştir. Ebeveynleri %60 oranla en çok rahatsız eden prosedürel durum; sürecin uzun ve stresli olması ve çocukların adliyeye çağırılması olmuştur. Bunların yanı sıra, uzmanların yetersizliği ve çocuklara yöneltilen olumsuz soru kalıpları da huzursuz eden prosedürel durum olarak değerlendirilmiştir (Tablo 22)

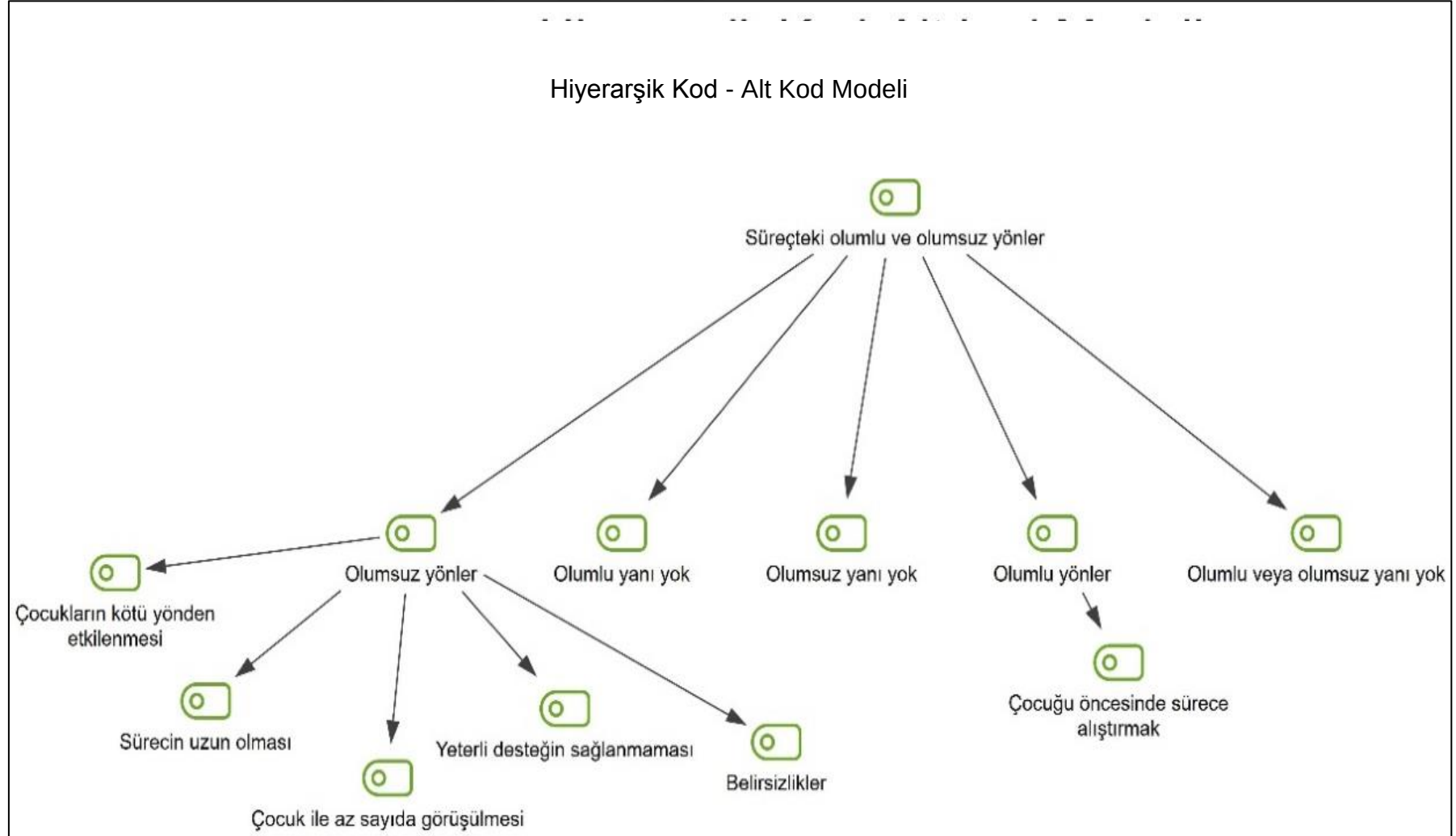
Tablo 23. Geliştirilmeye açık alan

Velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynlere göre; dava sonrası sürecin takibinin sağlanması, daha kapsamlı görüşme yapılması, maddi destek sağlanması, uzmanlar tarafından birebir ve uzun görüşme yapılması, uzmanların yetkinliğinin artırılması, babalara eşit davranılması, sürecin kısaltılması, ailelere psikolojik destek sağlanması, çocuğun takibinin sağlanması (süreç sonrasında da), çocukla uzmanlar tarafından daha fazla görüşme sağlanması ve hem süreç içerisinde hem süreç sonrasında evde aile gözleminin yapılması gerekmektedir (Tablo 23).

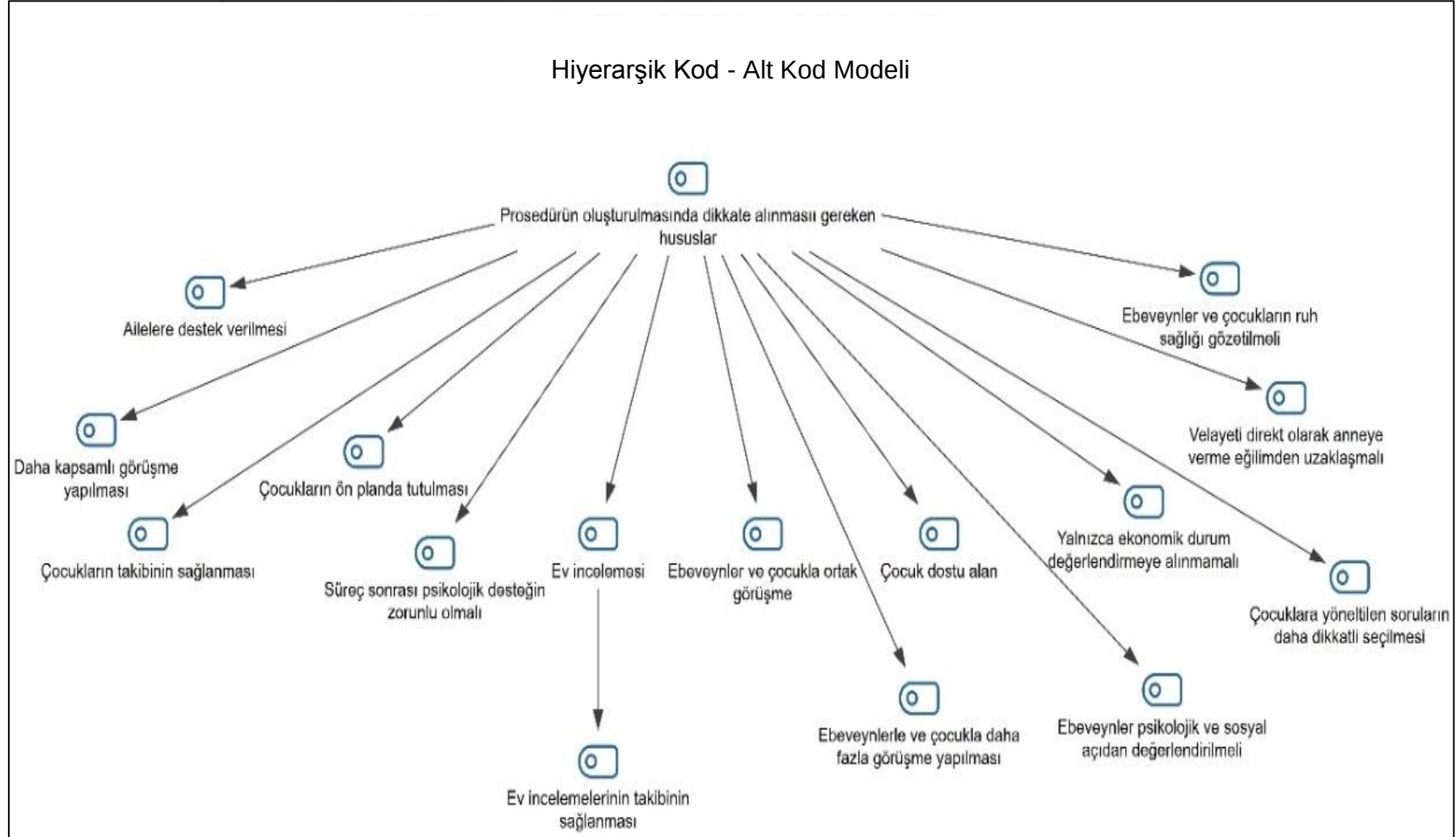
Tablo 24. Olumlu ve olumsuz yönler

Katılımcılara göre, sürecin olumsuz yanları; belirsizliklerin olması, yeterli desteğin sağlanmaması, çocukların kötü yönden etkilenmesi, çocuk ile az sayıda görüşülmesi ve sürecin uzun olması olarak sıralanabilir. Olumlu yön olarak ise; uzmanların çocukla görüşmesi çocuğu sürece alıştırmak olarak görülmüştür. Katılımcıların %40'ı sürecin olumlu bir yanının olmadığını düşünmektedir (Tablo 24).

Tablo 25. Prosedürün oluşturulmasında önemli hususlar

Ebeveynlere göre standart prosedürün oluşturulmasında dikkate alınması gereken önemli hususlar; ev incelemesinin yapılması (ev incelemelerinin takibinin sağlanması), ebeveynler ve çocukla ortak görüşme sağlanması, çocuklara yöneltilen soruların daha dikkatli seçilmesi, ebeveynlerin psikolojik ve sosyal açıdan değerlendirilmesi, ailelere maddi-manevi destek verilmesi, süreç sonrası psikolojik desteğin zorunlu olması, çocukların yararının ön planda tutulması, ebeveynlerle ve çocukla daha fazla görüşme yapılması, çocukların takibinin sağlanması, daha kapsamlı görüşme yapılması, velayeti direkt olarak anneye verme eğilimden uzaklaşması, yalnızca ekonomik durum değerlendirmeye alınmaması, ebeveynler ve çocukların ruh sağlığı gözetilmesi ve çocuk dostu alanlarda görüşmelerin gerçekleştirilmesi olarak sıralanmıştır (Tablo 25).

5 TARTIŞMA

Yapılan araştırmaya, Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde (ADM) görev alan (sosyal hizmet uzmanı, pedagog ve psikolog) 67 uzman ve boşanma sürecinde velayet değerlendirilmesine tabi tutulmuş 20 ebeveyn dahil olmuştur. Velayet davası nedeniyle adli sisteme dahil olmuş çocuklarda, çocuğun üstün yararı ilkesi her zaman ön planda tutulmalıdır. Çalışmada, velayet değerlendirmelerinde bir Standart Operasyon Prosedürünün (SOP) bulunmadığı öne sürülmüştür. Bu çalışma, velayet değerlendirmelerinde SOP'un varlığını ve uygulanan prosedürün olguya ve uzmana bağlı olarak değişiklik gösterip göstermediği sorusuna cevap arar. Bu bağlamda, değerlendirmede uygulanan yöntemler araştırılmıştır. Oluşturulan SOP ile her çocuğun velayetinin eşit şartlar altında değerlendirilmesini sağlarken, çocukların süreçten görebileceği hasarı en aza indirmek hedeflenmiştir.

5.1 Standart Operasyon Prosedürü

Ebeveynlere yönelik yapılan mülakat ve uzmanlara yönelik anket sonuçlarından elde edilen verilere göre, velayet değerlendirmelerinde standart bir prosedür uygulanmadığı kanıtlanmıştır.

Elde edilen verilere göre uzman katılımcıların %62'si uyguladıkları prosedürde farklılıklar olduğunu belirtti. Bu durumda, aslında uzmanların aynı prosedürü uygulamadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Uzmanların çelişkili ifadelerde bulunduğu saptanmıştır. Bir katılımcı; bütün uzmanların aynı prosedürü uyguladığını belirtirken, diğer bir soruda standart bir prosedür olmaması gerektiğini, her meslek grubunun eğitim farklılığı nedeniyle kendine göre uyguladığı uygulamalar bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %12'si standart bir prosedürün olmaması gerektiğini düşünürken, %20'si bütün illerde geçerli bir SOP'un olması gerektiğini ve hatta içlerinden bir katılımcı bir dönem bu durumu gerçekleştirebilmek adına bir dernek kurduklarını ifade etti. Bir yandan *“bizim zaten standart prosedürümüz var, bunu uyguluyoruz. Eski çalışanlar yeni gelenlere anlatıyor ve yeni gelenler eskilerden öğrenerek bunu gerçekleştiriyor”* ifadelerini kullanan bir katılımcı da mevcuttu.

Standart bir prosedürün varlığını savunurken, “bizim adliyede bu şekilde ancak başka illerde böyle olmayabilir” şeklinde ekledi. Bu durum da Türkiye genelinde standart bir prosedürün olmadığını kanıtlar niteliktedir. Sonuçlara göre, uzmanların %18’i aynı prosedürün uygulandığını savunurken, uzmanların %62’si standart bir prosedür olmadığını ve %12’si Standart Operasyon Prosedürünün olmaması gerektiğini iletmiştir. Özellikle her vakanın kendi içerisinde farklılıkları olabilmesi nedeniyle standart bir prosedürün var olamayacağını savunan bir kesim mevcuttur. Örnek vermek gerekirse; Anket 2’deki katılımcı, aynı prosedürün uygulandığını belirtirken, prosedürün oluşturulmasında önemli bulduğunuz maddeler bölümünde raporlamanın standart olması gerektiğini belirtiyor. Aynı şekilde anket 6’da yer alan katılımcı da aynı prosedürün uygulandığını, bir farklılık olmadığını belirtirken, standart prosedürün oluşturulması sorusuna *“Standart bir prosedürün olmasını kendi adıma doğru bulmuyorum. Çünkü bu alanda sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagog olmaz üzere üç ayrı meslek elemanı çalışıyor. Her birinin aldığı eğitim farklılık gösteriyor ve bu bazen etkili olabiliyor. Standart bir prosedür olduğunda bu üç meslek elemanından birisi mutlaka bu uygulamadan memnun olmayacaktır. İstediği uygulamaları yapamayacaktır. Bu durumun mesleki doyum noktasında sorun olacağını düşünüyorum.”* şeklinde cevap vermiştir. Buradan prosedürün uygulanmadığı ortaya çıkmakla birlikte kendi içlerinde yaşanan çelişkiyi de görebilmekteyiz. 8. Katılımcı ise, standart bir prosedürün olmaması gerektiğini belirtmekle birlikte, *“Velayet değerlendirmelerinin her birinde aynı prosedürün uygulandığını düşünmüyorum. Amacımız çocuğun üstün yararının gözetilerek sağlıklı bir aile ortamında gelişmesini sağlamak olsa da uzman arkadaşlarımızla farklı uygulamalar ve yaklaşımlarla kanaat bildiriyoruz.”* ifadelerini kullanmıştır. Ancak buradaki amaç dosya içeriğinde farklılık olsa dahi bütün çocuklara eşit şekilde davranılarak çocukların üstün yararının gözetilmesidir. Emery ve arkadaşları (2019), velayet değerlendirmelerinde açık kriterlerin bulunmaması nedeniyle birçok çocuk velayeti değerlendirmelerinde uygulama hususunda şüpheli olduklarını belirtmişlerdir (98). Sonuçlar ile Emery ve arkadaşlarının (2019) araştırması uyumludur. Verilen cevaplara göre, ülkemizde de standart bir uygulamanın olmadığı görülmektedir. Emery ve arkadaşları (2019) velayet değerlendirmelerinde uygulamaya yönelik hem teorik hem bilimsel eksiklikler

olduğunu savunmuş ve psikologların bu konuda daha fazla rol alabileceğini belirtmiştir (98).

Uzmanlar da kendi aralarında çelişebilmekte ve farklı görüş bildirebilmektedir. Araştırmada yer alan uzman psikolog bir katılımcımızın da eklediği üzere; bu durumu önlemek adına uzman psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan heyetler oluşturulabilir. Psikolog, pedagog ve sosyal hizmet uzmanı olacak şekilde heyet oluşturmak ve heyetin karar verip bir rapor çıkarması hedeflenebilir. Her birinin mesleki deneyim, tecrübe ve bilgisinin farklı olması nedeniyle ortaya daha sağlıklı sonuçlar çıkabileceğine inanılmaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamının birbirinden destek aldığını ifade etmesi bu durumu doğrular niteliktedir. Bunun yanı sıra, Büken ve arkadaşlarının 2023 yılında gerçekleştirdiği çalışmada iller arası uzmanların uyguladığı yöntemlerde yerel farklılıklar olduğu saptanmıştır (99). Bu durumda farklı illerdeki uzmanlar ile benzer çalışmanın gerçekleştirilmesi sağlıklı olacaktır.

5.2 Psikolojik Test Kullanımı

Değerlendirmelerde psikolojik test kullanımında eksiklik olduğu görülmektedir. Psikolojik testlerin kullanımı sorulduğunda, değerlendirmelerde herhangi bir test uygulamayan %67 uzmandan %17'sinin teste gerek duyulduğu durumda hastaneye sevk ettiğini belirttikleri görülmüştür. Psikolojik test denildiğinde ruhsal bozukluk akıllarına gelmektedir, ancak burada bahsedilen testler; ebeveyn becerilerini ölçen, çocuk- ebeveyn uyumuna bakılan testlerdir. Bu açıdan bakıldığında birçok uzmanın bu testlerden haberinin olmadığı söylenebilir. Elde edilen bu sonuç, literatürdeki sonuçlar ile uyuşmaktadır (10, 83). 2023 yılında gerçekleştirilen bir araştırmada Türkiye'de uygulanan değerlendirmelerde psikolojik test kullanımındaki eksikliklere değinilirken; başka bir araştırmada ise değerlendirmelerde kullanılması gereken testler ele alınmıştır (10, 83). Yurt dışındaki uygulamalara bakıldığında ise velayet değerlendirmelerinde psikolojik test kullanımı ülkemize göre daha yaygın olarak kullanılmaktadır (98). Ülkemizde de kullanımının artırılmasının gerekli olduğu kanısına varılmıştır. Sonuçlara göre; uzmanların %65'i velayet değerlendirmesinde

herhangi bir psikolojik test kullanmamaktadır. Uzmanların konu hakkında bilinçlendirilmesi ve değerlendirmelere yardımcı olacak psikolojik test kullanımının artırılması önerilmektedir. Standart Operasyon Prosedüründe mutlaka olması gereken maddelerdendir.

5.3 Zaman Kısıtı

Hem ebeveynlerin hem de uzmanların verdiği cevaplara göre çocuklarla ve ailelerle daha fazla görüşme yapılmalıdır. Kısıtlı imkanlar nedeniyle çoğunlukla görüşmeler yalnızca bir kere gerçekleşmektedir ve bu hem uzmanlar hem aileler açısından zorlu ve yetersiz olmaktadır. Katılımcıları rahatsız eden durumlara bakıldığında en fazla oran ile katılımcıların %28'inin görüşmelerin kısıtlı/yetersiz süre içerisinde yapılması olduğu belirttiği görüldü. Uzmanların da belirttiği üzere bir dava için kendilerine verilen süre yeterli değildir ve bu sonuçlar literatürdeki sonuçlar ile uyumludur (83).

5.4 Çocuk Dostu Görüşme Alanları

Her iki tarafında savunduğu bir diğer konu ise görüşmelerin adliyelerde değil, çocuk dostu alanlarda yapılması gerektiğidir. Çocuğun adli sisteme dahil olması bir yana, adliye ortamında bulunması çocuğun sağlığını olumsuz etkileyen etmenlerden biridir. Bir katılımcı, değerlendirme esnasında kendisiyle görüşme gerçekleştirilirken yedi yaşındaki çocuğunun dışarıda tek başına beklediğini ve korktuğunu belirtmiştir. Katılımcı: “... Psikolog beni aradı öncelikle benimle ve kızım ile görüşmek istediğini söyledi. Ben de dedim ki hiç değilse benim çalıştığım yerde, ben öğretmen evinde çalışıyorum, işte buraya gelebilirsiniz veya dışarda bir yerde görüşebiliriz dedim. Hayır dedi. Adliyeye getirmeniz gerekiyor. Buradaki adliye binası son derece büyük, çok korkutucu, çok kasvetli ve saat beşten sonra bizi çağırdılar. Çünkü kızımın okulu beşte bitiyordu. Biz gittiğimizde adliye koridorlarında in cin top oynuyordu...” ifadelerini kullanmıştır. Bu konuda uzmanların da görüşü aynı yöndedir. Uzmanlardan oluşan katılımcılar prosedürde olması gerek önemli maddelere değinirken çocuk dostu görüşme alanlarının olması gerektiğinin üzerinde durmuştur.

Katılımcılar geliştirilebilir alan olarak %32 ile en çok çocuk dostu alalarda görüşme yapılması gerektiğini düşündükleri saptanmıştır. Elde edilen sonucun, literatürdeki araştırmalar ile de uyumlu olduğu görülmektedir (100).

5.5 Ebeveynlerin Bilinçlendirilmesi

Öncelikle ebeveynlere bu durumun bir yarış olmadığı aktarılmalı. Çocuğu davanın tarafı haline getirmemeleri gerektiği ve getirdikleri takdirde bu durumun çocuk üstünde bırakabileceği etkileri açıklanmalıdır. Ebeveynlerin konu hakkında önceden bilinçlendirilmesi şarttır. Çünkü çocuğun yararını düşündüklerini savunmalarına rağmen, çocuk üstünde bıraktıkları hasarın farkında olamayabilirler. Bunun yanı sıra, standart bir prosedür etrafında uzmanlar yine kendilerine göre farklı uygulamalar geliştirebilirler, bu durumun katkısına ve sonuçlarına göre eklemeler yapılabilir. Uzmanlara ve ebeveynlere yönelik eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir. Aynı zamanda değerlendirmelerde ebeveyn tutum ve davranışlarını ölçen testlerin kullanımının artırılması gereklidir.

5.6 Velayet Değerlendirmelerinde Kullanılması Gereken SOP

Velayet değerlendirmesi, çekişmeli boşanmalarda velayet anlaşmazlığına konu olan çocukların üstün yararlarının belirlenmesiyle ilgili faktörlerin tarafsız ve kapsamlı bir değerlendirmesini sağlama amacı taşır. Hem taraflar arası hem de taraflar ile çocuğun iletişimini kolaylaştırmak, ebeveyn-çocuk ilişkilerini güçlendirmek, risk değerlendirmesini kolaylaştırmak, çocuğun bakış açısını dikkate almak ve çocuk odaklı olmak velayet değerlendirmelerinin ana hedeflerindendir (96). Velayet değerlendirmelerinde kullanılması gereken SOP için literatürden ve elde edilen verilerden yola çıkılarak 4 ana başlık altında toplanan SOP oluşturulmuştur.

Velayet Değerlendirmelerinde Standart Operasyon Prosedürü

Amaç: Elde edilen verilerle çocukların üstün yararı gözetilerek hazırlanan raporlar ile mahkemeye yardımcı olunması.

Paydaşlar: Ebeveynler, müşterek çocuklar, yasal temsilciler ve Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Müdürlüğü'nde çalışan sosyal hizmet uzmanı, psikolog ve pedagooglardan oluşan uzman grubu.

1. Bilgi Toplama ve İletişime Geçme

Dokümantasyon

- Mahkeme emirleri ve ebeveynlik planları gibi ilgili yasal belgelerin toplanması. Dava dosyasının incelenmesi.
- Yaşam düzenlemeleri, istihdam ve ekonomik durum dahil olmak üzere her bir taraf hakkında arka plan bilgisi toplama.

Uzmanlarla İş birliği

- Ek bilgiler toplamak için öğretmenler, danışmanlar ve kurum çalışanları gibi ilgili uzmanlarla iletişim kurmak.
- Bu uzmanlardan ilgili tüm belgelerin veya raporların alınması.

İlk Görüşmeler

- Taraflarla iletişime geçerek her bir ebeveyn ve çocuk/lar ile görüşme organize etmek.
- Görüşmelerin hem ebeveynler ve çocuk/ların ayrı değerlendirileceği hem de ebeveynlerin ve çocuk/ların birlikte değerlendirileceği şekilde planlanması.

2. Görüşmeler ve İnceleme

Ebeveynler ile Görüşme

- Velayet düzenlemesine ilişkin bakış açılarını anlamak için her ebeveynle ayrı görüşmeler yapılması.

- Ebeveynler arasındaki endişeleri veya anlaşmazlıkları belirlemek.
- Aile dinamiğini anlamak, daha kapsamlı ve sağlıklı değerlendirme yapabilmek adına aile bireyleri ve yakınlarla görüşme gerçekleştirmek.

Çocuk/lar ile Görüşme

- Velayet davasında yer alan her çocukla yaşına uygun görüşmeler yapılması.
- Çocukların her bir ebeveynle olan ilişkilerinin gözlemlenmesi ve değerlendirilmesi.
- Çocuklar ile ihtiyaca bağlı olarak birden fazla kez görüşme yapılması.

Ebeveynler ve Çocuk/lar ile Birlikte Görüşme

- Ebeveyn-çocuk ilişkisini gözlemlemek ve değerlendirebilmek adına anne-çocuk, baba-çocuk ve anne-baba-çocuk ile görüşmeler yapılması.
- Çocuğun davranışlarının ve/veya davranışlarındaki değişikliklerin ebeveynlerinin yanında iken değerlendirilmesi.

Ev Ziyaretleri

- Yaşam ortamını değerlendirmek için her ebeveynin evine ziyaretler planlanması ve değerlendirilmesi.
- Gerekli kaynakların mevcudiyetini, güvenlik önlemlerini ve çocuklar için genel uygunluğun değerlendirilmesi.
- Ev ziyaretlerinin dava sonrasında da 6 ayda 1 şeklinde takibinin sağlanması.

3. Psikolojik Değerlendirme ve Testlerin Kullanılması

Ebeveyn Ruh Sağlığı

- Her ebeveyn için mental sağlığı ve duygusal istikrarı değerlendirmek amacıyla psikolojik değerlendirmeler düzenlenmesi.

- Ruh sağlığının ebeveynlik kapasitesi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi.
- Değerlendirmeleri yaparken psikolojik testlerin kullanılması.

Çocuğun Psikososyal Değerlendirmesi

- Çocukların psikososyal refahını değerlendirmek için çocuk psikologları veya görüştükları danışmanlarıyla iletişim kurmak.
- Velayet düzenlemesinin çocukların ruh sağlığı üzerindeki potansiyel etkisinin değerlendirilmesi.
- Çocuğun ebeveynleriyle ve çevresiyle ilişkisini değerlendirme.

4. Raporlama ve Öneriler

Kapsamlı Rapor

- Mülakatlardan, ev ziyaretlerinden ve değerlendirmelerden elde edilen bulguları özetleyen ayrıntılı bir rapor hazırlamak.
- Çocukların yüksek menfaatlerini temel alan velayet düzenlemelerine ilişkin önerilere yer vermek.

Paydaşlara Sunum

- Kapsamlı raporu, yasal gerekliliklere uygunluğu sağlayarak mahkemeye sunulması.
- Mahkeme tarafından talep edilmesi halinde ifade vermeye veya açıklama yapmak için hazır olunması.
- Her türlü sorununun ele alınması ve açık iletişimin teşvik edilmesi.

6 SONUÇ

Boşanma davalarında en çok etkilenen çocuktur. Günümüzde artan boşanma davalarında, çocuklara daha çok önem verilmelidir. Çekişmeli boşanmalarda söz konusu çocuk olduğunda her zaman çocuğun yüksek yararı gözetilmektedir. Bu durumu desteklemek, bütün çocukların ve velayetlerinin eşit şartlar altında değerlendirmesi adına, velayet değerlendirmelerinde Standart Operasyon Prosedürü gereklidir. Araştırmada bu konu üzerinde durulmaktadır. Çocuk velayeti değerlendirmelerinde mevcut bir Standart Operasyon Prosedürünün olmadığı öne sürülmüştür. Araştırma kapsamında; ADM'lerde görev alan uzmanlar (psikolog, pedagog, sosyal hizmet uzmanı) ve çekişmeli boşanmada velayet değerlendirmesine tabi tutulmuş ebeveynler ile anket çalışması ve mülakat gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilere göre; halihazırda velayet değerlendirmelerinde bir Standart Operasyon Prosedürü bulunmamaktadır. Sonuçlar ve literatür baz alınarak 4 aşamadan oluşan bir Standart Operasyon Prosedürü geliştirilmiştir.

Hem uzmanlar hem ebeveynler velayet değerlendirmelerinde verilen sürenin yetersiz olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra, her iki grup da çocukların takibinin sağlanmadığı, çocuk üzerinde daha fazla durulması gerektiğini savunmuştur. Diğer taraftan, uzmanlar kendilerine eğitim verilmesi, süpervizyona tabi tutulmaları ve psikolojik yardım almaları gerektiğini öne sürmüştür. Ebeveynler ise hem kendilerine hem çocuklara yönelik psikolojik ve maddi destek verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ortak paydada buluşulan bir diğer nokta ise; dava sürelerinin kısalması gerektiğidir. Sürecin uzaması çocukların daha fazla yıpranmasına yol açmaktadır.

Literatürle uyumlu olarak; Türkiye'de velayet değerlendirmelerinde psikolojik test kullanımının yaygınlığının oldukça az olduğu saptanmıştır. Önerilen Standart Operasyon Prosedüründe yer alan önemli maddelerden biri olan psikolojik test kullanımı, yurtdışı uygulamalarında daha yaygın olarak görülmektedir. Testlerin kullanımı; ebeveynlerin ve çocukların ruhsal durumu, ebeveynlerin ebeveynlik kapasiteleri ve yeterliliğinin saptanmasında önemli ölçüde yer almaktadır. Bununla birlikte, değerlendirmelerin daha sağlıklı gerçekleşmesi ve daha güvenilir bilgi

sağlanarak mahkemeye yardımcı olunabilir. Uzmanlara eğitim verilmesi ve bu konunun üzerinde durulması önerilmektedir. Aynı zamanda uzmanların iş yoğunluklarının azaltılması ve her bir dava ve çocuk ile daha sağlıklı görüşmeler gerçekleştirebilme, çocukların ve ailenin takibinin sağlanabilmesi, çocuğun üstün yararını koruyabilmek adına verilen yanıtlarda da belirtildiği üzere uzman sayısının artırılması gereklidir. Okullarda verilen eğitimlerde adli bilimler üzerinde daha fazla durulması ve gençlerin bu alana teşvik edilmesi tavsiye edilmektedir.

Araştırmada bazı kısıtlamalar mevcuttur. Araştırmanın daha sağlıklı sonuç vermesi adına, sonraki araştırmalarda farklı iller karşılaştırma önerilmektedir. Karşılaştırma yapılabilmesi adına diğer illerdeki uzmanlar ile benzer çalışma yürütülebilir. Bu sayede daha fazla uzmana ulaşılabilir ve iller arası değerlendirmedeki farklılıklar saptanabilir. Standart Operasyon Prosedürünün bütün illerde uygulanabilir olması hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, araştırma yapılırken çelişkili ifadelerin önüne geçebilmek adına uzmanlar ile daha detaylı bir mülakat gerçekleştirilebilir.

En önemli noktalardan biri ise; uzmanların öncelikle ebeveynlere ve sonrasında çocuklara içinde bulunulan durumu anlayabilecekleri şekilde açıklamasıdır. Bu konuda uzmanlara ve ebeveynlere eğitim verilmesi gereklidir. Özellikle ebeveyne yabancılaşma sendromunun önüne geçilebilmesi adına ebeveynler ile görüşmeler gerçekleştirilmesi, ebeveynler arasındaki ilişkinin ve ebeveyn uyumunun çocuğu nasıl etkileyebileceği anlatılmalıdır. Buradaki ortak amaç her iki taraf için de çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ve bunun devamlılığın sağlanmasıdır. Burada önemli olan çocuk ve çocuğun gelişimidir. Çocuklukta yaşanan olaylar gelecekte iz bırakabilmekle birlikte olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir. Çocuğun yüksek yararının önce geldiği unutulmamalıdır.

7 KAYNAKLAR

1. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2021). Adli İstatistikler 2021. Ankara: Adalet Bakanlığı.
2. TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu (2023). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2022*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2022-49437#:~:text=Evlenen%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202021%20y%C4%B1l%C4%B1nda,binde%206%2C76%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti.&text=Bo%C5%9Fanan%20%C3%A7iftlerin%20say%C4%B1s%C4%B1%202021%20y%C4%B1l%C4%B1nda,y%C4%B1l%C4%B1nda%20180%20bin%20954%20oldu>.
3. Amato, P. R. (2014). The consequences of divorce for adults and children: An update. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 23(1), 5-24.
4. Ogut, T. D., Chavez, F. T., Tyc, V., & Patel, J. (2021). Protective Buffers of Effective Parental Cooperation and Communication for Offspring of Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 62(8), 640-656.
5. Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın Çocuklar Üzerine Olumsuz Etkileri ve Bunlarla Baş Etme Yolları. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 11(11), 99-108.
6. Bastait, K., & Pasteels, I. (2019). Is joint physical custody in the best interests of the child? Parent-child relationships and custodial arrangements. *Journal of Social and Personal Relationships*, 36(11-12), 3752-3772.
7. Uzun, T. B. (2016). Türk Medenî Kanunu'na Göre Velâyetin Kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velâyet Modeli. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 135-166.
8. Yelmen, A. (2020). Birlikte (Ortak) Velayete Yönelik İsviçre Yargı Kararlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(2), 315-325.
9. Gould, J. (2005). Use of psychological tests in child custody assessment. *Journal of Child Custody*, 2(1-2), 49-69.
10. Kalkavan, İ., & Büken, E. (2017). Boşanma Davalarında Çocuğun Velayet Hakkı İçin Uygun Ebeveynin Belirlenmesi. *Adli Tıp Bülteni*, 22(1), 54-63.
11. American Psychological Association. (1995). Guidelines For Child Custody Evaluations in Divorce Proceedings. *Family Law Quarterly*, 51-62.
12. Aydos, S. ve Köksal-Akyol, A. (2020). Velayet Kararlarında Yürütülen Süreç: Uzmanlar Ne Düşünüyor? Ne Yapıyor?. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(3), 904-930.
13. Polat, O. (2020). Adli Tıpta Bilirkişilik. 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, ss: 45-68.
14. Rich, E. C., Burke, W., Heaton, C. J., Haga, S., Pinsky, L., Short, M. P., & Acheson, L. (2004). Reconsidering the family history in primary care. *Journal of general internal medicine*, 19(3), 273-280.
15. Bell, F. (2019). Family law, access to justice, and automation. *Macquarie LJ*, 19, 103-132.

16. Velleman, J. D. (2005). Family History. *Philosophical Papers*, 34(3), 357-378.
17. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Kanun No. 2709). Resmî Gazete 17863 (09 Kasım 1982). Erişim 03 Ocak 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
18. ÇKK, Çocuk Koruma Kanunu (Kanun No. 5395). Resmî Gazete 25876 (15 Temmuz 2005). Erişim 03 Ocak 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5395.pdf>
19. Sağlam, M., & Aral, N. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(2), 43-56.
20. Berzenski, S. R., Madden, A. R., & Yates, T. M. (2019). Childhood Emotional Abuse Characteristics Moderate Associations with Adult Psychopathology and Caregiving. *Child Abuse & Neglect*, 87, 77-87.
21. Çelik, C. (2005). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, 36.
22. Akbay, S. E. & Gündoğdu, M. H. (2021). The Relation between Parental Bonding with Intimacy and Authentic Self in Mediated by Attachment Style. *Kastamonu Education Journal*, 29(1), 84-102.
23. Jeong, J., Franchett, E. E., Ramos de Oliveira, C. V., Rehmani, K., & Yousafzai, A. K. (2021). Parenting interventions to promote early child development in the first three years of life: A global systematic review and meta-analysis. *Plos Medicine*, 18(5), e1003602.
24. Sbarra, D. A., & Borelli, J. L. (2019). Attachment reorganization following divorce: Normative processes and individual differences. *Current Opinion in Psychology*, 25, 71-75.
25. Levine, R., Sato, S., Hashimoto, T., & Verma, J. (1995). Love and Marriage in Eleven Cultures. *Journal of Cross Cultural Psychology*, 26, 554-571.
26. Weisfeld, G. E., & Weisfeld, C. C. (2002). Marriage: An evolutionary perspective. *Neuroendocrinology Letters*, 23(4), 47-54.
27. Kavak, A. K. (2018). *Evlilik Birliğinin Korunması* (Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi).
28. Abdel-Sater, R. (2022). Marriage dissolution in the United States: A survival analysis approach. *Journal of Divorce & Remarriage*, 63(4), 235-261.
29. Wagner, M. (2020). On Increasing Divorce Risks. *Divorce in Europe: New Insights in Trends, Causes and Consequences of Relation Break-ups*, 37-61.
30. Kelly, J. B. (2012). Risk and protective factors associated with child adolescent adjustment following separation and divorce. In Parenting Plan Evaluations: Applied Research for the Family Court (Eds K Kuehnle, L Drozd). *New York, Oxford University Press*, 49-84.
31. Amato, P. R., Meyers, C. E., & Emery, R. E. (2009). Changes in Nonresident Father- Child Contact From 1976 to 2002. *Family Relations*, 58(1), 41-53.
32. Cabılar, B. Ö., & Yılmaz, A. E. (2022). Boşanma ve Boşanma Sonrası Uyum: Tanımlar, Modeller ve Uyumun Değerlendirilmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 1-11.
33. Raley, R. K., & Sweeney, M. M. (2020). Divorce, Repartnering, and Stepfamilies: A decade in review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 81-99.

34. Yücel, S. (2018). Yargıtay Kararları Işığında Anlaşmalı Boşanma Davası Sonrasında Nafaka ve Tazminat Talepleri. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 239-257.
35. Schaan, V. K., Schulz, A., Schächinger, H., & Vögele, C. (2019). Parental Divorce is Associated with an Increased Risk to Develop Mental Disorders in Women. *Journal of Affective Disorders*, 257, 91-99.
36. Mukono, M. (2022). Divorce Law in Kenya: In Support of a Uniform No-Fault Regime. *Strathmore Law Review (SLR)*, 7(1), 161-183.
37. Polat, O., & Güldoğan, E. (2015). Uzman Görüşünün Boşanma Davalarında Velayetin Saptanmasındaki Önemi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (118), 243-254.
38. *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. UNICEF Türkiye. (n.d.). <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
39. Taşkın, Ö. Ö. (2020). Velayet Hakkının Kullanılması, Velayetin Değiştirilmesi. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(1), 239-262.
40. Taşkın, Ö. Ö. (2006). *Velayette Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi* (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi).
41. Canbulut, T. (2014). Türkiye'de Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Derleme. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 1(2), 85-94.
42. Öztürk, A. (2017). Çocuk Hakları ve Eğitimine Psikolojik Bir Bakış. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(33), 429-451.
43. Şirin, M. C. (2019). Çocuğun Yararı Gözüyle Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Bakış. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(8), 219-240.
44. TMK, Türk Medeni Kanunu (Kanun No. 4721). Resmî Gazete 24607 (08 Aralık 2001). Erişim 03 Ocak 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4721.pdf>
45. Karaca, H. (2014). *Türk Hukukunda Velayetin Kapsamı ve Hükümleri* (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi).
46. Şahin, S. (2023). *Türk Medeni Hukuku ve İslam Hukukunda Velayet* (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi).
47. Yargıtay, 2. Hukuk Dairesi, 2014/6351 E., 2014/16896 K. 10.09.2014.
48. Kurt, L. M. (2018). Boşanma Durumunda Birlikte (Ortak) Velâyet. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 157-186.
49. Yılmaz, Y. D. D. C. (2015). Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 35(1), 103-141.
50. Fernandez-Kranz, D., & Nollenberger, N. (2022). The impact of equal parenting time laws on family outcomes and risky behavior by teenagers: Evidence from Spain. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 195, 303-325.
51. Forslund, T., Granqvist, P., van IJendoorn, M. H., Sagi-Schwartz, A., Glaser, D., Steele, M., ... & Duschinsky, R. (2022). Attachment Goes to Court: Child protection and custody issues. *Attachment & Human Development*, 24(1), 1-52.

52. Erlüle, F. (2018). Yargıtay Kararları Çerçevesinde Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 259-284.
53. Serdar, İ. (2007). Kişisel İlişki Kurma Hakkı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9, 739-781.
54. Türkmen, A. (2020). Çocuğun Kişisel İlişki Kurma Hakkı. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 26(2), 1126-1156.
55. Erdoğan, E., & Kırşehirli, T. (2021). Pandemi Sürecinde ve Öncesinde İnsan Hakları Açısından Velayet Suistimali, Çocuk İcrası ve Ebeveyne Yabancılaşma Sendromu. *Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Akademik Dergisi*, 4(7), 257-271.
56. Güneş, D. B. (2021). Mağdur Hakları Kanunu Taslağı'nın Çocuk Teslimi ve Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29(2), 913-931.
57. Stahl, P. M. (1999). Alienation and Alignment of Children. *California Psychologist*, 32(3), 23-29.
58. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (2022). *İcra Yolu ile Çocuk Teslimi Uygulaması Sona Eriyor*. <https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cocuk-teslimi-ve-cocukla-kisisel-iliski-kurulmasina-iliskin-ilam-ve-tedbir-kararlarinin-yerine-getirilmesine-dair-yonetmelik-yayimlandi>
59. Vezzetti, V. C. (2016). New Approaches to Divorce with Children: A problem of public health. *Health Psychology Open*, 3(2), 1-16.
60. Auersperg, F., Vlasak, T., Ponocny, I., & Barth, A. (2019). Long-term effects of parental divorce on mental health—A meta-analysis. *Journal of Psychiatric Research*, 119, 107-115.
61. Öngider, N. (2013). Boşanmanın Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161.
62. Geniş, M., Toker, B., & Şakiroğlu, M. (2019). Boşanmanın Çocuklara Etkisi, Çocuğa Söylenmesi ve Ebeveyn Yabancılaşması Derleme Çalışması. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(3), 190-199.
63. Karadağ, F., & Özdemir, D. F. (2021). Çekişmeli Boşanma/Velayet Sürecinde Aile Mahkemelerinden Üniversite Hastanesine Gönderilen Olguların Değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 24(1), 99-108.
64. O'Donohue, W., Benuto, L. T., & Bennett, N. (2016). Examining the Validity of Parental Alienation Syndrome. *Journal of child custody*, 13(2-3), 113-125.
65. Stahl, P. M. (1999). Personality Traits of Parents and Developmental Needs of Children in High Conflict Families. *Academy of Certified Family Law, Specialists Newsletter*, Winter 1999, 3, 8-16.
66. Kim, H. S. (2011). Consequences of Parental Divorce for Child Development. *American Sociological Review*, 76(3), 487-511.

67. Fagan, P. F., & Churchill, A. (2012). The Effects of Divorce on Children. *Marri Research*, 1, 1-48.
68. Erdim, L., & Ergün, A. (2016). Boşanmanın Ebeveyn ve Çocuk Üzerindeki Etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84.
69. Rosmalen, L. V., Veer, R. V. D., & Horst, F. V. D. (2015). Ainsworth's Strange Situation Procedure: The origin of an instrument. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 51(3), 261-284.
70. Stahl, P. M. (2014). Conducting Child Custody and Parenting Evaluations. *The Handbook of Forensic Psychology*, 137-169.
71. Bowlby, J. (1982). Attachment and loss: Retrospect and Prospect. *American Journal of Orthopsychiatry*, 52(4), 664-678.
72. Karakaş, N. M., Sarı, B. A., Aksakal, F. N. B., Özdemir, D. F., & Dağlı, F. Ş. (2021). Mother-child Attachment Patterns in Mothers with and without a History of Adverse Childhood Experiences. *Current Psychology*, 40, 44-55.
73. Yárnoz-Yaben, S. (2010). Attachment style and adjustment to divorce. *The Spanish Journal of Psychology*, 13(1), 210-219.
74. Finzi, R., Cohen, O., & Ram, A. (2000). Attachment and Divorce. *Journal of Family Psychotherapy*, 11(1), 1-20.
75. Forsberg, H., Kääriäinen, A., & Ritala-Koskinen, A. (2018). Children's residence in divorce disputes—examination of social work reports to the court. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 40(1), 21-36.
76. Buz, S., Düzyurt, K., & Sağlam, M. (2015). Aile Mahkemesinde Çalışan Sosyal Çalışma Görevlilerinin Sosyal İnceleme Raporlarına İlişkin Değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi Örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 7-30.
77. Kaganas, F., & Piper, C. (2019). Divorce and Domestic Violence. In *Undercurrents of Divorce*, 183-207. Routledge.
78. Moon, D. S., Lee, M. H., Chung, D. S., & Kwack, Y. S. (2020). Custody Evaluation in High-Conflict Situations Focused on Domestic Violence and Parental Alienation Syndrome. *Journal of the Korean Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 31(2), 66-73.
79. Dokgöz, H. (2020). *Adli Tıp & Adli Bilimler*. Ankara: Akademisyen Yayınevi.
80. Saruç, S., & Güneş, D. K. (2014). Suça Sürüklenen Çocuklar Hakkında Hazırlanan Sosyal İnceleme Raporlarının Mahkeme Kararlarına Etkisi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1), 109-132.
81. Çifci, E. G., & Ocaklı, B. Ö. (2015). Sosyal Hizmet Uzmanları Neden Sosyal İnceleme Raporlarını Yazarlar?. *Sosyal Hizmet*, 37-40.
82. Çoban, A. İ. (2015). Sosyal Hizmet Müdahalesinde Sosyal İnceleme Raporunun Yeri. *Sosyal Hizmet*, 27-31.
83. Kayma, D. (2023). Velayet Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(38), 474-495.

84. Cohen, P. N. (2019). The Coming Divorce Decline. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World*, 5, 1-6.
85. American Bar Association (2011). Child custody evaluation practices: A national survey. *Family Law Quarterly*, 45(2), 191-214.
86. TCK, Türk Ceza Kanunu (Kanun No. 5237). Resmî Gazete 25611 (12 Ekim 2004). Erişim 03 Ocak 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>
87. Ackerman, M. J., Bow, J. N., & Mathy, N. (2021). Child Custody Evaluation Practices: Where we were, where we are, and where we are going. *Professional Psychology: Research and Practice*, 52(4), 406.
88. Gould, J. W., & Stahl, P. M. (2000). The art and science of child custody evaluations: Integrating clinical and forensic mental health models. *Family Court Review*, 38(3), 392-414.
89. Öztürk, M., & Giren, S. (2015) Annelerin Ebeveynlik Algıları ile Çocuklarının Problem Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 477-503.
90. Sucuoğlu, B., Bayrakdar, U., Şahan, D., & Karaman, S. (2020). Ev Ortamı Tarama Aracı: Küçük çocukların ev ortamlarının değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 353-374.
91. Arch, M., Jarne, A., Però, M., & Guàrdia, J. (2011). Child Custody Assessment: A Field Survey of Spanish Forensic Psychologists' Practices. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 3(2), 107-128.
92. Greenberg, L. R., Gould, J. W., Gould-Saltman, D. J., & Stahl, P. M. (2003). Is the child's therapist part of the problem? What judges, attorneys, and mental health professionals need to know about court-related treatment for children. *Family Law Quarterly*, 37(2), 241-271.
93. Simon, R. A., & Stahl, P. M. (2014). Analysis in child-custody-evaluation reports: A crucial component. *Family Law Quarterly*, 48(1), 35.
94. Amare, G. (2012). Reviewing the Values of a Standard Operating Procedure. *Ethiopian Journal of Health Sciences*, 22(3), 205-208.
95. Manghani, K. (2011). Quality Assurance: Importance of systems and standard operating procedures. *Perspectives in Clinical Research*, 2(1), 34-37.
96. Bow, J. N., & Quinnell, F. A. (2001). Psychologists' Current Practices and Procedures in Child Custody Evaluations: Five years after American Psychological Association guidelines. *Professional Psychology: Research and Practice*, 32(3), 261.
97. Gülcan, C. (2021). Nitel Bir Veri Toplama Aracı: Odak (focus) Grup Tekniğinin Uygulanışı ve Geçerliliği Üzerine Bir Çalışma. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 94-109.
98. Emery, R. E., Otto, R. K., & O'donohue, W. T. (2019). A Critical Assessment of Child Custody Evaluations: Limited science and a flawed system. *In Clinical Forensic Psychology and Law*, 6(1), 199-230.

99. B ken, B., Kapoğlu, A. A., Din er, A. F., &  bek, A. M. (2023). Mağdur  ocukla Adli G r şmenin Standardizasyonu. *Bulletin of Legal Medicine/Adli Tıp Bülteni*, 28(3), 296-306.
100. Aydos, S., & Akyol, A. K. (2021). The Place of Child Development in Evaluations Related to Custody in Turkey. *Social Work and Social Sciences Review*, 22(2), 45-70.
101. Robinson, M., Butler, I., Scanlan, L., Douglas, G., & Murch, M. (2003). Children's experience of their parents' divorce. *In Children and the Changing Family*, 88-101. Routledge.
102. Devlet İstatistik Enstitüsü (D E) Verileri. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.doid=10844>.

8 EKLER

EK 1. Etik Kurul Onayı

EK 2. Aydınlatılmış Onam Formu

Değerli Katılımcı,

Katılmak üzere olduğunuz araştırma, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Gülfem Haraçcı tarafından yürütülmektedir. Araştırmada, boşanma olguları kapsamında gerçekleşen çocuk velayeti değerlendirmesinde uygulanan prosedürlerin ve değerlendirme yöntemlerinin tanınması amaçlanmaktadır. Uygulanan değerlendirme yöntemlerinden yola çıkılarak, velayet değerlendirmelerinde standart operasyon prosedürü oluşturmak hedeflenmektedir. Katılım gönüllülük temellidir ve herhangi bir gerekçe göstermeksizin sonlandırılabilir. Çalışma kapsamında elde edilecek olan veriler araştırmacılar harici kimseyle paylaşılmayacak, yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Çalışmamıza zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.

() Onaylıyorum

EK 3. Uzmanlara Yönelik Anket Formu

Boşanma Olgularında Velayet Değerlendirmesi: Değerlendirmelerde Uygulanması Gereken Standart Operasyon Prosedürünün (SOP) Oluşturulması

Değerli Katılımcı,

Katılmak üzere olduğunuz araştırma, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Gülfem Haraçcı tarafından yürütülmektedir. Araştırmada, boşanma olguları kapsamında gerçekleşen çocuk velayeti değerlendirmesinde uygulanan prosedürlerin ve değerlendirme yöntemlerinin tanınması amaçlanmaktadır. Uygulanan değerlendirme yöntemlerinden yola çıkılarak, velayet değerlendirmelerinde standart operasyon prosedürü oluşturmak hedeflenmektedir. Katılım gönüllülük temellidir ve herhangi bir gerekçe göstermeksizin sonlandırılabilir. Çalışma kapsamında elde edilecek olan veriler araştırmacılar harici kimseyle paylaşılmayacak, yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Çalışmamıza zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Yukarıdaki bilgileri okudum ve bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum.

() Onaylıyorum

EK 3. Uzmanlara Yönelik Anket Formu (devam)

Demografik Form

1. **Cinsiyetiniz:** () Kadın () Erkek () Diğer
2. **Yaşınız:** _____
3. **Mesleğiniz:** _____
4. **Meslek Hayatınızda Geçirdiğiniz Yıl Sayısı:** _____
5. **Eğitim Durumunuz (En son bitirdiğiniz veya devam etmekte olduğunuz kurumu işaretleyiniz):**
() Lise
() Üniversite
() Yüksek Lisans / Doktora
6. **Yalnızca bir velayet değerlendirmesinde görev aldım:**
() Evet () Hayır
7. **Birden fazla velayet değerlendirmesinde görev aldım:**
() Evet () Hayır

Araştırma Soruları

- 1- Velayet değerlendirmesinde uyguladığınız prosedürü ve kullandığınız yöntemleri kısaca anlatınız.
- 2- Değerlendirme sürecinde görüşünü aldığınız/desteğine başvurduğunuz başka uzmanlar var mı? Var ise hangi alanda uzman olduklarını belirtiniz.
- 3- Değerlendirme sürecinde hangi aile bireyleri ile görüşme gerçekleştiriyorsunuz?
- 4- Ebeveyn ve çocuk/çocuklar dışında bir akraba/yakın ile görüşülmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Nedenini belirtiniz.
- 5- Değerlendirme sürecinde kullandığınız belirli psikolojik testler var mı? Var ise hangi testler olduğunu belirtiniz.
- 6- Psikolojik testler harici değerlendirmeyi hangi kriterlere/özelliklere göre gerçekleştiriyorsunuz?

EK 3. Uzmanlara Yönelik Anket Formu (devam)

- 7- Birden fazla müşterek çocuğu olan ailelerin velayet değerlendirmelerinde farklı bir prosedür uygulanıyor mu?
 - a) Uygulanmaktaysa ne tür farklılıklar mevcut, detaylandırır mısınız?
 - b) Birden fazla müşterek çocuğu olan ailelerde değerlendirmelerin farklı olması gerektiğini düşünüyor musunuz? Nedenleri ile açıklayınız.
- 8- Meslektaşlarınızdan farklı olarak geliştirdiğiniz/uyguladığınız bir yöntem var mı? Var ise detaylandırınız.
- 9- Bütün velayet değerlendirmelerinde aynı prosedürlerin uygulandığını düşünüyor musunuz? Cevabınız hayır ise nedenini belirtiniz.
- 10- Uygulamada ve süreç içerisinde sizi rahatsız eden, eksik veya geliştirilmeye açık bulduğunuz bir alan var mı? Var ise lütfen açıklayınız.
- 11- Sizce standart prosedürün oluşturulmasında mutlaka olması gereken, önemli bulduğunuz bir maddeleri açıklayınız.
- 12- Eklemek istediğiniz bir konu var ise belirtiniz.

EK 4. Ebeveynlere Yönelik Soru Formu

Boşanma Olgularında Velayet Değerlendirmesi: Değerlendirmelerde Uygulanması Gereken Standart Operasyon Prosedürünün (SOP) Oluşturulması

Değerli Katılımcı,

Katılmak üzere olduğunuz araştırma, Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Gülfem Haraçcı tarafından yürütülmektedir. Araştırmada, boşanma olguları kapsamında gerçekleşen çocuk velayeti değerlendirmesinde uygulanan prosedürlerin ve değerlendirme yöntemlerinin tanınması amaçlanmaktadır. Uygulanan değerlendirme yöntemlerinden yola çıkılarak, velayet değerlendirmelerinde standart operasyon prosedürü oluşturmak hedeflenmektedir. Katılım gönüllülük temellidir ve herhangi bir gerekçe göstermeksizin sonlandırılabilir. Çalışma kapsamında elde edilecek olan veriler araştırmacılar harici kimseyle paylaşılmayacak, yalnızca bilimsel amaçlar için kullanılacaktır.

Çalışmamıza zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Demografik Form

1. Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek () Diğer

2. Yaşınız: _____

3. Çocuk sayınız: _____

4. Boşanmanın gerçekleştiği yıl: _____

5. Boşanmanın gerçekleştiği yıl çocuğunuzun/çocuklarınızın yaşları: _____

EK 4. Ebeveynlere Yönelik Soru Formu (devam)

Araştırma Soruları

- 1- Velayet değerlendirmesi sürecinde neler yaşadınız? Sürecin işleyişi hakkında kısaca bir ön bilgi veriniz.
- 2- Süreç içerisinde hangi uzmanlardan destek aldınız (adli psikolog, pedagog vb.)? Aldığınız desteği açıklayınız.
- 3- Süreç içerisinde çocuğunuz/çocuklarınız ile görüşüldü mü?
 - a) Görüşüldü ise; görüşmeyi kim/kimler sağladı? Süreç nasıl ilerledi? Detaylı bilgi veriniz.
 - b) Görüşülmedi ise; görüşülmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Çocukların durumla ilgili fikirlerine danışılmalı mı?
- 4- Çocuğunuzun/çocuklarınızın bu süreçten hangi yönlerle etkilendiğini düşünüyorsunuz? Sürecin anlayabilecekleri şekilde çocuklara aktarıldı mı, durumun farkındalar mıydı?
- 5- Süreç esnasında çocuğunuzun/çocuklarınızın davranışlarında bir değişim (içe kapanma, sorulardan kaçınma vb.) fark ettiniz mi? Ettiyseniz ne gibi değişiklikler olduğunu açıklayınız.
 - a) Bu durumda görüşme yapılan uzmanların olumlu/olumsuz etkisi olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?
- 6- Değerlendirme sürecinde çocuğunuzun/çocuklarınızın yararının ve sağlığının gözetildiğini, ön planda tutulduklarını düşünüyor musunuz? Nedenini açıklayınız.
- 7- Bu süreçte sizin, eşinizin ve çocuğunuz/çocuklarınız dışında herhangi bir aile bireyi ile veya yakınınızla görüşüldü mü?
 - a) Görüşüldü ise; kim/kimler ile görüşüldü, görüşmeyi kim/kimler sağladı? Açıklayınız.
 - b) Görüşülmedi ise; görüşülmesi gerektiğini düşünüyor musunuz? Neden?

EK 4. Ebeveynlere Yönelik Soru Formu (devam)

- 8-** Değerlendirme esnasında herhangi bir ebeveynlik testine tabi tutuldunuz mu?
- a) Tutulduysanız testler hakkında bilgi veriniz.
- b) Ebeveynlerin velayet değerlendirmelerinde teste tabi tutulmaları gerektiğini düşünüyor musunuz? Açıklayınız.
- 9-** Testler harici hangi özelliklere göre değerlendirildiğinizi düşünüyorsunuz? Değerlendirilmeye alınması gerektiğini düşündüğünüz başka alanlar var mıydı?
- 10-** Dava sürecinde sizleri veya çocuğunuzu/çocuklarınızı huzursuz edecek prosedürel bir durum gelişti mi?
- a) Sizin veya eşinizin düşünce ve davranışlarında sürecin etkisi nedeniyle bir değişiklik oldu mu?
- 11-** Bu süreci yaşamış başka tanıdıklarınız var mı?
- a) Var ise değerlendirme süreçlerinde ne tür farklılıklar/benzerlikler yaşandığını düşünüyorsunuz? Açıklayınız.
- 12-** Uygulamada ve süreç içerisinde sizi rahatsız eden, eksik veya geliştirilmeye açık bulduğunuz bir alan var mı? Var ise lütfen açıklayınız.
- 13-** Genel olarak bakıldığında, sizin için değerlendirme sürecinin olumlu ve olumsuz yanları nelerdi?
- 14-** Sizce standart prosedürün oluşturulmasında mutlaka olması gereken, önemli bulduğunuz bir madde var mı? Var ise ne/neler olduğunu açıklayınız.
- 15-** Eklemek veya sormak istediğiniz bir şey var mı?

**EK 5. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
İzni**

**EK 5. Adalet Bakanlığı Adli Destek ve Mağdur Hizmetleri Dairesi Başkanlığı
İzni (devam)**

9 ÖZGEÇMİŞ

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

Uluslararası ve Ulusal Yayınları/Bildirileri/Sertifikaları (devam)

